

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
2019-YL- 257

ORTA SINIF VE FİNANSALLAŞMANIN
SOSYO-MEKANSAL YANSIMALARI

HAZIRLAYAN
Elif ÖZGÜR

TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğr. Üyesi Emin YİĞİT

AYDIN - 2019

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Sosyoloji Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Elif ÖZGÜR tarafından hazırlanan “Orta Sınıf ve Finansallaşmanın Sosyo-mekansal Yansımaları” başlıklı tez, 22/11/2019 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

	Ünvanı, Adı Soyadı	Kurumu	İmzası
Başkan	Dr. Öğr. Üyesi Emin YİĞİT	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi	
Üye	Doç. Dr.Şerife GENİŞ	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi	
Üye	Doç. Dr. Hasan ŞEN	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi	

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu Yüksek Lisans tezi, Enstitü Yönetim Kurulunun ..... tarih .....sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ahmet Can BAKKALCI

Enstitü Müdür

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

22 / 11 / 2019

Elif ÖZGÜR

ÖZET

ORTA SINIF VE FİNANSALLAŞMANIN SOSYO-MEKANSAL YANSIMALARI

Elif ÖZGÜR

Yüksek Lisans Tezi, Sosyoloji Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Emin YİĞİT

2019, XIII + 119 sayfa

Neo-liberalizmin etkisini her alanda gösterdiği günümüz toplumlarında, kentler de bu sürecin bir parçası haline gelmektedir. Neo-liberal küreselleşme ile birlikte finansal işlemlerin artmış ve gündelik hayatın içine kadar girmiştir. Bu durum, bireylerin finansal işlemlerle daha yakından ilişki içinde olmasını ve kredi kullanımını birçok alanda arttırmasını beraberinde getirmiştir. Finansallaşmanın artması, bir taraftan bir borçlanma kültürünün oluşumunu beraberinde getirirken diğer taraftan da kentsel mekânda konut tüketimi üzerinde kendini göstermektedir. Günümüzde konut sahibi olmak, artış gösteren kredi olanaklarıyla birlikte daha ulaşılabilir bir hale gelmiştir. Böylece, maaşlarının verdiği güvence ile orta sınıflar konut kredisinden yararlanıp uzun süreli borçlanarak konut sahibi olabilmektedir. Bu süreç, özellikle borçlanarak konut satın alan orta sınıfların mekânda konumlanması üzerinde görünür olmakta ve bir takım sosyo-mekânsal yansımaları ortaya çıkarmaktadır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Kent, Finansallaşma, Mekân, Sosyo-Mekân, Orta Sınıf.

ABSTRACT

MIDDLE CLASS AND SOCIO-SPATIAL REFLECTIONS OF FINANCIALISATION

Elif ÖZGÜR

Master Thesis, Department of Sociology

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Dr. Emin YİĞİT

2019, XIII + 119 pages

In today's societies, where Neo-liberalism has shown its influence in all areas, cities are also becoming part of this process. With Neo-liberal globalization, financial transactions have increased and entered into everyday life. This has led individuals to become more closely involved with financial transactions and to increase their use of credit in many areas. The increase in financialization brings with it the formation of a borrowing culture on the one hand, while on the other hand it manifests itself on housing consumption in urban space. Today, housing has become more accessible with increased credit opportunities. Thus, with the assurances given by their salaries, the middle classes can benefit from the housing loan and become the owner of the housing by borrowing for long periods. This process is particularly visible on the positioning of the middle classes who buy housing by borrowing and reveals a number of socio-spatial repercussions.

KEYWORDS: Urban, Financialization, Space, Socio-Space, Middle Class.

ÖNSÖZ

Gündelik yaşam içerisinde giderek artan borçlanarak tüketme eğilimi, yaşamın her anında kendini giderek daha fazla hissettirmektedir. Konut alımından daha küçük ev eşyalarına kadar her alanda kredi\kredi kartı kullanılmakta ve borçlanma yaşamın bir stratejisi haline gelmektedir. Özellikle konut tüketimi üzerinden orta sınıfların kredi kullanarak kendi konumlarını ve yaşam tarzlarını değiştirdiği görülmektedir. Sosyal hayatımda ve çevremde tanık olduğum borçlanma örüntüleri ve sosyo-mekânsal yansımaları, beni bu durumu sorgulamaya ve araştırmaya yönlendirmiştir. Bu ilginin bir ürünü olarak beliren bu araştırma, danışman hocamla yaptığım görüşmelerle daha detaylı olarak şekillenmiştir.

Tez çalışmam süresince desteklerini hiçbir zaman benden esirgemeyen annem Yüksel ÖZGÜVEN ve Saadet ÖZGÜR'e; beni yalnız bırakmayan babam Abdullah ÖZGÜVEN ve Sinan ÖZGÜR'e; hep yanımda olan ve her türlü derdime daima katlanan sevgili eşim Sezgi Fırat ÖZGÜR'e; zor zamanlarımda hep destekçim olan can dostlarım Dilek KÖSE ve Seçil GÜLER'e; iş yerimde bana destek olan iş arkadaşlarıma; tez jürimde yer alarak görüşleriyle tezime katkı sağlayan hocalarım Doç. Dr. Şerife GENİŞ ve Doç. Dr. Hasan ŞEN'e, üniversiteye başladığım ilk yıldan bu güne kadar değerli birikimlerini benimle paylaşan ve her zaman en önemli destekçim olup beni anlayan, çıkmaza düştüğüm her konuda bilgi aktaran çok değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Emin YİĞİT'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Elif ÖZGÜR

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
TABLolar DİZİNİ.....	xi
EKLER DİZİNİ	xii
KISALTMALAR DİZİNİ	xiii
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM	7
1. BİR OLGU OLARAK KÜRESELLEŞME.....	7
1.1. Küreselleşme: Yaklaşımlar, Tartışmalar.....	7
1.1.1. Kapitalist Birikim, Neo-liberal Küreselleşme ve Temel Aktörler.....	10
1.2. Finansallaşma ve Küreselleşme	17
1.2.1. Sermaye Birikimi ve Finansal Serbestleşme	18
1.2.2. Finansallaşma Süreci ve Kredi Sistemi	21
1.2.3. Finansallaşma, Kredi Sistemi, Borçluluk ve Türkiye.....	25
2. BÖLÜM	33
2. GÜNDELİK HAYATIN FİNANSALLAŞMASI: ORTA SINIFLAR VE BORÇLULUK	33
2.1. Gündelik Hayatta Finansallaşma	33
2.1.1. Toplumsal Yaşamda Tüketim ve “Borçlanma”	35
2.1.2. Hane Halkı Borçlanması: Borçlanma Kültürü.....	39
2.2. Orta Sınıf: Yaklaşımlar, Tartışmalar	43
2.2.1. Sınıf Olgusu ve Günümüzde Orta Sınıflar.....	44
2.3. Borçluluk, Orta Sınıf ve Mekân.....	47

3. BÖLÜM	50
3. FİNANSALLAŞMA VE MEKAN	50
3.1. “Mekân”: Yaklaşımlar, Tartışmalar.....	50
3.1.1. Kent ve Kentsel Mekânda Dönüşüm	50
3.2. Finansallaşma ve Mekâna Sirayet.....	53
3.2.1. Yapı Olarak Konut, Yaşam Tarzı ve Mekân	54
4. BÖLÜM	57
4. ARAŞTIRMA PROBLEMİ VE METODOLOJİSİ	57
4.1. Araştırmanın Amacı ve Sorunsalları.....	57
4.2. Araştırmanın Yöntem ve Tekniği	60
5. BÖLÜM	64
5. FİNANSALLAŞMANIN SOSYO-MEKÂNSAL YANSIMALARI.....	64
5.1. Finansallaşmanın Bir Yansıması Olarak Borçlan(dır)ma ve Orta Sınıflar	64
5.1.1. Orta Sınıf Olma Hali: Tüketimin ve Tüketicilerin Yeniden Üretimi	67
5.1.2. Tüketim Üzerinden Üretilen Kültür: Borçlanmada Süreklilik ve Borçlanma Kültürü (Borçlanmanın Gündelikleşmesi)	71
5.1.3. Finansallaşmanın Bir Aracı Olarak Borçlanma: Banka Kredileri, Kredi Kullanım Süreçleri ve Kredi Kartları	75
5.1.4. Borçlanmada Bürokratik İşleyiş/ Süreçler ve Orta Sınıf	78
5.1.5. Borçlanma ve Gelecek (Beklentiler, Stratejiler).....	80
5.1.6. Finansallaşma ve Kredi Faiz Oranları, Yeni Ekonomik Gelişmeler	83
5.2. Orta Sınıflar, Mekân ve Borçlandırma	86
5.2.1. Orta Sınıf Olma Hali, Borçlanma ve Mekân: Tercihler (semt, site, konut tipi)	89
5.2.2. Orta sınıflar, Mekânsal Hareketlilik ve Borçlandırma	92
5.2.3. Orta Sınıflar, Mekân ve Yaşam Tarzının Dönüşümü (Tüketim Dinamiklerinin Örgütlenmesi)	94
5.2.4. Orta Sınıf ve Mekânsal Pratikler(in üretimi): Yetinen Orta Sınıftan Borçlanan Orta Sınıfa.....	97

5.2.5. Mekânsal Donanım ve Gündelik Yaşamın Üretimi.....	99
6. TARTIŞMA VE SONUÇ	103
7. KAYNAKLAR	109
8. EKLER	115
ÖZGEÇMİŞ	119

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1.1. Tüketici Kredisi Kullananların Meslek Gruplarına Göre Dağılımları	30
Tablo 1.2. Tüketici kredisi ve Konut Kredisi Kullananların Gelir Gruplarına göre Dağılımları	31
Tablo 2.1. Tüketici Kredileri, Milyon TL	48
Tablo 4.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri	61

EKLER DİZİNİ

Ek 1. Katılımcı Formu	114
-----------------------------	-----

KISALTMALAR DİZİNİ

- ÇUŞ : Çok Uluslu Şirketler
GATT : Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
IMF : Uluslararası Para Fonu
MAH : Mahalle
OECD : Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü
TBB : Türkiye Bankalar Birliği
WTO : Dünya Bankası

GİRİŞ

Dünyayı şekillendiren en önemli kavramlardan birisi olan küreselleşme olgusu, görünümünü pek çok alanda ortaya koymakla birlikte, aynı zamanda bu alanlarda dönüşüm ve değişimlere de neden olmaktadır. Sanayi devrimi ile birlikte hızlanan sermaye birikim süreci, küreselleşmenin gelişmesinde etkili olurken, 1980'li yıllarda ortaya atılan ve neo-liberalizm olarak adlandırılan politikaların etkisi ile birlikte daha da hız kazanmıştır. Bu bağlamda, kapitalizmin gelişim sürecinden bağımsız olmayan bu süreç, günümüzün belirleyici ekonomi politikası haline gelmiştir. Neo-liberal küreselleşmenin derinleşmesinde Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu ve çok uluslu şirketler gibi uluslararası finans kuruluşları önemli bir rol oynamakla birlikte, bu ulus-üstü kurumlar tüm dünyayı küresel piyasaya eklemlenmek adına geliştirmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde küresel sermayenin çıkarlarına uygun olarak yeniden yapılandırma çabası içindedir. Bu bağlamda, neo-liberalizmin öne çıkardığı özelleştirme, serbestleştirme, finansallaşma, yerelleşme gibi önemli uygulamalar ile birlikte işleyen süreç, Türkiye gibi geliştirmekte olan ülkelerde önemli etkilere neden olmaktadır. Bu durum, birçok alanda dönüşümleri beraberinde getirirken kentsel mekânlar da bu dönüşümden etkilenmektedir. Özellikle finansallaşmanın gündelik hayata girmesiyle birlikte, bireyler finansal işlemlerle daha fazla iç içe olmuş, kredi gibi uygulamalar yaşamlarının bir parçası haline gelmiştir.

Diğer taraftan bir süreç olarak küreselleşmenin kendisi, günümüz dünyasını şekillendiren en kapsamlı olgu olmakla birlikte, küreselleşme sürecinin kapitalizmin yeni bir görünümü olarak ortaya çıkması, “insanoğlunun dünya toplumu haline gelme, dünya üzerindeki tüm insanlar için geçerli olan temel hak ve görevleri belirleme, tek bir dünya üzerinde yaşanmakta olduğunun ve dünya üzerindeki her bir bireyin giderek artan oranlarda birbirine bağımlı hale geldiğinin bilincine varma” (Eşkinat, 1998:1) gibi tartışmaların sorgulanmasını beraberinde getirmektedir. Çünkü, küreselleşme sürecine paralel olarak “eşitsizlik, risk ve güvensizlik gibi unsurların sıkça gündeme gelmesi gerek ülkeler içerisinde gerekse ülkeler arasında gelir adaletsizliğinin gittikçe yükselmesi ve kültürel akışların daha çok tek yönlü olması birçok ülkede toplumsal bütünleşme açısından olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Buna bağlı olarak, küreselleşme süreci ile ilgili tartışmalar çok boyutlu, yaklaşımlar ise farklı açılardan” (Gelekçi, 2005:95) yapılmaktadır.

Çok yönlü tartışmalara sahip bir süreç olarak küreselleşmenin görünümüleri, günümüz dünyasında sermayenin etkililiğinden hareketle, kapitalist sistemin oluşturduğu

dönüşümlerle yakından ilişkilidir. Yaşanan bu süreçler göz önüne alındığında ulus-devletin küçülmesi, egemenliğini diğer yerel yönetimlerle paylaşması sonucunda oluşmakla birlikte, diğer yandan da kentlerin ve yerel yönetimlerin kültürel, sosyal, siyasal ve ekonomik alanlarda temel aktörler konumuna gelmelerini beraberinde getirmektedir (Geray, 2001:19). Dolayısıyla, neo-liberal uygulamalar, kamunun küçülmesini ve her şeyi piyasanın yapması gerektiğini savunurken, kamunun özelleştirilmeye başlaması ve yapısal uyum programlarının uygulamaya konulmasıyla birlikte, gelişmekte olan ülkeler de bu süreçten etkilenmektedir. Öncelikle, “gelişmekte olan ülkelerde yapısal uyum programlarının genellikle iki ayrı aşamadan oluştuğunu belirtmek gerekmektedir. Başlangıçtaki istikrar aşaması, devlet harcamalarının kısılması, kamu sektöründe istihdamın azaltılması ve zorunlu olmayan ithalatların sınırlandırılması yoluyla bütçe ve ödemeler dengesi açıklarını azaltmayı amaçlamaktadır. Bazen ilki sona ermeden başlatılan ikinci aşamada ise üretim, kaynakların tahsisi ve talep yapısını değiştirerek ekonomik büyümeyi sürdürmeyi ya da canlandırma ile devlet denetimi ya da müdahalesi yerine pazarın güçlerinin oyununu koymayı amaçlayan uyum -özellikle özelleştirme, mübadelelerin serbestleştirilmesi ve kuralsızlaştırma- önlemlerine daha geniş bir yer verilmesi söz konusudur” (Erdut, 2004:12-13). Dolayısıyla ulus-devletin düzenleyici sosyal işlevi, serbest piyasa ile birlikte yeniden yapılanmaktadır. Böylece, gündelik hayatta bireylerin tercihleri ve tüketimleri piyasa koşullarına bağlı olarak şekillenmektedir. Finansallaşmanın gelişimi bu süreçte önemli bir rol oynamaktadır. 1980'li yıllarda kapitalizmin finansallaşma sürecinde, finansallaşmanın etkileri hızla artarken, diğer taraftan da “birey, firma ve kamu kesimi düzeylerinde borçlanma eğilimi de yükselmektedir. Finansallaşma sürecinde bireylerin, firmaların ve ekonomilerin giderek değişen ilişkileri, ekonomik aktiviteleri de kendi içinde anlaşılmaz kılabilir. Bu bağlamda, alacaklı-borçlu ilişkileri karmaşıklaşmakta, borç artışının ve finansal balonların ilanihaye sürdürülebileceği şeklinde akıl tutulmaları ortaya çıkmakta, finansal gelirlerin son kertede ödeyicisi olacak olan reel kazançlar, durgunluğa yapılmış büyüme oranları nedeniyle artmıyor fakat işsizlik yükseliyor, ödeme kabiliyeti gerçeği hem mikro hem de makro açıdan göz ardı edilmektedir. Daha fazla getiri için aşırı risk alma iştahı, finansal mühendislik olarak ifade edilen yeni finansal icatlar neticesinde menkul kıymetleştirme işlemleri küresel çöküşleri hızlandırırken, gündelik insan hayatına reel ücret ya da iş kaybı, birikimlerin kaybedilmesi ve sosyal huzursuzluklar biçiminde yansıyabilmektedir. Finans'ın gündelik hayata bu denli girmesi, sosyal aktivitelerin finansallaşması olarak da ifade edilmektedir” (Yılmaz ve Uçak, 2012:68-69). Bu bağlamda, işsizliğin yükseldiği ve ödeme kabiliyetinin düştüğü bir ortamda finansal hareketlerin

artması, sosyal yaşamda tüketim için giderek daha fazla borçlanma eğilimini beraberinde getirmektedir.

Kapitalizmin kendisini ifade ettiği temel nokta tüketim alanıdır. Süreç, “öncelikle tüketim odaklı yaşam anlayışını kitleler için temel seçenek haline getirerek kitlelere benimsetmekte, böylece sistem varlığını koruyup sürdürme gücünü yeniden kazanmaktadır. (Aytaç ve İlhan, 2008:197). “Yeni kapitalizmle gelen esneklik, kaos ve parçalanmışlığa içkin toplumsal bünye, içinde derin ve köklü ahlâki sarsılmaları da beraberinde taşır; ahlâki olanı bir yanda atomize ederek, bireyselleştirerek anlam kaybına uğratar, öte yandan da toplumsallığın bütüncül inşasında genel ahlâkın merkezi gücünün sarsılması sorunuyla bizi karşı karşıya getirmektedir” (Aytaç ve İlhan, 2008:207). Kapitalist sistem tüketimin nesnesi haline getirdiği kitleler yaratmaktadır. Tüketim, toplumsal yaşam içerisinde bireylerin sosyal konumlarının bir parçası haline gelmekte, tüketilen nesnelere de buna göre tercih edilmektedir.

Öte yandan, neo-liberal uygulamaların kente girmesiyle birlikte, mekânda da birtakım değişimler meydana gelmektedir. Neo-liberalizmin sermayenin en fazla kârı getirmesi doğrultusunda, bireylerin yaşam tarzları belirlenerek tüketimin koşullandığını ifade eden Castells (1978), kentsel mekânda, şirketlerin kar oranı ile birleşen konut gibi ürünlerin talebin yarattığı arzın bir fonksiyonu durumuna geldiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda, tüketimin sermayenin çıkarına göre düzenlenmesi, tüketiciyi etkileme ve denetleme amacıyla akılcılaştırma, büyüleme gibi etkiler yaratmaktadır. Böylece neo-liberalizm, kentsel mekânları ve kent dinamiklerini belirleyen sermaye birikimi süreçlerinin meşrulaştırılmasını sağlamaktadır. Büyük modern işletmelerin, toplumsal pratiği ele geçirmeye yönelmekte olduğunu ifade eden Lefebvre (2013), işletmelerin topluma kendi akılcılığını örnek göstererek kentin yerine geçmeyi ve toplumu kendi himayesi altına almak istediklerini ifade etmektedir. Harvey (2010), kentsel planlama süreçlerinin rasyonel ve etkin kent planlamaları üzerinde yoğunlaşması gerektiğini düşünen modernist kent anlayışından bir kopuş olarak post-modernizmin kente girmesiyle, sadece planlama değil parçalanmışlığın ve tasarımın da kentsel alanda geliştiğini ifade etmektedir.

Öyle ki, kent tasarımı bölgesel geleneklere, tikel ihtiyaç ve isteklere duyarlı olmayı amaçlamaktadır. Böylece, farklı müşterilerin zevkine göre biçimlenmiş yapılar yaratılırken, bu durum bir çeşitlilik estetiğini de ifade etmektedir. Bundan dolayı kent tasarımı, farklı müşteri gruplarıyla farklı işlevlere, durumlara, zevk kültürlerine hitap eden yapılanmalar

ortaya koymaktadır. Tüm bu süreçler düşünüldüğünde, post-modern kentleşmenin içinde çokluğu barındıran yapılanma biçimlerinin ve tüketim toplumuna dayanan sistemin, ekonomik düzeyde finansallaşma süreci ile eklemelenmesi arasındaki ilişkiyi orta sınıfların konut tüketimi üzerinden sorgulamak bu araştırmanın temel sorununu oluşturmaktadır.

Piyasaya paranın eklemelenmesi amacıyla üretim üzerinden finansal sermayeyi çekme girişimi, piyasada bir rahatlama yaratırken, Türkiye'de devlet eliyle sermaye birikiminin temel aktörünü inşaat sektörü oluşturmaktadır. Türkiye'de inşaat sektörünün etkili olabilmesi ise, temelde iç talebe bağlı olmaktadır. Ancak, iç talebin oluşması ve konut tüketimi için, bankalardaki faiz oranları düşürülerek aile borçlanması üzerinden tüketim sağlanmaktadır. Diğer taraftan, farklı zevklere göre düzenlenmiş konutların üretilmesi süreci, finansal anlamda gelişen kredi olanaklarıyla birleştiğinde ortaya çıkan borçlanarak tüketme kültürü, kitlelerin kendini nitelikli tüketiciler olarak mekânda konumlandırmasına sebep olmaktadır.

Gelinen noktada, farklı kesimlere hitap eden konutların üretimi farklı kitlelerin tüketime eklemelenmesini sağlarken, diğer taraftan da finansallaşma sürecinin borçlandırma ağı bu sürecin önemli bir ayağını oluşturmaktadır. Bu bağlamda, neo-liberal küreselleşmeye bağlı olarak, finansallaşma süreçlerinin ve bu sürece dahil olan orta sınıfların mekânda yeniden konumlanması ve yaşanan sosyal ve mekânsal dönüşümü sorgulamak bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde, küreselleşme sürecinin yansımalarıyla birlikte neo-liberal süreçte yaşanan değişimler tartışılmaktadır. Bu süreç, öncelikle küreselleşmenin tarihsel arka planı ile birlikte yirminci yüzyılın son çeyreğinde yaşanan dönüşümler ile birlikte ele alınmaktadır. Neo-liberal küreselleşmenin temel aktörleri olan çok uluslu şirketler, uluslararası dünya fonu, dünya bankası gibi kuruluşların neo-liberal finansallaşma sürecine etkileri ve kapitalizmin özelleştirme, finansallaşma gibi uygulamalarının sürece etkileri ilk bölümün diğer tartışma alanlarını oluşturmaktadır. Çalışmanın ana problemiyle ilgili olarak finansallaşmanın küreselleşmesi ayrıca ele alınıp, sermaye birikimi, finansal serbestleştirme, kredi sisteminin gelişimi ve sürecin Türkiye'ye etkileri yine ilk bölümde incelenmektedir.

Neo-liberal küreselleşme sürecinde finansallaşma süreci, kredi kullanım süreçlerinin gelişmesine ve kredi kullanımının artışına neden olmaktadır. Finansal kurumlar reel sektöre yön verirken, diğer taraftan finansal serbestleşmenin de artması kapitalist gelişime yön vermiştir. Uyguladığı kredi politikalarıyla bankalar, hane halkları ile bir bağ kurup bireyleri

ekonomik birer özne haline getirmektedir. Ekonomik süreçlerle iç içe olan bireyler ise hayatlarını idame ettirmek için finansal işlemlerin sıkı birer takipçisi olmuştur. Türkiye’de süreç, 1980’li yıllarda yaşanan neo-liberal finansallaşmanın etkileriyle şekillenmektedir. Neo-liberal finansallaşmanın beraberinde getirdiği piyasa toplumu fikrinin yansımalarının Türkiye’de görüldüğü, iktidarın yapısal uyum politikaları ile yaptığı ekonomik düzenlemelerden anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, Türkiye’de piyasanın önünün açılmasıyla birlikte yaşanan ekonomik dönüşüm ve bu dönüşümün tarihsel arka plan ilk bölümün vurgulamak istediği önemli bir noktadır.

Neo-liberal küreselleşmeyle beraber yaşanan finansal gelişmeler, özellikle piyasanın tüketici kitle olarak hedef aldığı orta sınıflar üzerinde etkili olmaktadır. İkinci bölümde, neo-liberalizmin etkisiyle birlikte gelişen finansallaşma sürecinin orta sınıfların gündelik yaşamlarında ne gibi etkilere sebep olduğu tartışılmaktadır. Gündelik hayatın finansallaşması ve bireylerin finansal süreçlerle iç içe olması, bireylerin istek ve ihtiyaçları bağlamında borçlanmaya başvurmaları sonucunu doğurmaktadır. Öyle ki beslenme, barınma gibi temel ihtiyaçların tüketiminde borçlanmanın başvurulan en önemli yol haline gelmesi, gündelik yaşamda borçlanmanın bir stratejiye dönüşmesine sebep olmuştur. Böylece bireyler, gündelik yaşamlarını borçlanmaya bağlı olarak yaşamaktadırlar. Özellikle hizmetler sektöründe çalışan orta sınıf tüketiciler, sabit maaşlarıyla kredi borcunu sabit şekilde ödeyebilmeleri açısından kredi veren bankaların odak noktası olmuşlardır. Bu durum, kredi kartlarından tüketici ve konut kredilerine kadar uzanan geniş bir borçlanma ağının sürekliliğini sağlamaktadır. Bu bağlamda, bir kültür haline gelen borçlanma üzerinden bir habitusun üretildiği, bunun da borçlanmayı nasıl süreklileştirdiği ikinci bölümde vurgulanması amaçlanan temel noktadır. Sonuç olarak ikinci bölümde orta sınıf, borçluluk ve mekân ile ilgili anlatımlarla gündelik hayatta finansallaşmanın nüveleri tartışılmaktadır.

Üçüncü bölümde ise, neo-liberal finansallaşma süreci ile beraber, orta sınıfların mekânda konumlanması ve kentsel yaşam tarzının görünümüleri vurgulanmaktadır. Yaşanan bu sosyo-mekânsal dönüşüm kentsel mekânın kendisinde görünür olmaktadır. Borçlanmanın gündelik yaşamda giderek artmasıyla birlikte konut kredisi kullanımında görülen artış, bir taraftan bireylerin borçlanma örüntülerini şekillendirirken diğer taraftan da bireylerin mekânsal konumlanmasını etkilemektedir. Bu bölümde öncelikle kent ve kentsel mekânın süreç içindeki gelişimine değinilmiş, ardından finansallaşmanın mekâna etkileri, kapitalist

sistemin ürettiği ve dönüştürdüğü kentsel mekânlarda konut yapısı ve yaşam tarzının mekânsal görünümü tartışılmıştır.

Dördüncü bölümde, araştırmanın sorunsalları, amacı, yöntemi gibi metodolojik bilgilere yer verilmektedir. Finansallaşmanın gündelik hayata dahil olmasıyla birlikte artan borçlanma eğiliminin sosyo-mekânsal yansımalarını konut tercihi ve konut tüketimi üzerinden sorgulamak bu çalışmanın temel savını oluşturmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın temel amacı, neo-liberal küreselleşmeyle birlikte finansallaşma süreçlerinin nasıl şekillendiği ve bu sürece dahil olan orta sınıfların mekânda nasıl konumlandığı, bu doğrultuda yaşanan sosyal ve mekânsal dönüşümün sorgulanması bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Dolayısıyla, çalışmanın temel problemlerinden hareketle alt problemlerinin ne olduğu, bu alt problemler ile birlikte temel amaca nasıl ulaşıldığı bu bölümde tartışılırken, alan görüşmeleri için saptanan alt temalar da dördüncü bölümde ele alınmaktadır. Ayrıca, çalışmanın yeri, zorlukları, katılımcıların demografik özellikleri gibi bilgiler de bu kısımda yer almaktadır.

Beşinci bölümde, araştırmanın alan bulguları bağlamında finansallaşmanın sosyo-mekânsal yansımaları tartışılmaktadır. Kuramsal çerçeveden sonra saptanan temalarla alanda yapılan görüşmelerinin analizine bu bölümde yer verilmiştir. Katılımcıların gündelik yaşamlarında artan bir borçlanma eğilimi görülürken, özellikle orta sınıf tüketicilerin borçlanarak yaşamlarını idame ettirdikleri görülmektedir. Konut tüketimi üzerinde görünür olan bu borçlanma eğilimi, bir kültür haline gelerek sosyo-mekânsal yaşamın belirleyicisi durumuna gelmektedir. Çalışmanın temaları ile birlikte katılımcılardan elde edilen veriler bu bölümde tartışılarak yorumlanmaktadır.

Son olarak, tartışma ve sonuç kısmıyla tez sonlanmıştır. Sonuç kısmında finansallaşmanın sosyo-mekânsal yansımalarının beraberinde getirdiği oluşumlar, kuramsal çerçeve ve araştırma bulgularının tartışıldığı beşinci bölümden elde edilen veriler ile beraber ele alınarak tartışılmaktadır. Borçlanma, gündelik hayatta orta sınıfların özne olma halinin bir yansıması olmakla birlikte, donanımlı sitelerin tercih edilmesi hem mekânsal yeniden üretimi şekillendirirken hem de borçlanma kültürünü giderek arttırmaktadır.

1. BÖLÜM

1. BİR OLGU OLARAK KÜRESELLEŞME

1.1. Küreselleşme: Yaklaşımlar, Tartışmalar

Küreselleşme, tüm dünyada toplumları pek çok alanda değişime uğratmakta ve bu değişimlerle birlikte ortaya çıkan görünüşler farklı boyutlarda ele alınmaktadır. Hal böyle olunca, farklı dinamiklerine gönderme yapılarak yoğun biçimde tartışılan küreselleşme, birbiriyle ilintili ve birbirinin uzantısı niteliğinde, süreç içerisinde irdelenebilecek bir takım toplumsal yansımaları doğurmakla birlikte, bugünün dünyasındaki biçimlenmelerin temel üreticisi durumundadır. Geline nokta ise ortaya çıkan birçok görünüm küreselleşmenin temel dinamiklerine gönderme yapılarak açıklanabilir. Ancak, küreselleşmenin bir olgu olarak tartışılmaya başlandığı 20.yüzyılın son çeyreğinden bu tarihe kadar geçen süre bile, oluşumun kendisini bir süreç üzerinden tartışmaya yetebilir. Bununla birlikte, literatürde paradigmatik bir tartışmanın da fitilini ateşleyen nokta ise, 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren kısa bir süreç üzerinden tartışılabilir olan küreselleşmenin, kapitalist üretim mantığı içinde daha uzun bir tarihsel süreç içinden tartışılmasının gerekliliğidir. Çünkü Hirst ve Thompson (1998:8), “küreselleşme yeni mi?” sorusunu “eğer küreselleşmeyi, ülkeler arasında büyük ve artan bir ticaret akışı ile sermaye yatırımının gerçekleştiği açık bir uluslararası ekonomi diye yorumlarsak bu sorunun cevabı kesinlikle olumsuzdur” (Hirst ve Thompson, 1998:8) şeklinde yanıtlamaktadır. Onlara göre, küreselleşme olarak adlandırılan sürecin temelleri daha eskiye dayanmaktadır. Yeni ve hızlı bir küreselleşme süreci yaşandığını savunan naif analistlerin 1973 sonrası döneme göre değerlendirmeler yaptığını iddia eden Hirst ve Thompson (1998), daha uzun vadeli bir perspektiften bakmanın daha açıklayıcı olacağını savunmaktadır. Öyle ki, sürece daha geniş bir perspektiften bakmak, daha önceki dönemlerdeki dünya ekonomisini ve toplumsal yapısını açıklamakla birlikte, uluslararası ekonominin ne kadar değişken olduğunu da göstermektedir ki, böylece küreselleşmenin günümüze kadar nasıl şekillendiği daha anlaşılır olmaktadır.

Her ne kadar Hirst ve Thompson bu şekilde ifade etse de “küreselleşmenin tarihin başından beri var olduğu, küreselleşmenin modernleşme ve kapitalizm ile yaşıt olduğu ve küreselleşmenin sanayi ötesi toplum, modern ötesi toplum ve kapitalist düzenin çözülmesi ile ilgili olarak son yıllarda ortaya çıkan yeni bir olgu olduğu” (Köse, 2003:8) tartışmaları da akademide yapılmaktadır. Küreselleşmenin insanlık tarihi kadar eski olduğu

düşünüldüğünde, küreselleşme ortaya çıkan bir yenileşme çabası olarak ele alınabilir. İnsanların doğa ile olan mücadelesi ve ihtiyaçları doğrultusunda üretim araçlarını geliştirmesi ile birlikte toplumsal yaşamda bir takım yeni oluşumlar meydana gelmiştir.

Nitekim, “insanlar bir dizi ihtiyaçlarını gidermek için doğa ile ilişki kurmak zorunda kalmışlardır. Özünde kendisi de doğanın bir parçası olan insan, diğer yandan kendi varlık koşullarını üretmek için, doğaya karşı mücadele etmektedir. Bu durum, diğer canlılara göre doğaya karşı daha korunaksız olmaları insanların ihtiyaçlarının daha da artmasına neden olmuştur. İhtiyaçları doğrultusunda doğa ile ilişkiye giren insanın bir dizi araçları kullanmaya yönelmesiyle birlikte, üretim ve üretim araçları gelişmeye başlamıştır. Kendisini dönüştürürken aynı zamanda doğayı da dönüştüren insan, her zaman bu eylemini bir diğer insan ve insanla paylaşmıştır” (Ercan, 2011:43-51). Öyle ki, içerisinde sürekli bir değişmeyi barındıran toplumun, tarih boyunca çağının gerektirdiği gereksinimleri ve beklentileri karşılayabilmek için çağına ayak uyduran mücadeleler ve dönüşümler yaşadığı düşünüldüğünde, bu süreç içerisinde insan-doğa ve insan-insan ile ilişkisi sonucu oluşan bir değişim söz konusu olmaktadır. Ancak bu durum, günümüzdeki kapitalist sistemin ve sermayenin getirdiği ekonomik, sosyal ve siyasal görünümlerden farklı olmakla birlikte, ifade edilen tarihsel alt süreçler bugünü anlamak için yol gösterici bir niteliktedir.

Nitekim, küreselleşmenin modernite ile gelişen bir süreç olduğu ve sanayi devrimiyle birlikte yaşanan dönüşümlerin ürünü olduğu tartışmalar arasında yaygın kabul görmektedir ki bağlı olarak Giddens (1994) küreselleşmenin moderniteden ayrılamayacağını vurgulamaktadır. Çünkü ona göre (1994:62), “modernlik yapısal olarak küreselleştiricidir”. Dolayısıyla, kapitalist dünya ekonomisini küreselleşmenin boyutlarından biri olarak ele alan Giddens, modernleşmenin küreselleşmeyi etkinleştirdiğini ve toplumsal ilişkileri yaygınlaştırarak küresel ağların kurulmasını sağladığını ifade etmektedir. Bu bağlamda Giddens, küreselleşmeyi etkilere ve değişimlere açık bir süreç olarak yorumlarken, küreselleşmenin kendisini de modern toplumları biçimlendiren değişikliklerin merkezindeki güç olarak görmektedir (Giddens, 2012).

Diğer taraftan küresel ağların kurulması ile beraber dünya üzerinde bir bütünleşmenin yaşandığı da tartışmalar arasında yer almaktadır. Bugün gelinen noktada, küreselleşme dinamiklerinin etkisiyle ülkeler arasında yaşanan temasların eskisine göre daha fazla olduğu savunulmakla birlikte, günümüzdeki dünya ekonomisinin tam bir bütünleşme yaşamadığı ifade edilebilir. Öyle ki, küreselleşme olgusunu farklı alanlarda

dünyanın bütünleşmesi olarak kullanılmaması gerektiğini öne süren yaklaşıma göre, “bütünleşme, küreselleşmenin berisinde yer alan bir kavramdır. Diyalektiğin terimleriyle düşünüldüğüne, bütünleşme içeriği (tözdür), küreselleşme biçimi ifade etmektedir. Küreselleşme olgusu, bu içeriğin mutlaka bu biçimi alması gerektiğini savunan, içerik ile biçimi ayrılmaz biçimde birbirine bağlayan, hatta özdeşleştiren bir teoridir” (Savran, 2008:22).

Bağlı olarak Bauman (2012) ise, tartışmaya yeniden tabakalaşma süreci olarak bakmaktadır ki ona göre, “bütünleşme ile parselleme, küreselleşme ile yurt temelli hale gelme, karşılıklı olarak birbirlerini tamamlayan süreçlerdir. Daha doğrusu, onlar aynı sürecin, yani hız teknolojisindeki köklü hamlenin (hiçbir şekilde belirlemese de) ateşlediği, egemenliğin, gücün ve eyleme özgürlüğünün dünya çapında yeniden dağıtılması sürecinin iki yüzüdür. Sentez ve dağılmanın, bütünleşme ve çözülmenin çakışması ve iç içe geçmesi kesinlikle bir rastlantı değildir; bunlar pek düzeltilen şeyler de değildir. İşte, yeni hareket özgürlüğünün bölücü etkisiyle ivme kazanmış bu görünüşte zıt iki eğilimin çakışması ve iç içe geçmesi yüzündendir ki, adına ‘küreselleşme’ denilen süreçler, ayrıcalıkların ve mahrumiyetlerin, servetin ve yoksulluğun, becerilerin ve acizliğin, gücün ve güçsüzlüğün, özgürlüğün ve kısıtlamanın yeniden dağıtımında yankılanmaktadır. Bugün tanık olunan şey, dünya çapında bir yeniden tabakalaşma sürecidir. Bu süreç boyunca yeni bir toplumsal-kültürel hiyerarşi, dünya çapında bir derecelendirme” (Bauman, 2012:74) meydana gelmektedir. Dolayısıyla, sınır ötesi ticaret akımları aracılığıyla yeni bir küresel düzen yaratılırken, ulusal sınırlara kayıtsız kalınmaktadır. Dünya ticaretindeki büyüme ile birlikte ülkeler kendi ekonomilerini denetleyememektedirler. Bu durumun, ulus-devletlerin önem ve etkileri bakımından gerilemelerine sebep olduğu (Giddens, 2012:93-96) ifade edilse de süreç içerisinde ulus-devletlerin yeniden konumlandığı unutulmamalıdır.

Her ne kadar küreselleşme üzerine farklı tartışmalar ortaya koyulmuş olsa da çağdaş küreselleşme, “en genel anlamında hem tikelciliğin evrenselleştirilmesini hem de evrenselciliğin tikelleştirilmesinin içeren ikili sürecin kurumsallaşma biçimi olarak” (Robertson, 1998:105) tanımlanabilir. Diğer yandan, “küreselleşme, yeni dünya düzeni, postmodernizm, yerelleşme ve neo-liberalizmi birbirlerinden ayrı düşünmemek gerekmektedir. Çünkü söz konusu anlayışların ve söylemlerin tamamı, kapitalizm ile bağlantılıdır. Bu çerçevede küreselleşme, kapitalizmin günümüzdeki boyutunu ve görünümünü ifade etmektedir. Küreselleşme, kapitalizmin diasporası, yani onun dünyaya

dağılıp yayılması, dünyayı kuşatmasıdır. Özü itibariyle küreselleşme, kapitalist modernlik ile birlikte düşünülebilir. Küreselleşmeye dair argümanları bu bağlam içinde değerlendirmek gerekmektedir” (Kızılcılık, 2003:19). Geline nokta, küreselleşme çok boyutlu bir olgu olmakla birlikte, günümüzde birçok alanda etkili olan kapitalist sistemin küreselleşmenin dinamiklerinin oluşumunda etkili olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, hem yaşanan “küreselleşme sürecinin arkasında değişik etkenlerin devrede olduğu (çok etkenli bir değişim), hem bunların etkileşimiyle birçok alanda ortaya çıkan bir küreselleşme sürecinin yaşandığı (çok boyutlu bir süreç), hem bu sürecin ülkelere ve bölgelere göre farklılaşan sonuçlar ürettiği (mutlak değil değişken sonuçlar), hem de aynı süreç içinde birbirine karşı etkilerin ve sonuçların da yaşanabildiğini (karmaşık karakter) kabul etmek daha doğru olmaktadır. Örneğin, küreselleşmenin bir yanıyla bütünleşme anlamına geldiği ve bazı yönlerden dünyayı birbirine yakınlıştırdığı yadsınamaz; ancak bir o kadar da parçaladığı ve kutuplaştırdığı” (Koray, 2005:14) da tartışılmaktadır. Dolayısıyla, küreselleşme sürecinin doğruduklarının farklı yansımalarının olduğu ve bunun da olgu üzerine farklı tartışmaları yarattığı bir gerçekliktir. Bununla birlikte, bugünkü küreselleşmenin kapitalist modernleşmenin dinamiklerinin yeniden üretilmesi üzerinden yeni bir dünya düzeni yarattığı da unutulmamalıdır.

1.1.1. Kapitalist Birikim, Neo-liberal Küreselleşme ve Temel Aktörler

20.yüzyılın son çeyreğinden itibaren yeni doğurguları ile tartışılmaya başlanan küreselleşme olgusunun, çok yönlü görünümlere sahip olduğu tartışılrsa da günümüz dünyasında sermayenin etkinliği dikkate alındığında, olgu kapitalist sistemin oluşturduğu dönüşümlerle yakından ilişkilidir. Bu dönüşümler ise, toplumsal yaşam üzerinde etkili olurken süreç içerisinde sermayenin etkinliği, temelde üretim dinamiklerinin gelişip dönüşmesiyle belirgin hale gelmiştir.

Üretim dinamiklerinin dönüşümünün temelinde yer alan insanın üretimle birlikte ihtiyaçlarını karşılaması, zamanla ihtiyaç olgusunun niteliğini değiştirmiştir ve bu nitelik değişimi doğrudan tüketime etki etmiştir. Hem üretim hem de tüketim faaliyetiyle ilgili olan ihtiyaç olgusunun niteliğinin değişmesi ve karmaşık bir toplumsal yapının oluşmaya başlaması, kapitalist sistemin belirlendiği ilk nokta olmakla birlikte, “ekonomik anlamda kapitalizmi belirleyen temel öge, meta üretiminin giderek yaygınlaşması ve evrensel hale gelmesidir. Buna göre kapitalizm, aynı zamanda bir süreçtir ve bu süreç içinde üretilen her şey ve buna ek olarak insanın emeği de metaya dönüşmektedir” (Şaylan, 1995:18).

Metalaşma süreci, insanın ihtiyacı fazlası ürünü diğerleri için üretmek üzere pazara sunmasını beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda, “meta üretiminin belirleyici özelliği, mal ve hizmetlerin pazarda satılmak amacıyla üretilmesidir. Meta, esas olarak herhangi bir insani gereksinimi ya da arzuyu karşılayan mal ya da hizmettir; insanlar talep ettikleri mal ya da hizmet için pazara çıkmakta ve orada bir değişim işlemi ile istediklerini elde etmeye çalışmaktadırlar” (Şaylan, 1995:19).

Bu değişim işlemi için gerekli olan şey ise sermayedir. Sermaye, genel anlamda mal veya hizmet karşılığında ödenen miktarı ifade etmekle birlikte Harvey’e (2012a) göre, “sermaye bir ‘şey’ değil bir süreçtir; paranın daima daha fazla paranın peşinde olduğu bir süreç. Bu süreci harekete geçiren kapitalistler çok farklı kılıklarda ortaya çıkar. Finans kapitalistleri başkalarına faiz karşılığı ödünç vererek daha fazla para kazanmaya çalışır. Tüccar kapitalistler ucuza alır, pahalıya satar. Toprak sahipleri rant elde ederler, çünkü sahibi oldukları toprak ve gayrimenkul kıt kaynaklardır. Rantiyeler imtiyaz haklarından ve fikri mülkiyet haklarından para kazanır. Varlık alıp satanlar mülkiyet hakkı (örneğin menkul kıymetler ve hisse senetleri üzerinde), borç ve sözleşme (sigorta da dahil) alışverişinden kar ederler. Devlet bile kapitalist gibi davranabilir: Örneğin vergi gelirlerini altyapıya yatırım için harcar, böylece büyümeyi teşvik eder, bu da vergi gelirlerini arttırmaktadır” (Harvey, 2012a:50). Diğer taraftan, özgür emeğin ortaya çıkma sürecini, üretim araçları ve paranın sermaye haline gelmesi ve kapitalizmin doğuşu ile açıklayan Buğra (2008), tüm bunların bir mülkiyetten koparıma süreci olduğunu ifade etmektedir. O halde, “özgür emek kavramının Marks’ın kapitalizm analizinin merkezindeki yeri, bu olumlu anlamın ötesinde tanımlanır. Özgür emek, mülkiyetten kopmuştur. Yani, çalışanın üretimin nesnel koşullarından ayrılmış, nesnellliğini kaybetmiş, soyut emek haline gelmiş durumudur. Bu durum, çalışan açısından, birbirine bağlı iki anlam taşır. Nesnellliğini kaybederek soyut emek haline gelmek, toplumsallığını kaybetmek, artık toplumun, onun belirli bir yerinde duran bir parçası olarak tanımlanmamaktır. Bu toplumdan soyutlanma, soyut emeğin sahibine belirli bir seçim alanı tanır: Piyasa koşullarında bulabildiği işi kabul etmek ya da dilencilik veya soygunculuğa mahkûm” (Buğra, 2008:31-32) hale gelmektir. Dolayısıyla insan, piyasanın sunduğu koşullar içerisinde kendisini konumlayan bir toplumsal yaşantı içerisinde varlığını sürdürmeye başlamaktadır.

Kapitalist koşullar içerisinde toplumsal hayatlarını idame ettiren bireyler, kapitalist modernleşmenin dinamiklerinin sonucunda oluşan yeni bir dünya düzeniyle karşı karşıya

kalırken, bu durum süreç içerisinde farklı etkiler meydana getirmektedir. Kapitalist modernliğin derinleşmesinde etkili olan dönüşümler, özellikle “1750-1850 yılları arasında liberalizmin oluşup yerleşmesini sağlayacak yapısal ve düşünsel değişimlerin temelleri üzerinde ve doğrultusunda gelişmiştir. Liberal gelişimin aşamalarından biri olan bu devrim, insanı doğaya egemen kılmış, burjuvaziyi iktidara geçirmiş, ekonomide liberalizmin sloganı olan “laissez faire”i yerleştirmiştir” (Çetin, 2002:88). Böylelikle, ekonomik yapıda sermaye birikiminin hızlanması ve paranın egemenliğinin artması toplumsal yapıyı da etkilemiş ve bireylerin kapitalist sistem içerisindeki davranışlarını da rasyonel hesaplar doğrultusunda şekillendirmiştir. Açıkta ki kapitalizm, piyasa mekanizmasını fonksiyonel kılarak “asli ifadesini laissez faire-laissez passer (bırakınız yapınlar bırakınız geçsinler) sloganında bulmaktadır. Hal böyle olunca, kapitalist sistem bağımsız bireyin kendi özgür iradesi ile seçtiği işi yaparken, hem daha üretken (ve dolayısıyla müreffeh ve mutlu) olacağı, hem de ister istemez toplumsal çıkara hizmet edeceği kabulüne dayanmaktadır” (Aydın, 2003:3). Modernitenin getirileriyle de eklemlenen kapitalizm, kaçınılmaz olarak özel girişimciliği ön plana çıkarırken, toplum, “yalnızca iktisadî çıkar kaygısıyla hareket eden, imkânları elverdiği ölçüde çok kazanma hırslı taşıyan ve sürekli rasyonel düşünen bireylerden” (Aydın, 2003:3) oluşmaktadır. Böylece, sanayi devriminin getirilerinin olgunlaştırdığı yapıda ticaret gelişip, sermaye birikimi hızla artarken oluşan yeni dinamikler bireyciliğin, rasyonalizmin ve paranın egemenliğini de beraberinde getirmiştir. Liberalizmi temsil eden bu yeni görünümün uygulamadaki sonuçlarının ve toplumsal yansımalarının farklı biçimleriyle bugünün dünyasında da var olduğunu iddia etmek küreselleşmenin “yeni” olmadığını iddia etmek için yeterli olabilir. Robertson’da (1998) sürecin ekonomik görünümü ile yeni olmadığını ancak 20. Yüzyılın son çeyreğinden bu yana yeni görünümler ürettiğini belirtmektedir. Açıkta ki, temeli kapitalizmin gelişiminden ve dönüşümünden bağımsız olmayan bu süreç, 1980’lerden itibaren kapitalizmin kendini yeniden üretmesi ve derinleşmesi anlamına gelmektedir.

Kapitalist geçmiş göz önüne alındığında, sürecin kendini yeniden üretmesi ve derinleşmesinde iki evreden bahsedilmektedir. Öyle ki, evrelerden ilkinin “18. Yüzyıl sanayi devriminin teknolojik gelişmelerini takiben, kabaca 1870 -1914 arasında dünya mal ve finans piyasalarında hükmünü sürdürdüğü görülmektedir. Söz konusu yıllara damgasını vuran bu ilk küreselleşme dalgasının temel özelliği, para piyasalarında ve ticaret ilişkilerinde altın standardının norm kabul edilmiş olmasıdır” (Yeldan, 2002:3). Kapitalizmin 1870-1914 yılları arasında hız kazanarak kendini göstermeye başladığı ilk

küreselleşme evresinin yaşandığı dönemde, sanayi devriminin de etkisiyle dünya üzerinde para piyasalarının ve ticaret ilişkilerinin serbest dolaşımı önündeki engellerin azaldığı görülmektedir. Bağlı olarak, iktisadi alanda serbestleştirme yaşanırken; 1914'lerden 1945-50'lere kadar olan ara dönemde ise, Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarının etkisi ve yaşanan büyük bunalım sonucunda birinci evrenin tersi bir durum yaşanmış, küreselleşme dinamiklerinin serbest dolaşımı sekteye uğramıştır (Bayar, 2008).

Gelinen noktada, “Birinci ve İkinci Dünya Savaşları ve ulus-devletlerin görece bağımsız kalkınma ve ticaret politikaları ile şekillenen 1914-1970 ara döneminden sonra dünya ölçeğinde yeni bir küreselleşme dönemine girildiği” (Yeldan, 2002:3) görülmektedir. Bu doğrultuda, 1970-80 dönemi küreselleşme evresinde “petrol ihracatçısı ülkelerin ellerindeki petrodolarlar, içe dönük sanayileşme stratejileri uygulayan ülkelerin artan finansman gereksinimini karşılamak amacıyla sanayileşmiş ülkelerdeki finans kuruluşları yoluyla az gelişmiş ülkelere yönlendirilmeye başlanmıştır. Bunun sonucunda, kısa sürede önemli bir artış gösteren uluslararası özel finansal akımlar, bir yandan az gelişmiş ülkelerde uygulanmakta olan içe dönük sanayileşme modelinin bir süre daha sürmesine olanak tanırken, diğer yandan özel finansal piyasaların önemini artırarak şimdiki küresel dalganın öncü bir unsuru olmuştur. Bu sürecin sonunda ortaya çıkan uluslararası borç krizi, bu modelin sona ermesi, uluslararası kuruluşlar ve güdümünde neo-liberal politikaların az gelişmiş ülkelerin çok büyük bir kısmını içine alacak bir biçimde yaygınlaşması” (Şenses, 2004:2) şeklinde küreselleşmeye büyük oranda yön vermiştir. Dolayısıyla, sanayileşmiş, kapitalistleşmiş ülkelerde petrol fiyatlarının artışı ile birlikte verimliliğin azalması bu ülkelerde sermaye birikiminin düzenlenmesi konusunda yeni arayışlar yaratırken, çıkış noktası az gelişmiş ülkeler üzerinden oluşturulmuş ve bu ülkelere doğru bir sermaye akışı meydana gelmiştir. Gelişmiş ülkelere doğru yabancı sermaye girişi ile bu yabancı sermayenin çok uluslu karakteri, kapitalistleşmiş ülkeler bazında ön plana çıkmıştır. Bu noktada, reel kesim ile finans kesimi arasındaki dengesizlik gerçeği ortaya çıkarken, kapitalizmin önemli ayağını oluşturan finans kesimi çok uluslu şirketlerin (ÇUŞ) etkileri ile kendini yönlendirmiştir. Uluslararası yatırım ve üretimin kaynağını teşkil eden ÇUŞ'lar, bu tarihlerden sonraki gelişmeleri ile dünya sisteminde büyük değişikliklere yol açmışlardır (Köse, 2003).

Diğer yandan bu süreçte, devletin ekonomik politikalarının yeniden konumlandığı ve ulus-üstü kuruluşların etkisiyle sosyal politik işlevinin dönüştüğü en temel tartışmadır.

Dolayısıyla bu dönemde ulus-devletler, uyguladıkları makro politikalarda sermayenin etkisiyle hareket etmektedirler. Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu (IMF), Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü (OECD), Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) gibi ulus-üstü kuruluşlar ve ÇUŞ'lar burada başat rol oynamakla birlikte, bölgesel iş birliği anlaşmaları da bu süreçte etkili olmaktadır. ÇUŞ'ların gelişimi ile birlikte büyük değişimler ortaya çıkmakta ve “firmalar, üretim ve pazarlama planlarını yaparken sadece kaynak ülkeleri bağlamında değil, üretimde buldukları ve pazarlama gerçekleştirdikleri ülkeler bağlamında bütçe ve planlama yapar hale gelmektedirler” (Balkanlı, 2002:16). İfade edildiği gibi, küreselleşme ve bağlı olarak finansal hareketler, ÇUŞ'lar kadar diğer ulus-üstü kuruluşlar (IMF, GATT, WTO vb.) tarafından da şekillendirilirken, IMF ve GATT serbest ticaretin akışını düzenleyen örgütler olarak ortaya çıkmaktadır. Son yıllarda ise bu tür örgütlerin öncülüğünde dünya ekonomisini düzenlemek amacıyla çok sayıda girişim yürütülmektedir. Bu girişimler daha çok ticaretin ve üretim faktörlerinin dolaşımında karşılaşılan engellerin kaldırılmasını sağlamaya yönelik olmaktadır (Köse, 2003). Açıktır ki bu işleyiş içerisinde ulus-devleti dönüştüren ve küreselleşmeyi şekillendiren bir ulus-üstü oluşumdan bahsedilebilir (Kazgan, 2002). Bu oluşumun işleyiş mekanizması yapısal uyum ve istikrar programları ile yerel sanayi, banka ve finansal hizmetler üzerindeki yabancı sermayeye yönelik yaptırımların kaldırılması, uluslararası rekabete uygun olarak ücretlerin azaltılması, devletin konut, sağlık, eğitim ve refaha dönük harcamalarının kısılması ve kamu işletmelerinin özelleştirilmesi sağlanmaya çalışılmaktadır (Kökalan Çımrın, 2009) ki bu mekanizmanın sosyo-ekonomik yansımaları “neo-liberalizm”e karşılık gelmektedir.

Neo-liberal küreselleşmenin derinleşmesinde, sanayileşmiş ülkeler, IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası finans kuruluşları çok önemli bir rol oynarken, “bu kuruluşların başta ABD olmak üzere ana hissedarlarıyla yakın ilişkileri, öteden beri bilinmekle birlikte son yıllarda iyice gün yüzüne çıkmıştır. Özellikle, kısa dönem istikrarsızlık içindeki azgelişmiş ülkelerin iktisat politikalarına müdahalesi oldukça eskilere dayanan IMF’ye 1980’li yıllarda Dünya Bankası da eklenmiş ve yapısal uyum politikaları aracılığıyla, özellikle dış ticaret serbestleştirilmesi ve özelleştirme gibi alanlarda önemli ölçüde etkili olmuştur. 1993 yılında sonuçlanan yedi yıllık iki uzun Uruguay müzakere sürecinin bir ürünü olarak 1995 yılında kurulan Dünya Ticaret Örgütü (WTO) de neo-liberal küresel düzenin kurumsal yapısının temel taşlarından birini oluşturmuştur. WTO, bazı önemli alanlarda azgelişmiş ülkelerin hareket alanını kısıtlayıcı yeni denetim mekanizmalarının gündeme gelmesinde önemli bir rol üstlenmiştir” (Şenses, 2004:3-4). Dolayısıyla,

kapitalizmin temel kurumu olan piyasa mekanizması devletin müdahalesinden arındırılarak, kendi iç dinamiklerinin yönlendirmesine bırakılması sonucunda küresel dönemi büyük ölçüde yönlendirmiştir. Küreselleşmenin öne çıkardığı bireyci görüşle birlikte şekillenen özel girişimcilik, kâr mekanizmasını oluştururken diğer yandan ulus-üstü kurumların hâkimiyetini de arttırmıştır. Sabit kur sisteminin yerini dalgalı kur sisteminin almasıyla ve uluslararası sermaye hareketlerini düzenlemek için kurulan IMF ve serbest ticareti geliştirmek için imzalanan GATT anlaşması ile uluslararası üretici sermayenin ihtiyacı olan ekonomik düzenlemeler gerçekleşmiştir. Kapitalist sistem, geçirmiş olduğu tüm süreçleri etkisi altına alarak, toplumsal yaşamda, üretim süreçlerinde, finansal hareketlerde bir takım değişim ve dönüşümler yaratarak küresel sürece yön vermektedir.

Bir anlamda kapitalist sistemin sürekliliğini sağlayacak olan bu düzenlemeler oluşturulurken, dış borçlanma ile gelişmiş ülkelerin hâkimiyeti gibi ortaya çıkan küresel sorunlarla başa çıkacak mevcut yapılar oluşmuş değildir. Bozkurt'a (Bozkurt, 2000) göre, meşruiyeti tartışmalı olmakla birlikte, süreç içerisinde bu kurumları da yönlendirenler, genellikle ÇUŞ'lardır ve küreselleşme süreci finans çevrelerinin taleplerine göre, biçimlenmektedir. Bunun yanında "İkinci Dünya Savaşı'nın sürdüğü 1944 yılında, John Maynard Keynes ve Harry Dexter White başkanlığındaki Anglo-Sakson delegasyonları tarafından Bretton-Woods sisteminin finansal merkezi olarak tasarlanan IMF, o günden beri küresel kapitalist sistemin kurumsal bir yapı taşı olarak evrilmeye devam etmektedir" (Durusoy, 2009:364). Hal böyle olunca, IMF ile birlikte Dünya Bankası İkinci Dünya Savaşı sonrası bağımsızlıklarını kazanan ülkeler için temel finansman kaynaklarını oluşturmaktadır. Çünkü toplumların üretim faaliyetlerinin üretme kapasitesini belirleyen etkenlerden birisi olan ürünün paraya dönüştürülmesi hızı, aynı zamanda bugünün toplumlarını dinamik kılar ki bu da finansal kaynaklar yaratabilme ile doğru orantılıdır. Bağlı olarak, günümüz toplumlarının dinamik olmalarının bir başka nedeni de "malın paraya dönüştürülmesi sürecini hızlandıracak şekilde pazarın genişlemesidir. Bu sürecin işleyememesi ya da malın paraya dönüşme hızının yavaşlaması durumu, dinamik denge halinin bir göstergesidir. Kapitalizmin zaman zaman yaşadığı durgunlukların en önemli nedeni de sistemde ortaya çıkan bu dinamik denge hali, yani pazarın genişlemesinin durması halidir. Kapitalizmin dinamizmi de buradan kaynaklanmaktadır. Çünkü kapitalizm sürekli genişleme eğilimindedir" (Erol, 2001:39). Diğer bir deyişle kapitalizm, kendini değişen koşullarda yeniden üretmektedir. Küreselleşmenin finansal etkinliğini arttıran temel nokta da buradan kaynaklanmaktadır.

Sermaye hareketlerine bağı olarak küreselleşme olgusu “ulusal ekonomilerin dünya piyasalarıyla eklemlenmesi ve bütün iktisadi karar süreçlerinin giderek dünya kapitalizminin sermaye birikimine yönelik dinamikleriyle belirlenmesi şeklinde yorumlanmaktadır.” (Yeldan, 2002:13). Kapitalizmin süreci bu şekilde etkilerken, ortaya koyduğu diğer bir önemli nokta da fiyat mekanizmasıdır. “İktisadî faaliyetlerin devletin müdahalesinden arındırılarak kendi iç dinamiklerinin yönlendirmesine bırakılması; bir başka ifade ile fiyat mekanizmasının bu faaliyetlere egemen kılınması öngörülmektedir. Fiyat mekanizmasının, Adam Smith’in kavramsallaştırması ile “görünmeyen bir el” olarak, üretim ve bölüşüm aşamalarında yaşanan bütün sorunları çözüme kavuşturacağı düşünülmektedir” (Aydın, 2003:4). Bu bağlamda, fiyat mekanizması bireylerin yaşamlarına da dâhil olmakta ve aldıkları birçok kararı etkilemektedir.

Gelinen noktada, “kapitalizmin gelişme dinamiklerine koşut olarak dünya ekonomisinin ayrılmaz bir bütün olarak algılanması gereğine karşın, söz konusu uluslararası birikim sürecinin özellikle 1970’li yıllardan itibaren hız kazandığını ve elektronik ve bilgi-işlem teknolojilerindeki gelişmeleri de arkasına alarak tüm dünyayı tek bir pazar” (Yeldan, 2002:13-14) haline getirmekte olduğu görülmektedir. Nitekim yirminci yüzyılın son çeyreğinde, temelini 18. ve 19. yüzyıllarda yaşanan değişimlerden alan küreselleşme olgusu, bütün dünyada giderek yaygınlaşan neo-liberal iktisat politikalarıyla birlikte hız kazanmaktadır ki, “bugünkü küreselleşme sürecinin kökenleri neo-liberalizmin 1970’li yılların sonlarında başlayan yükselişiyle yakından ilişkilendirilebilir” (Şenses, 2004:2). Bu bağlamda neo-liberalizm, “insanlığın refahını arttırmanın en ideal yolunun, girişimci özgürlüğünün maksimizasyonu olduğunu ileri süren ekonomi politik pratiklerin teorisidir. Girişimci özgürlüğü ise, özel mülkiyet hakları, bireysel özgürlük, serbest piyasa ve ticaretle karakterize edilen kurumsal bir çerçeve ile mümkün kılınabilmektedir” (Harvey, 2012b:68). Neo-liberalizm, “bireyi girişimci olarak tahayyül etmektedir. Girişimcilik, bireyin tüm davranışlarını yönlendirmesi gereken temel bir haslet olarak yaygınlaştırılmaya çalışılır. Girişimci, kendi hayatı üzerinde girişimde bulunarak yaşam kalitesini arttırmaya çalışan, aktif, sorumlu, rasyonel, tercih sahibi bireydir. Birey, böylece tüketici ve müşteri kimliğinin yanı sıra, iş yaşamında başarılı, toplumsal risklere karşı kendini hazırlayan, kendinin ve ailesinin kaderinden sorumlu kişi kimliğiyle de öne çıkarılır. Rekabeti tüm toplumsal yaşama yayarak bireylerin kendi kendini yönetmelerinin teşvik edilmesi yoluyla yönetim temel strateji” (Özkazanç, 2011:17) halini almaktadır. Böylece, birey kendi toplumsal

yaşamı üzerinde rasyonel çıkarı dayalı girişimci bir kimlik oluşturmaktadır ki böylece piyasanın sunduğu koşullar içerisinde ekonomik kararlarında daha etkin hale gelmektedir.

Özel girişimcilik kapitalist sistemin önemli bir kurumunu oluştururken, açıktır ki “özel girişimciliğin temel dinamiği, sermaye birikimi sürecine de kılavuzluk eden kârdir. Kâr güdüsü/beklentisi, kapitalist girişimciyi, bir taraftan kârları üretmeye, diğer taraftan da maliyetleri düşürmeyi mümkün kılacak yenilikler ortaya koymaya, teknoloji geliştirmeye yönlendirmektedir. Her iki çabanın da sonuç itibarıyla tüketici kitlelerin refah seviyesini yükselteceği düşünülmektedir. Bununla bağlantılı olarak, kapitalist sistemin bir diğer önemli kurumu ise mülkiyet hakkıdır. Sistem, iktisadi birimlere gerek malların gerekse üretim araçlarının mülkiyetine sahip olma hakkı tanımakta ve böylelikle kendi dinamik yapısını oluşturmaktadır. Malların ve üretim araçlarının mülkiyeti devlete karşı güvence altına alındığı vakit, özel girişimcinin, hareket alanını genişletme imkânına kavuşacağı ve faaliyetlerini daha sağlıklı bir biçimde yürüteceği öngörülmektedir. Nitekim, her çeşit mala ve üretim aracına sahip olabilen ve bunları veraset yolu ile çocuklarına bırakabileceğine inanan girişimci, üretim kararları alırken kendi çıkarını gözetmekte, yani en yüksek kârı elde edecek şekilde” (Aydın, 2003:4) davranmaktadır. Öyle ki, “neo-liberal ekonomi öznel bir ekonomidir, yani modeli klasik ekonomide olduğu gibi artık mübadeleci ve üretici insan değil, özneleşme süreçlerini teşvik eden ve yaratan bir ekonomidir” (Lazzarato, 2014:37). Özne olarak bireyin daha çok içinde olduğu, yaşamını finansal koşullara bağlı olarak gerçekleştirdiği bir ekonomidir.

1.2. Finansallaşma ve Küreselleşme

Bireylerin finans ile daha yakından ilişki içinde olmasını beraberinde getiren neo-liberal politikaların etkisiyle birlikte sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi, daha fazla uluslararasılaşan finansın rolünü büyük önemde arttırmıştır. Uluslararasılaşmanın yeniden biçimlendirdiği finansallaşma ile “uluslararası ve ulusal ekonomide finansal piyasaların, piyasa oyuncularının ve finansal kurumların işlevlerinin artması” (Tellalbaş, 2011:7) ifade edilirken finansal piyasaların çoğalması ve dünya üzerinde ulusal ve uluslararası ölçekteki finansal serbestleşme ile yeni bilişim teknolojilerinin gelişmesi ise finansal faaliyetlerin kapsam ve boyutlarında çok ciddi artışlara yol açmıştır. Açıktır ki finansal faktörlerin büyüme, yatırım, tüketim ve bölüşüm gibi temel iktisadi faaliyetlerdeki belirleyiciliğinin arttığı dönüşüm sürecine neo-liberalizmin önemli dinamiklerinden birisi olan finansallaşma süreci damgasını vurmuştur (Soydan, 2013). Bu bağlamda, finansallaşmanın konusu ve

kapsamı, neo-liberalizm ve küreselleşme ile birlikte değerlendirilmektedir. Öyle ki, “neo-liberalizmde indirgeyerek ‘finans’ diye adlandırılan şey, borçlu-alacaklı ilişkisinin artan gücünü ifade etmektedir. Neo-liberalizm, alacaklı-borçlu ilişkisini başlıca siyasi bahis konusu haline getirme isteğini tercüme eden teknikler vasıtasıyla para, banka ve finans sisteminin bütünleşmesini arzu etmiştir” (Lazzarato, 2014:23). Böylece, bahsedilen bütünleştirme ile bir güç ilişkisi ortaya koyulmakla birlikte, finansallaşmanın temeli oluşturulmaktadır.

1.2.1. Sermaye Birikimi ve Finansal Serbestleşme

Neo-liberal ekonominin sürdürülmesinde önemli ayaklardan birisini finansallaşma oluşturmaktadır ki, finansallaşma mekanizmalarının işletilmesinde finansal kurumlar önemli bir işleve sahiptir. Artış gösteren finansal kurumlar, önceden reel sektörün finansman ihtiyacını karşılarken, artık geleneksel rollerini değiştirerek reel sektöre yön veren piyasalar haline gelmişlerdir. Bu süreç ulusal ekonomilerin esas yapılarını değiştirecek güce sahip bir etki yaratmaktadır. Finansal serbestleşme ile birlikte, finansal kurumlar ve bankaların ekonomik süreçlerle etkileşim ve değişim içerisine olması, küçük krizlerin küresel boyuta taşınmasına neden olmaktadır (Tellalbaş, 2011). Finansal serbestleşme, ekonomilerin iç içe olmasını beraberinde getirmekle beraber gelişmiş “piyasalarda finansal kriz olarak başlayıp dünyaya yayılan 2008 iktisadi krizi finansal düzenlemelerde yeni değişimlerin de habercisi olmuştur. Finansal piyasaların globalleşmesi, artan finansal yatırım ve finansal gelirlerdeki artış trendi, şirket hissedarlarının varlıklarındaki artış eğilimi ve şirket yönetimindeki teori ve uygulamalarının değişimi, hane halkının finansla iç içe geçmesi finansallaşma ile ilişkilendirilmektedir. Kronolojik olarak liberalizasyon, neoliberalizasyon, deregülasyon ve globalizasyon, finansallaşmanın evrim aşamaları olarak” (Tellalbaş, 2011:6) görülmektedir. Tüm bu aşamalar, kapitalizmin girdiği krizler sonucu şekillenmiştir.

1970’lerde “petrol fiyatlarındaki artışın olası kıldığı mali genişleme, bu süreçte önemli bir rol oynamaktadır. Petrol fiyatları 1974’de iki, 1979’da da dört misli bir sıçrama göstermiştir. Petrol ihracatçısı ülkeler, elde ettikleri ihracat gelirlerini çoğunlukla batı bankalarında değerlendirmektedirler. Petro-dolar gelirlerinin sürekli olarak bankacılık sisteminde stoklanıyor olması ve âtıl kalması kapitalizmin mantığına tümünden aykırı olmaktadır. Bankaların, petro-dolarları krediye dönüştürerek tekrardan sisteme sunması gerekmektedir. Ancak, Keynesgil sistemin ‘finans ulusal bir meseledir!’ anlayışına dayalı kontrollü ve düzenleyici politikaları finans sermayesinin bu coşkulu beklentilerini

değerlendirmesinde büyük bir engeldir. Batı bankalarının, başta üçüncü dünyanın yoksul ülkeleri olmak üzere, kredi arayışı içinde olan azgelişmiş ülkeleri hızla dış borçlanmaya sürüklemesi bu arayışın ancak kısıtlı bir çözümünü oluşturmaktadır. Bu çevrelere göre gerçek çözüm finans piyasalarının tamamen kuralsızlaştırılarak yepyeni finansal ürünlerin [ihtiyati fonlar (hedge funds), repolar, konut kredileri (mortgage credits) vs.] geliştirilmesinde” (Yeldan, 2009:15-16) yatmaktadır. Sermaye piyasalarının serbestleşmesi, azgelişmiş ülkelerin finansmanları için pozitif bir gelişme gibi görünse de finansal akımların belirsiz olması, sürece yeterli denetim mekanizmalarını kurmadan başlamış, ülkelerde makroekonomik istikrarsızlığa, finansal krizlere yol açmıştır. Krizler, Doğu Asya ülkeleri, Türkiye gibi ülkelerde sosyo-ekonomik etkileri yaratmakla birlikte, giderek bütünleşen uluslararası finans piyasaları aracılığıyla farklı ülkelerde de etkisini göstermiştir. Kriz süecinden çıkabilmek için IMF programlarının uygulanmaya başlanması, farklı alanlarda bütçe içerisinde sosyal harcamaların payının azaltılması, ailelerin ve de bireylerin kendi geliştirdikleri stratejiler ile yoksullukla baş etme durumunu beraberinde getirmiştir (Şenses, 2004).

1980'ler ile birlikte sabit kur sisteminden dalgalı kur sistemine geçiş finansal piyasaları büyük oranda şekillendirirken, “1973'teki dalgalı döviz kurları lehine, uluslararası ticaret ve finansı düzenlemek için yapılmış olan Bretton-Woods Anlaşması'ndan tamamen vazgeçilmiştir. 1950'ler ve 1960'ların başlarında, kapitalizmin “altın çağı” sırasında bu sistem, ileri kapitalist ülkelerde yüksek büyüme oranları ve bunun yanı sıra başka ülkeler için de fayda üretmiştir. Sonraki on yılda ise, var olan düzenlemeler işe yaramaz hale gelmiştir ve sermaye birikimi sürecini yeniden başlatabilmek için, acilen yeni bir alternatif ihtiyacı” (Harvey, 2012b:72) duyulmuştur. Süreç içerisinde bu alternatif, finansal serbestleşmenin daha da artmasıyla devam etmekle birlikte, “dünya para piyasalarında 1971'den bu yana artık standart bir para biriminin olmadığı bir dönem yaşanmaktadır. Bu olgu, kapitalizmin işleyişi açısından son derece önemlidir. 1971 sonrasında insan toplulukları bütün tarihi boyunca ilk defa bir bütün olarak tüm para birimlerinin değerlerinin herhangi bir standart mala (altın ya da gümüş gibi) bağlı olmadığı bir döneme girmektedir. Bir para biriminin diğer paralar karşısındaki değeri piyasa oyuncularının beklentilerine, inançlarına ve her şeyden önemlisi ‘spekülatif oyunlarına’ dayalıdır. Spekülatif beklentileri dizginleyecek herhangi bir altın ya da gümüş benzeri sabit bir mal standardının olmadığı bu hayal dünyasında finansal coşku ve kaos dönemleri giderek daralacak ve şiddetini arttıracaktır. Halk deyişiyle ‘cin artık lambadan çıkmış’; risk spekülasyonu ve beklentilere

dayalı finansal değerler sistemi bütün piyasalarda belirleyici hale gelmiştir” (Yeldan, 2009:15). Finansal sistemin belirleyici hale gelmesiyle birlikte ise, toplum finansal işlemlerle daha fazla etkileşim içine girmektedir.

Açıktır ki, finansal sistemin daha belirleyici hale gelmesi neo-liberal ekonominin temel dinamikleri ile doğrudan ilintilidir. Gelinen noktada neo-liberalleşmenin, kurumsal yenilik ve düzenlemeleri tüm dünyaya yaydığını ifade eden Harvey'e (2012b) göre, eğer neo-liberalizm esasında üretkenlikten çok, kartların dağıtılmasına sebep oluyorsa, zenginliği toplumun çoğunluğundan üst sınıflara ya da daha zayıf ülkelerden zengin ülkelere yöneltmenin koşullarının bulunması gerekliydi. Bu sürecin tartışmasını, “zapt yoluyla birikim” ifadesiyle açıklayan Harvey (2012b), bununla kapitalizmin yükselişi sırasında birikim pratiklerinin sürmesi ve artması sürecinde yaşananları ifade etmekle birlikte, yüksek faiz, borç ve de ilkel birikimin yenilikçi bir aracı olarak kredi sisteminin kullanılması da sürece eşlik etmektedir. Ona göre, “1980’den sonra başlayan güçlü finansal dalga, spekülasyon ve talancı tarzı ile dikkatleri çekmektedir. Uluslararası piyasalardaki günlük toplam finansal işlem hacmi, 1983’te 2,3 milyar dolar iken, 2001’de 130 milyar dolara yükselmiştir. 2001’deki bu 40 trilyonluk yıllık hacim, uluslararası ticareti ve kârlı yatırım akışını desteklemek için gereken tahmini 800 milyar dolar karşısında üstünlüğünü ispat etmiştir. Deregülasyon, böylece finansal sistemin spekülasyon, yırtıcılık, sahtekarlık ve hırsızlıkla, yeniden dağıtım eyleminin ana merkezlerinden birine dönüşmesine izin vermiştir. Hisse senedi teşvikleri, saadet zincirleri, enflasyonla varlıkların yok edilmesi, birleşme ve satın almalarla yapılan varlık satışları, ileri kapitalist ülkelerde bile tüm nüfusların borçlandırma yoluyla köleleştirilmesi” (Harvey, 2012b:81) gibi etkiler kapitalist finansal sistemin özellikleri haline gelmiştir. Bu özelliklerden enflasyonun, nüfusun en korunaksız alanlarını vurduğunu ve pazarda mevcut olan malların satın alınmasını teşvik ettiğini ifade eden Castells’e (1978) göre, “enflasyon insanları tüketime yöneltirken bir yandan da onları tüketebilme kapasitesine göre farklılaştırır. Bu bağlamda, işgücünün yeniden üretimindeki önemli darboğazlar önlenmelidir; bu özellikle pazar dışındaki mallar ile uzun vadeli krediye dayanarak satışa sunulan ve dolayısıyla (konut gibi) paranın devalüasyonu karşısında daha değerli hale gelmiş mallar için önemli” (Castells, 1978:33-34) bir yere sahiptir.

Nitekim, işsizliğin yükseldiği ve ödeme kabiliyetinin düştüğü bir ortamda finansal hareketlerin artması, toplumsal yaşamda giderek daha fazla borçlanma eğilimini beraberinde getirmektedir. Öyle ki, piyasaya para sürmek için faizlerin indirilmesiyle birlikte tüketici

kredilerini ön plana çıkması, kredi kartı kullanımının canlandırılması ve böylece hareketlenecek olan iç taleple birlikte büyümenin sağlanması amaçlanmaktadır. Bu durum, özellikle hane halkının sırtındaki borç yükü ile yeni kredilere ve tüketime yönelmesini beraberinde getirmektedir (Sönmez, 2008). Böylece, piyasaya para sürmenin en önemli yolunu borçlanma oluşturmakla birlikte, bu süreç bireylerin gündelik hayatına ve sosyo-mekânsal görünümlere önemli ölçüde yansımaktadır. Diğer taraftan, neo-liberalizmin sermaye yatırımının en yüksek kârı getirmesi doğrultusunda, bireylerin yaşam tarzları şekillenerek tüketimin koşullandığını öne süren Castells (1978), kentsel mekânda şirketlerin kâr oranı ile birleşen konut gibi ürünlerin talebin yarattığı arzın bir fonksiyonu durumuna geldiğini ifade ederken sürecin farklı bir yönüne dikkat çekmektedir. Ona göre, tüketimin sermayenin çıkarına göre düzenlenmesi, tüketiciyi etkileme ve denetleme amacıyla akılcılaştırma, büyüleme gibi etkiler yaratmaktadır. Bu bağlamda, neo-liberalizm kentsel mekânları ve kent dinamiklerini belirleyen sermaye birikimi süreçlerinin meşrulaştırılmasını sağlamaktadır. Son tahlilde, toplumda finansallaşma önemli bir yere sahip olurken, tüketim ile finansallaşma ilişkisi giderek artmakta ve bu artan ilişki kredi sisteminin gelişimi ile bir takım sosyo-mekânsal yansımaları sorgulamayı beraberinde getirmektedir.

1.2.2. Finansallaşma Süreci ve Kredi Sistemi

Neo-liberal küreselleşme ile birlikte finansal işlemlerdeki artış, kredi sisteminde gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, sermaye dolaşımının parasal sisteme ilave yükümlülükler ve sorumluluklar getirdiğini öne süren Harvey, (2012a), bu durumun ancak kredi sisteminin mali işlemlerin temeli olarak düzenlenmesiyle karşılanabileceğini ifade etmektedir. Öyle ki, “üretimin maddi temeli, süreksizlikler ve düzensizlikler ile şekillendiğinde, değer korunması ve büyümesi için, süreklilik ve sorunsuz devam eden eşgüdüm gerekli hale gelmektedir. Finansal işleyişin kendi içinden bakıldığında farklı çalışma, dolaşım ve devir sürelerine sahip departmanlar ve sanayiler arasındaki alışveriş bir şekilde sorunsuz hale getirilmeli ve sermayenin para, meta ve üretim döngüleri arasında bir eşgüdüm sağlanmalıdır. Kâr oranları, ancak para-sermaye üretimin bir alanından diğerine hızla hareket ederse eşitlenebilecekken, birikim ve yeniden yatırım düzenli olarak, aksi takdirde istiflenecek yüksek meblağları gerektirecektir. Bunun gibi birçok nedenden, kredi sistemi kapitalist üretim biçiminin özgün bir sonucu olarak ortaya çıkar ve faiz getiren sermaye, sermayenin dolaşımında çok özel bir rol oynar. Kredi ve finansın bu incelikli dünyası, zorunlu olarak, basit meta üretimi ve mübadelesi koşullarıyla tanımlanmış bir

parasal temelin üzerine inşa edilir. Çünkü para, sermaye olarak dolaşıma sokulduğunda ya da borç sermayesi olarak verildiğinde de para işlevini sürdürebilir. Bu parasal temel, çelişkilerle malul olduğu ölçüde de finans dünyasının üzerinde yükseldiği temeller sallantıdadır. Kapitalist finans, parasal sistemin zincirlerinden kurtulduğu ölçüde kendi içindeki çelişkileri içselleştirmekte ve kendi parasal temellerine karşı çatışmacı bir tavır” (Harvey, 2012a:27) alabilmektedir. Bununla beraber, “sürekli dalgalanan piyasa faiz oranı, tıpkı metaların piyasa fiyatı gibi her an sabit bir büyüklük olarak bulunmaktadır. Çünkü para piyasasında, bütün borç verilebilir sermaye, toplu bir kitle olarak faal sermayenin karşısında yer alır ve böylece, bir yanda borç verilebilir sermaye arzı ile öte yanda buna olan talep arasındaki bağıntı, faizin herhangi bir andaki piyasa düzeyini belirlemektedir. Kredi sistemi ne kadar fazla gelişir ve bununla birlikte yoğunlaşarak borç verilebilir sermayeye ne kadar fazla toplumsal bir nitelik kazandırır ve onu hep birlikte para piyasasına sürerse, bu o kadar çok böyle olmaktadır” (Marks, 1978:323). Kredi sisteminin gelişimi ile birlikte sosyal yaşamın borç üzerinden sürdürülmesi, hane halklarının kredi kullanımını arttırmakta ve borçlanmanın toplumsal niteliğini geliştirmektedir. Bu süreçte verdiği krediler ve uyguladığı kampanyalar ile bankalar önemli bir rol oynamaktadır.

Öyle ki, “bir banka hem (faizle) borç verenlerin para-sermayesini hem de borç alanları merkezileştirirken, bankalar belirli bir finans sistemine bağlı kalma eğilimindedir. Tüm bu süreç, nihayetinde sermayelerin merkezileşmesine yol açan olağandışı bir toplumsal mekanizmaya dönüşmektedir. Kapitalist sistemdeki en etkin kriz araçlarından birini oluşturan kredi sisteminin genişlemesi, aynı zamanda sermayenin dağılımını bireysel kapitalistlerin elinden alır. Kredi sistemi, sermayenin özel karakterini yok eder ve bu yüzden kendi içinde, sadece kendi içinde sermayenin yıkımını barındırır. Bankacılık sistemi, paranın işini gören farklı dolaşım biçimlerini devreye sokarak, paranın, aslında, emek ve onun ürünlerinin toplumsal karakterinin özel bir ifadesinden başka bir şey olmadığını gösterir. Kredi sistemi bizzat kapitalist bir girişimdir, zira ödünç para verenlere zorunlu olarak ödenen faizden elde edilen özel kârlar temelinde düzenlenir” (Giddens, 2010:108). Böylece ekonominin temeline yerleşen kredi sistemi, gündelik hayatta tüketim adına yeni bir yol olarak görev yapmaktadır. Bu noktada, bankalar krediler aracılığıyla hanehalklarının gelir düzeylerine uygun kampanyalar sunarak hem paranın dolaşımı hem de bireylerin kredi kullanımını arttırmaktadır.

Temel anlamda bakıldığında “kredi terimini en geniş anlamıyla, şimdi sahip bulunulan herhangi türden mallar üzerindeki denetim ve kullanım haklarının, benzer hakların gelecekte sağlanacağı sözü karşılığında başkasına bırakılması anlamında kullanılmaktadır. Birine kredi açmak, gelecekteki karşılığının gerçekten verileceğini ummak demektir. Bu anlamda kredinin başta gelen önemi, bir ekonomik birimin, şimdi elinde bulunmayan ama gelecekte bolca bulunacak olan maddi ya da parasal değerler üzerindeki denetim ve kullanım hakkını bir başkasının elinde bulunan ama onun tarafından şimdi kullanılmak istenmeyen değerlerin denetim ve kullanım hakkı karşılığında değişimini olanaklı kılmasıdır” (Weber, 2014:131-132). Bu değişim üzerinden bakıldığında, günümüz finansallaşma sürecinde bankalar aracılığıyla sağlanan krediler, borçlanma yolu ile hanehalklarının gündelik yaşamları üzerinde önemli bir rol oynamaktadır. Öyle ki, finansallaşmanın önemli ayaklarından biri olan tüketici kredilerindeki artış ile birlikte, gündelik yaşamlarında bireylerin bankalarla olan ilişkisi göz ardı edilmeyecek bir öneme sahiptir. Tüketici piyasalarına girmek için yabancı bankaların oluşturduğu stratejiler, yerli bankaların stratejilerini etkileyerek bu süreci şekillendirmektedir. “Yabancı bankaların teknolojik üstünlükleri ve bankacılık deneyimleri, onları rekabette daha avantajlı hale getirirken, yerli bankalar tüketici kredilerini çeşitlendirmek ve teknolojik yenilikler yapmak yoluyla rekabet güçlerini arttırmaya çalışmışlardır. Bankaların tüketici kredileri aracılığıyla bireylere yönelimlerinin kaçınılmaz sonucu ise bireylerin borçlarındaki artış olmuştur. Kredi kartları ve tüketici kredileri yoluyla finanse edilen tüketici harcamaları önemli ölçüde artmıştır” (Tellalbaş, 2011:144). Tüketici kredileri aracılığıyla bireylere yönelen bankalar, borçlandırma yoluyla onlarla bir bağ kurarak, kredili harcamalarının önemli ölçüde artmasını sağlamıştır. Aynı zamanda kapitalist üretim tarzının önünü kapatan sermaye, bir taraftan “ücretli emeğin gelirlerindeki reel yükselmeye ılımlı yaklaşp, bir taraftan da reel ücretlerdeki artışla birlikte, kitlesel üretim süreçlerinin gerekli kıldığı kitlesel tüketim talebini de kâr realizasyonu olarak değerlendirme fırsatı” (Yeldan, 2002:2-3) yakalamaktadır. Böylece, kitlesel üretimi kitlesel tüketim ile devam ettiren bu finansal sürece birey eklemlenmektedir.

Finans ve finansal süreçlere, alacaklı ve borçlu arasındaki ilişki üzerinden yaklaşan Lazzarato’ya (2014) göre, “finans düzene sokulması gereken bir spekülasyon fazlalığı değil yatırımı güvence altına alan basit bir kapitalist işlemdir. Finans insan doğasının aklen hâkim olunması gereken tamahkarlığının ve aç gözlülüğünün bir ifadesi de değildir; daha ziyade bir güç ilişkisidir. Borç, onu ödemek zorunda olan borçlunun bakış açısından finanstır. Kâr

ise, alacaklılar ve gayrimenkul sahipleri açısından kendilerine bu borçtan faydalanmayı sağlayan hisse senetlerine sahip olanları ve alacaklar açısından finanstır. ... Mevcut krizler, finansın ve üretimin, sanal ekonominin ve gerçek ekonominin birbirinden ayrılmasından kaynaklanmadığını ama bunların kredi verenler ile borçlananlar arasındaki bir güç ilişkisinin ifadesi olduğu görülmektedir” (Lazzarato, 2014:24-25). Bu bağlamda, finansallaşma ile bankalar uyguladıkları kredi kampanyaları ile hane halkı borçlanması üzerinde etkili olmaktadır.

Kapitalist gelişme sürecinde, “finansal sistemin para sermaye aracılığı ile âtil kalan sermayeleri kapitalist işletmelerin birikimi için harekete geçirme işlevi üstlendiği görülmektedir. Buna karşın, yirminci yüzyılda, çalışanların emeklilik ve sigorta tasarrufları finansal sistemin işleyiş mekanizmasının içine girmiştir. Benzer değerlendirmeler tüketici kredileri için de yapılabilir. Geleneksel olarak tüketici kredileri rehin dükkânları ve tefeciler tarafından sağlanmaktadır. Geçmişteki tüketici kredilerinin sağlanma mekanizması ile modern bankacılık ve finansal sistemi kıyaslandığında son derece sınırlı olduğu görülür. Buna karşın, büyük işletmeler daha çok iç finansmanlarından yararlanmaya başlayınca finansal kurumların finansal olmayan kurumlara kredi verme olanakları sınırlanmaya başlamıştır. Bu nedenle, büyük bankalar ve diğer finansal kurumlar tüketici kredilerini ve özellikle düşük gelirliilere doğru eğilim gösteren konut kredisi oranlarını artırmaya” (Dişbudak, 2009:60) yönelmişlerdir.

Karl Polonyi’ye göre (2000), “piyasa ekonomisi yalnızca piyasalar tarafından kontrol edilen, düzenlenen ve yönlendirilen bir ekonomik sistemdir; malların üretim ve dağıtımının düzeni, bu kendi kurallarına göre işleyen kurumsal kalıba bırakmıştır. Bu tür bir ekonomi, insanların kendilerine en fazla parasal çıkar sağlayacak biçimde davranacakları beklentisinden kaynaklanır. Belirli bir fiyat düzeyindeki mal (ve hizmet) arzının o düzeydeki talebe eşit olduğu piyasaları varsayar. Sahibinin elinde satın alma gücü işlevini gören paranın varlığı da savları arasındadır. Bu durumda, üretimi yönlendirenlerin kârları fiyatlara bağlı olduğundan, üretimi fiyatlar kontrol edecektir; fiyatlar gelirleri oluşturduğundan ve üretilen mallar bu gelirlere göre toplumun bireyleri arasında dağıtıldığından, malların dağıtımı da fiyatlara bağlı olacaktır. Bu varsayımlara göre, malların üretim ve dağıtım düzeni yalnızca fiyatlar tarafından sağlanır. Kendi kurallarına göre işleyiş, üretimin tümünün piyasada satıldığı ve bütün gelirlerin bu satışlardan kaynaklandığı anlamını taşır. Böylece, üretimin bütün unsurları için piyasalar ortaya çıkar,

yalnızca mallar (ve hizmetler) için değil, emek toprak ve para içinde. Fiyatlarda sırasıyla, meta fiyatları, ücretler, rant ve faiz adını alır. Bu terimler fiyatların gelirleri oluşturduğunu gösterir: Faiz para kullanımının fiyatıdır ve para sağlayabilecek durumda olanların gelirini oluşturur” (Polonyi, 2000:114-115). Öyle ki, küreselleşmenin tüketim eğilimlerini körükleyen çekiciliği ile birlikte birey, “tüketici olarak mal ve hizmet tüketiminden elde edeceği faydayı, üretici olarak da mal ve hizmet üretiminden elde edeceği kârı maksimize etmeye şartlanmıştır. Bu şartlanma makro düzleme aktarıldığı vakit, toplum, yalnızca iktisadî çıkar kaygısıyla hareket eden, imkânları elverdiği ölçüde çok kazanma hırsı taşıyan ve sürekli rasyonel düşünen bireylerden müteşekkil homojen bir içerik kazanmakta, daha doğrusu kapitalistleşmiş olmaktadır. Kazanma hırsını akılcılığa ve bireyciliğe eklemleyen kapitalizm, kaçınılmaz olarak, bir taraftan özel girişimcilik olgusunu ön plana çıkarmakta, diğer taraftan da uzmanlaşma ve iş bölümünü derinleştirici süreçler üreterek mübadeleyi iktisadî faaliyetlerin merkezine koymakta ve piyasa mekanizmasını fonksiyonel kılmaktadır” (Aydın, 2003:3). Piyasa mekanizmasının gelişimi ile birlikte, toplum ekonomik işlemlerle daha yakından ilişki içerisine girmiş ve kredi kullanımı ile yaşamlarını sürdürür olmuştur. Bu durum, finansal işlemlerle ilişki artan toplumun, borçlanmayı da yaşamlarının bir parçası haline getirmesine neden olmaktadır.

1.2.3. Finansallaşma, Kredi Sistemi, Borçluluk ve Türkiye

1980'li yıllarla birlikte önemli bir değişim sürecine giren Türkiye ekonomisi, 1980 yılına kadar devletin ağırlığının önemli olduğu bir yapıya sahiptir. 1980 yılında alınan 24 Ocak Kararları ile ekonominin tamamen serbest piyasa koşullarına göre işlemesi amaçlanmıştır. İzleyen süreçte, sermaye hareketlerinin serbest bırakılması ile serbest piyasaya ve uluslararası sermayeye müdahale etmenin yolları ortadan kaldırılmıştır. 2000 yılında uygulanmaya başlanan program ve devamındaki 2001 krizinden sonra alınan önlemlerle ve üst kurulların kurulması ile ekonomi tamamen piyasa aktörlerinin istekleri ve müdahaleleri ile işlemeye (Dişbudak, 2009) başlamıştır. Açıktır ki, 1980'li yıllardan bu yana Türkiye'de neo-liberal sürecin nüvelerinin oluşturulduğu, ‘piyasa’ ve ‘piyasa toplumu’ fikrinin güçlü biçimde savunulduğu süreç içerisinde iktidara gelen siyasal aktörlerin ekonomik tercihlerinden ve düzenlemelerinden anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, “piyasayı kurmak ve geliştirmek adına yapılan yasal, kurumsal ve kültürel müdahaleler bu dönemde artarken, yine aynı dönemi piyasanın ve piyasa toplumunun alt yapısının derinleştirildiği bir kuruluş dönemi olarak değerlendirmek gerekmektedir. Batıya paralel olarak Türkiye’de de

neo-liberalizm siyasi yönetimin amacını, refah yaratacak olan piyasa güçlerinin önünün açılması olarak ortaya koymuştur” (Özkazanç, 2011:19-20). Piyasa güçlerinin önünün açılması, piyasa ekonomisinin neo-liberal dinamiklerinin daha etkili olmasını beraberinde getirmektedir.

Neo-liberal politikalarla birlikte, 1980’lerden sonra dünya genelinde başlayan güçlü finansal dalga, dünya ekonomisine eklemlenmek isteyen Türkiye ekonomisi üzerinde de belirleyici olmuştur. Finansal işlemlerin giderek artmasıyla birlikte Türkiye ekonomisi, “1990’lı yıllardan beri dışsal ve içsel kaynaklı belirli aralıklarla krizlerle karşı karşıya kalmıştır. Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri, Türkiye ekonomisinde ciddi tahribata yol açmış ve krizin olumsuz etkilerinin giderilmesi için birtakım tedbirler alınmıştır. Özellikle, finansal alanda bankacılık sektöründe yeniden yapılandırma programları çerçevesinde önemli reformlar yapılmıştır” (Sancak ve Demirbaş, 2011:176-179). Aynı zamanda, piyasayı düzenlemek ve tekrardan oluşabilecek krizleri engellemek için alınan bu tedbirler, finansal piyasanın tıkanmaması ve sistemin işleyişinin devam etmesi anlamında gerçekleştirilmiştir. Öyle ki, “yüksek reel faiz sunarak, uluslararası spekülasyon oyunu içerisinde “ayrıcılık” bir konum kapma uğraşı aslında 2001 krizi sonrasında Türkiye’ye bizzat IMF tarafından telkin edilmiştir. IMF programı Türkiye’yi dünya ekonomisi içerisinde “yüksek reel faiz” sunan ve sıcak para girişleriyle ekonomisini istikrara kavuşturmaya çalışan bir ülke olarak değerlendirmektedir” (Yeldan 2009:24).

Gelinen noktada, Türkiye ekonomisinde yaşanan krizler, hızlanan finansallaşma süreci ve diğer ekonomik etkenler Türkiye’nin ekonomik yapısında birtakım etkilere neden olmuştur. Bu bağlamda, “2001 yılı sonrasında dünya ekonomisiyle bütünleşme derecesi daha da artan Türkiye’nin, ekonomik yapısında gerçekleştirilen düzenlemeler emekçiler ve diğer geniş yığınlar aleyhine olmuştur. Bu düzenlemeler ile gelirleri aşman alt ve orta sınıflar temel ihtiyaçlarını karşılamak için krediye yönelmek zorunda kalmışlardır” (Dişbudak, 2009:63). Nitekim gelir seviyeleri iyi durumda olmayan alt ve orta sınıfların, daha önceye nazaran neo-liberal dönem ile beraber krediye yönelmelerinin nedeni, bahsedilen ekonomik düzenlemelerin yanında, finansallaşma süreciyle birlikte gelişen kredi sistemi ile piyasada para bolluğu yaratmaktır ki bu durum tartışmanın önemli bir yönünü oluşturmaktadır. Öyle ki, bu noktada önemli olan ise hane halklarının “bozulan gelir dağılımına borç mekanizmaları ile denge getirmeye çalışmaları ve belki de büyük riskler alarak, ağır faiz yüklerine katlanarak borçlanmayı bir yaşam kültürü haline getirmeye

başlamalarıdır. Borçlanma ile günü kurtarma telaşına düşüp geleceklere daha fazla risk ve gerilim taşımalarıdır. 1980 öncesine kadar devlet yönetim geleneği için de risk olarak görünen ama 1980 sonrası demode hale getirilen borçlanma kültürü, aileler için, özellikle yeni kuşak için yeni yaşam biçiminin bir ögesi” (Sönmez, 2008:122) haline gelmekte ve kredi kullanımı bu dönemden sonra bireyler tarafından içselleştirilerek artmaktadır.

Bireylerin, finansal süreçle iç içe olması, gündelik yaşamlarında para ile olan ilişkilerini de etkilemektedir. Çünkü artık para altın ya da bir maddenin standardına bağlı olmaktan çıkmıştır. Öyle ki, “günümüz finansal küreselleşmesini, kapitalizmin tüm önceki küresel çaplı genişleme ve kriz evrelerinden ayırt eden en önemli özellik, günümüzde paranın değerini belirleyecek bir standardın olmayışıdır” (Yeldan, 2009:12). Paranın değerinin belirlenememesi, küresel piyasalarda güvenin oluşmamasını ve krizleri beraberinde getirmektedir. Buna bağlı olarak, “finansal kriz olarak adlandırılan küresel krizin gelir ve servet dağılımı üzerindeki etkileri görmezden gelinmektedir. Bu geçici krizin tüm dünyada gelir ve servet eşitsizlikleri açısından da sonuçları olduğu açıktır. Ancak aynı zamanda eşitsizlik ve finansal istikrarsızlık arasında da bir bağ kurmak söz konusudur. Finansal sermaye kârlılığını artırırken bir yandan da aşırı tasarruf eğilimi iktisadi durgunluğu da beraberinde getirmektedir. Son yıllarda bu sorunu aşmak için başta konut olmak üzere kimi sektörlerde yaşanan aşırı fiyat artışları ve sonrasındaki balonlar da bu aşırı tasarruf eğilimini aşmanın bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Köpük bir kez patladıktan sonra farklı gelir grupları veya sınıflar üzerinde farklı etkiler” (Dişbudak, 2009:74) meydana gelmektedir.

Türkiye'nin ekonomik yapısına ve piyasa süreçlerine bakıldığında özellikle 2001 krizinden önce, açıkları olan kamuyu fonlayarak yüksek faizler elde eden para sermaye sahipleri için, yaşanan ağır dönüşüm sonrası fahiş faiz iklimi de sonlanmıştır. 2002 yılı sonrasında tüketim, iç tüketimde de inşaat üstünden birikim dönemi başlamıştır. Kamuya borç veren bankalar, kendilerini tüketici kredisine çevirmiş, konut kredisi için kampanyalar hız kazanmıştır. İnşaat sektörü ve konutun, sürecin birikim modelinin temel aktörü haline getirilmesi, 1980 öncesinde yaşanan birikim rejiminden farklı durumu ifade etmektedir (Sönmez, 2012). Diğer taraftan, “2007 yılında baş gösteren konut talebindeki azalma, seçim dönemi, ekonomik ve siyasi belirsizlikler de durgunluk döneminde etkili olmuştur. Tüm bu olumsuzlukların neticesinde 2007 yılında başlayan ekonomik küçülme, 2008 yılında da devam etmiştir. Sektörler itibariyle krizin etkilerine bakıldığında ise; inşaat sektörü tarım,

sanayi ve ticaret sektörleriyle kıyaslanamayacak düzeyde küresel krizden etkilenmiştir. 2006'da büyüme rekoruna sahip olan inşaat sektörü, 2007'de yedinci sıraya düşmüştür. 2008 ve 2009'da ise büyüme sıralamasında sonuncu olmuştur. İnşaat sektörü, 2010 yılına gelindiğinde ise yüksek oranlı büyüme performansı sergilemiştir. Dolayısıyla, 2008 yılı kriz yılı olarak kabul edilirken 2009 yılında konut sahipliğinde artış yaşanmıştır. Krize rağmen gerçekleşen bu artışın çeşitli nedenleri söz konusudur: Bunların başında, konut stoklarındaki şişkinlik, konut üreticilerinin nakit sıkıntısına düşmüş olması, kriz nedeniyle fiyatların düşmesi, yılın ilk çeyreğinde uygulanan vergi indirimleri ve kredi faiz oranlarındaki düşüşlerin etkisiyle talebin canlanması ve nakit sıkıntısını aşmak isteyen inşaatçıların mevcut konut stoklarını eritme yarışına girmeleri yer almaktadır” (Sancak ve Demirbaş, 2011:176-179).

Diğer taraftan, kapitalist üretim ilişkileri içerisinde piyasanın krizini aşmak için bir güç olarak ortaya çıkan kredi sisteminin toplumsal işlevleri de (Marks, 1978) önemlidir. Kredi sistemi, “ilk aşamalarında, birikimin alçakgönüllü bir yardımcısı olarak hiç sezdirmeden işin içine girer ve büyük ya da küçük miktarlar halinde toplum yüzeyine dağılmış bulunan para kaynaklarını, görünmeyen iplerle, tek ya da ortaklık halindeki kapitalistlerin ellerine çeker; ama çok geçmeden, rekabet savaşında yeni ve müthiş bir silah halini alır ve en sonunda sermayenin merkezileşmesi için, dev bir toplumsal mekanizmaya dönüşmektedir” (Marks, 1978:540). Toplumsal mekanizma haline gelen kredi sistemi, bireylerin borçlanmasının temel kaynağı olduğu gibi mekânın üretiminde de belirleyici olmakta ve sosyal konumlanışı etkilemektedir. Kentsel değişmeyi alt kentleşme, metropolitenleşme gibi sosyal ve mekânsal mekanizmalar ile açıklayan Castells, borçlanmaların alt kentlerde konut inşaatını ve konut sahibi olmayı kolaylaştırdığını vurgulamaktadır. Bu süreçte, kent merkezinde terk edilen konutlar alt gelir grupları tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Öyle ki, alt kentlerde ev sahibi olmak kredi ile birlikte mümkün olmakla beraber, bu durum “sürekli bir işin varlığını” beraberinde getirmektedir. Bağlı olarak sosyal bütünleşme, bireysel tüketimin maksimizasyonu, bireysellik-konformizm gibi değerler alt kentleşme sürecinde etkili olmaktadır. Söz konusu sürece müdahale yapılmadığı takdirde ise, kentsel gündelik yaşam sürekli olarak yeniden üretilecektir (Aslanoğlu, 2000).

Türkiye’de inşaat odaklı büyüme modelinin önemli ayağını borçlandırma, borçlandırarak tüketime ekleme/eklenme süreçleri oluşturmaktadır. Bu bağlamda, “inşaat

odaklı birikimin sürdürülmesinde önemli bir dinamik artan hane halkı borçlanmasıdır. Bankaların bireysel borçlanmaya yönelmesi, emekçi sınıfların gelirlerinin finansallaşması yönünde bir etki yaratırken, emek piyasasının esnekleşmesi ve ücretlerin düşüşü ile kent yaşamında karşılanması zorlaşan yeni ihtiyaçların sayıca artması, konut kredisine başvuruların sayısını da arttırmaktadır. Türkiye ekonomisinde büyüme hedefinin gerçekleşmesi, iç talebi besleyen hane halkı borçlanmasının artışına gittikçe daha fazla bağlı olmakta, buna paralel olarak son yıllarda en hızlı artışa sahip olan konut kredisine başvurular içinde gelir seviyesi düşük olan emekçilerin de sayısı hızla artmaktadır” (Ergüder, 2015:123). Bunların yanı sıra orta sınıflar da sürece dâhil olurken, bu kesimler imkânlarından daha fazlasını kredi ile elde etmekte ve sermayeye olan bağımlılıkları da artmaktadır. Sürece konut üzerinden bakıldığında, hanehalklarının kentte konumlanma ve sosyal yaşamlarını sürdürme için borçlanmaya başvurduğu görülmektedir. Dolayısıyla, finansallaşmanın geldiği bu süreçte faizlerin düşürülmesiyle birlikte krediye olan talebin artması, konutta kendini göstermektedir. Bu durum, sermayeyi piyasaya sokmanın yanında, finansal hareketliliğin artmasını ve bireylerin tüketim için kredi kullanmasını da beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda, faizlerin düşürülmesi sadece ekonomik anlamda değil, sosyal anlamda da bireyleri etkilemekte ve bireylerin yaşamları içerisinde finansal işlemlerle daha yakından ilişki kurmalarını sağlamaktadır ki artık kredi kullanma ve borçlanma bireylerin yaşamlarını idame ettirmenin bir stratejisi haline gelmiştir.

Gelinen noktada, 1980’lerin Türkiye de dâhil olmak üzere tüm ülkelerde emek ücretlerinin baskılandığı ve emeğin milli gelirden aldığı payın geriletildiği baskıcı bir dönemi getirdiği belirtilirken, “kapitalizmin mantığı açısından orta sınıfların emek gelirleri düşmüş, bu kesimlerin birer tüketici olarak gelirlerinin idame ettirilmesi gerekli olmuştur. Finansallaşmanın getirdiği borçlanma olanakları bir yandan da bu amaca hizmet ederken, diğer taraftan da kredi kartları, tüketici fonları, türev ürünler gibi yeni finansal ürünler gerek Amerika’da, gerekse ‘Yükselen Piyasa Ekonomileri’ diye de anılan ve içerisinde Türkiye’nin de bulunduğu kapitalizmin çevre ülkelerinde yaygınlaştırılmıştır. Böylece, borç finansmanı sayesinde cari gelirleri düşen orta sınıflar, tüketim taleplerini sürdürebilme olanağı bulmuşlardır. Dolayısıyla da tasarruflar gerilerken, borçluluk arttırılmıştır” (Yeldan, 2010:20). Öyle ki, Türkiye Bankalar Birliğinin (TBB) tüketici kredileri ve konut kredileri konsolide raporuna göre, Haziran 2016 itibariyle, Türkiye’de “tüketici kredisi ve konut kredisi kullanan toplam kişi sayısı 20 milyon 60 bin kişiye, kredi miktarı ise 297 milyar TL’ye ulaşmıştır. Nisan-Haziran 2016 döneminde 2 milyon 536 bin kişiye, 44 milyar TL

tutarında tüketici kredisi ve konut kredisi kullanılmıştır. Bir önceki üç aylık döneme göre ise kişi sayısı yüzde 9, kredi miktarı ise yüzde 16 oranında artmıştır. Nisan-Haziran 2016 döneminde, tüketici kredileri ve konut kredilerinin mal ve hizmet gruplarına göre dağılımında ihtiyaç kredileri yüzde 67 oranı ile en büyük paya sahiptir. Bunu sırasıyla, yüzde 30 ve yüzde 3 pay oranları ile konut ve taşıt kredileri izlemektedir” (TBB, 2016). Aşağıdaki tablolara bakıldığında, 2010-2017 yılları arasındaki dağılıma göre ilk tabloda (Tablo 1.1.) tüketici kredisi kullanan kişilerin meslek grubuna göre dağılımı verilirken, ikinci tabloda (Tablo 1.2.) ise tüketici ve konut kredisi kullananların gelir gruplarına göre dağılımları gösterilmektedir.

Tablo 1.1. Tüketici Kredisi Kullananların Meslek Gruplarına Göre Dağılımları

Dönem	Kişi Sayısı				Toplam
	Ücretli	Serbest Meslek	Diğer	Sınıflandırma Yapmayanlar	
2010	4.358.541	580.000	2.663.596	438.568	8.041.700
2011	4.613.995	669.397	2.962.698	720.374	8.966.464
2012	4.712.064	719.925	2.963.804	589.067	8.984.860
2013	5.419.323	969.742	4.099.949	677.236	11.166.250
2014	5.161.724	986.489	3.868.708	692.512	10.709.433
2015	6.195.270	935.216	2.458.777	906.455	10.495.718
2016	6.547.231	877.088	1.488.286	1.040.814	9.953.419
2017	6.909.161.	920.501	1.720.649	1.250.586	10.800.897

Borçlanmadaki artışa dair göz önünde bulundurulması gereken önemli noktalardan biri, hangi toplumsal kesimlerin kredi kullandığıdır. Tüketici kredisi kullananların mesleklere göre dağılımlarına bakıldığında her kesimin kredi kullanabildiği görülmektedir. Bununla birlikte, tüketici kredisinin ortalama yarısından fazlasını ücretli çalışanlar kullanmaktadır (Tablo1.1). Ücretli çalışanların daha fazla sayıda olmasının yanında aldığı maaşın verdiği ödeme güvencesiyle daha fazla kredi kullandığı görülmektedir. Tüketici ve konut kredisi kullananların son bir yıllık dağılımlarına bakıldığında, 1000-2000 TL arasındaki gelir grupları, daha fazla kazanan gelir gruplarına yakın miktarda kredi kullanmaktadır (Tablo1.2). Öyle ki, finansallaşma ile bankalar tarafından yapılan programlarla kredi kullanımının çeşitli şekillerde sunulması geliri 1000-2000 TL aralığında olan kesimlerinde kolayca kredi kullanmasına olanak sağlamıştır. Bu bağlamda, genelde orta sınıflar olmak üzere gündelik yaşamlarında sosyal ihtiyaçlarını karşılamak adına kredi kullanmayı arttıran toplum, borçlanarak temel ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar.

Tablo 1.2. Tüketici kredisi ve Konut Kredisi Kullananların Gelir Gruplarına göre Dağılımları

Dönem	Kişi Sayısı					Sınıflandırma Yapmayanlar	Toplam
	0-1.000 TL	1.001-2.000 TL	2.001-3.000 TL	3.001-5.000 TL	5.001 + TL		
2010	3.351.457	2.244.147	922.263	483.655	510.829	529.350	8.041.700
2011	3.846.751	2.318.045	1.049.741	502.200	485.312	764.442	8.966.464
2012	3.428.060	2.260.628	1.179.157	574.266	595.613	947.137	8.984.860
2013	3.659.341	3.082.463	1.628.270	832.085	1.008.213	955.878	11.166.250
2014	2.942.636	2.917.206	1.412.372	791.646	1.588.875	1.056.698	10.709.433
2015	2.728.739	2.851.573	1.441.253	962.328	1.536.091	975.734	10.495.718
2016	2.706.643	2.307.266	1.326.403	1.177.852	1.411.149	1.024.106	9.953.419
2017	3.155.626	1.786.841	1.129.264	1.096.338	2.233.802	1.399.026	10.800.897

Gelinen noktada, özellikle “sağlık, eğitim ve konut gibi temel sosyal ihtiyaçlara erişim hakkını tam anlamıyla gerçekleştirmek yerine, yapılan şey, bu hizmetleri özel sermaye aracılığıyla borçlandırarak sağlamaktır; diğer bir deyişle, bu hak, borç verenlere yine borçlanarak elde edilecek” (Ross, 2015:81-82) duruma gelmiştir. Bu süreçte önemli bir rol oynayan bankalar ise, bu durum karşısında tüketicilerin krediye ulaşması için büyük imkânlar sağlamaktadır. Bu süreç, toplumun baskıcı dönemden kurtulma stratejisi olarak borçlanmaya başvurduğunun göstergesidir.

Açıktır ki, bireyler, “tüketim yoluyla farkına varmadan borç ekonomisiyle günlük bir ilişki sürdürür olmuştur. Kendimizle birlikte, kredi kartımızın manyetik şeridine kayıtlı alacaklı-borçlu ilişkisini ceplerimizde, cüzdanlarımızda taşımaktayız. Bu küçük plastik dikdörtgen, görünüşte zararsız ama neticeleri dikkate değer iki işlemi gizliyor: daimî bir borç yaratan kredi ilişkisinin otomatik teşekkülüdür. Kredi kartı, onu taşıyan kişiyi daimî borçluya, hayat boyu ‘borçlandırılmış insana’ dönüştürmenin en basit yolunu (Lazzarato, 2014:20) oluşturmaktadır. Borçlandırılmış bireyler olarak gündelik hayatın sürdürülmesi ise, tüm kesimlerin üzerinde etkili olurken, özellikle orta sınıflar borçlandırılmış bireylere dönüşmekte ve finansallaşmayla önemli derecede etkileşim halinde olmaktadır.

2. BÖLÜM

2. GÜNDELİK HAYATIN FİNANSALLAŞMASI: ORTA SINIFLAR VE BORÇLULUK

2.1. Gündelik Hayatta Finansallaşma

Neo-liberal küreselleşme ile birlikte finansallaşmanın etkilerinin giderek artması, gündelik yaşamlarında bireylerin finans dünyasıyla sıkı bir ilişki içerisine girmesine neden olmuştur. Özellikle, 1980'lerde daha belirgin bir hal alan kapitalizmin finansallaşma sürecinde finansal hareketler, kârlar, birikim ve finansal varlıklar hızla artarken, borçlanma eğilimi yükselmeye başlamıştır. Gündelik hayatın finansallaşması, bir yandan toplumsal davranış normlarına etki ederken, diğer taraftan hane halklarının finansal konularla daha fazla ilgilenmelerini beraberinde getirmiştir. Bireylerin yaşamlarını sürdürmek, risklere karşı gelirlerini arttırmak için finansal işlemleri sık sık kullandıkları, bunun da finansal yenilik olgusunu güçlendirdiği (Aybar ve Doğru, 2013) görülmektedir.

Öte yandan, finansallaşma ile gelir dağılımının bozulmasının birlikte yaşanması, finansallaşmanın önemli bir yönünü oluşturmaktadır. Para sermayenin reel sektör dolanımından ziyade, finans sektöründe kendisini büyütmek için yeni mekanizmalar geliştirmiş ve bu süreçte borçlanma, finansal müsadere ve gelir bölüşümünün bozulması süreçleri iç içe geçmiştir. Sermaye birikimine gelir dağılımındaki eşitsizliğin yükselmesinin eklenmesiyle birlikte, para belli kesimlerde toplanmaya başlamıştır. Bu bağlamda, gelir dağılımı bozulurken halk ihtiyaçlarını karşılamak için tüketimini borçlanma ile sürdürebilmekte ve finansal birikim sürecinin bir nesnesi haline gelmektedir (Yılmaz ve Uçak, 2012). Böylelikle, borçlanma günlük yaşantıyı sürdürme adına toplumsal hayatta başvurulan önemli bir etken haline gelmektedir. Toplumun her geçen gün daha çok ilişki halinde olduğu “ekonomik uygulamalar, günlük yaşama günlük yaşamın sıradan araçlarıyla (örneğin alışveriş arabaları ve fiyat karşılaştırma siteleri), kullanılan dille ve gerekçelendirmelerle sızmaktadır. Ekonomi güçlü ve eli sıkı bir analitik tekniktir; yine de ekonomi, gitgide daha fazla, bir davranış, seçim ve varoluş doktrini olarak algılanıp” (Roscoe, 2015:23) gündelik hayatın merkezinde toplumsal yaşamı yönlendirmektedir.

Gündelik yaşantının içinde giderek etkinliği artan ekonomi, aynı amanda mekânın üretimi ve dönüşümü üzerinde de etkili olmaktadır ki en genel anlamıyla “bir apartmanın

odasından, sokağın köşesinden, meydandan, pazardan, kültür merkezinden, kamusal bir yerden bahsedildiğinde ne ifade edilmek istendiği herkes tarafından anlaşılmaktadır. “Gündelik konuşmanın bu kelimeleri, mekanları tecrit etmeksizin birbirinden ayırt eder ve toplumsal mekânı tarif eder. Bu kelimeler, mekânın belli bir kullanımına, dolayısıyla söyledikleri ve yazdıkları da mekânsal birer pratiğe denk düşerler” (Lefebvre, 2014:46). Mekânsal pratik ise gündelik hayat içerisinde belirli bir düzenle işlemektedir. Bu düzen içerisinde düşünce, bir mekân sistemi inşa ederek mekânı üretir. Finansın gündelik yaşam içerisindeki etkinliği, bir taraftan bireylerin ekonomik birer özne haline gelmesine neden olurken diğer taraftan da mekânın yeni bir inşasına işaret etmektedir. Öyle ki, toplumsal pratik içerisinde farklı düzeyleri açıklamak için birlikçi bir teorinin oluşumundan bahseden Lefebvre’ye (2014) göre “düşünümsellik, toplumsal pratiğin ayırdığı düzeyleri kâh iç içe sokar kâh ayırır. Böylece bunlar arasındaki ilişki sorununu ortaya koyar. Mesken konut, habitat, mimariyi ilgilendirir. Şehir, kent mekânı, bir uzmanlığa bağlıdır: şehircilik. Daha geniş mekân olan toprağa (bölgesel, ulusal, kıtasal, dünyasal toprak) gelince, bu farklı bir yetkiye, planlamacıların, ekonomistlerin yetki alanına bağlıdır. Dolayısıyla kimi zaman bu uzmanlıklar iç içe girer, ayrıcalıklı bir failin -siyasal olanın- sultanı altında çatışırlar. Kimi zaman ise birbirlerinin dışına düşerler ve bütün ortak projeleri ve her teorik ortaklığı dışarda bırakırlar” (Lefebvre, 2014:42-43). O halde bu mekânsal düzeylerin açıklanmasında birlikçi bir teoriye ihtiyaç vardır. Lefebvre (2014), birlikçi (üniter) teori olarak farklı alanların birliğinden söz etmektedir. Bu alanlar ise fiziksel, zihinsel ve toplumsal alanlardır. “Fiziksel alan, yani doğa, kozmos; ardından (mantığın ve biçimsel soyutlamaların da dahil olduğu) zihinsel alan; nihayet toplumsal alan gelir. Başka deyişle teori arayışı, mantıksal-epistemolojik mekânı -toplumsal pratik mekanını-, hissedilir fenomenlerin işgal ettiği mekânı, proje ve yansımaları, sembolleri, ütopyaları kapsar.” (Lefebvre, 2014:42). Nitekim finans, bireyleri ekonomik bir özne haline getirirken, bireylerin yaşam alanları üzerinden kentsel mekânların inşası da diğer bir noktadır. Finans, alışkanlıklar ve gündelik hayat üzerinde etkili olurken, bu bağlamda kurulan toplumsal ilişkiler mekânsal bir inşaya yol açmaktadır. Piyasada para dolaşımını arttırmak adına uygun kredilerin sunulması, konut sektöründe canlanma yaratılması, kentsel mekânın bu pratiklere göre tasarlanmasını beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, neo-liberal finansallaşma sürecinde kredinin gelişimi ile özellikle orta sınıfların tüketici olarak yeniden inşası ve mekânın fiziksel, zihinsel, toplumsal pratikler üzerinden inşası gündelik hayatı şekillendiren temel unsular haline gelmektedir.

Hal böyle olunca, “ekonomi ile çağdaş toplumun ötesine geçen şey bilgi değil ekonomik özne haline gelme buyruğudur (‘insani sermaye’, ‘kendinin müteşebbisi’); bu buyruk işsizleri olduğu kadar, kamu hizmeti kullananları, tüketicileri, en mütevazı emekçileri, en fakirleri ya da göçmenleri ilgilendirmektedir. Borç ekonomisinde, insani sermaye ya da kendinin müteşebbisi olmak, esnek ve finansal hale gelmiş bir ekonominin maliyetini ve risklerini üstlenmek anlamına gelir; bu maliyet ve riskler yalnızca yeniliklere yönelik olmak şöyle dursun aynı zamanda ve özellikle güvenceden yoksunluğun, fakirliğin, işsizliğin, başarısız sağlık sisteminin barınak eksikliğinin vs. maliyet ve risklerini de ilgilendirmektedir” (Lazzarato, 2014:47). Bu bağlamda, neo-liberalizm borçlandırma araçlarıyla birlikte tüm kesimlerde borçlanmayı bir yaşam stratejisi haline getirmektedir. Aynı zamanda, “neo-liberalizmin hem yoksulluğu üreten ve besleyen hem de borçlandırma yöntem ve araçlarıyla giderek yoksulu da içeren bir iktidar ilişkisine dönüşmesi, yoksulluğu yeni yoksulluk durumlarını görünür kılmakta, borçlanmayı yoksullar için bir yaşam stratejisi haline getirmektedir. Yoksulluğun yeni durumu, devletlerin hatta kentlerin ekonomik, siyasal ve sosyal bağlamına göre farklı nitelikler gösterebilmektedir. Ancak, neo-liberal politikaların borçlanmayı, bütün yaşam stratejileri için bir zorunluluğa dönüştüren ve bu olgu üzerinden yoksulu da yeni ekonominin rasyonelitesine bağımlı hale getiren ideolojik örtüsü ve uygulama pratiği, yeni yoksulluk durumlarını yapısal nedenleri, kaynakları ve ürettiği sorunlar bakımından her yerde birbirine benzer kılmaktadır” (Kart, 2015:157). Borçlanma, yeni yoksulluk görünümelerini ortaya koyarken, bu sadece alt kesimlerin değil bütün kesimlerin başvurduğu bir borçlanma örüntüsü halinde oraya çıkmaktadır. Gündelik yaşamın finansallaşmasıyla birlikte, farklı statü ve sınıfa mensup bireyler farklı ihtiyaçlar ve istekler doğrultusunda borçlanmaya başvurur hale gelmekle birlikte, orta sınıflar bu sürecin en önemli aktörleri olmaktadır. Öyle ki neo-liberal finansallaşma ile gündelik hayatta tüketim, konut gibi gereksinimler üzerinden kullandırılan krediler orta sınıfların ihtiyaçları bağlamında düzenlenmektedir. Bu bağlamda, finansallaşma üzerinden yeniden orta sınıflar inşa edilirken süreç tüketim, yoksulluk, mekân ile borçlanma ilişkisinin gündelik yaşam üzerinden sorgulanmasını beraberinde getirmektedir.

2.1.1. Toplumsal Yaşamda Tüketim ve “Borçlanma”

Gündelik yaşamda finansallaşmanın gelişimiyle birlikte, giderek daha fazla finansal işlemle ilişki halinde olan bireyler, borçlanarak yaşamaya daha eğilimli hale gelmektedirler. Borçlanma, “hem toplum üzerinde bir zapt etme, yağma ya da para sızdırma makinesi

olarak, hem makroekonomik idarenin ve yönergenin bir aracı, hem de gelirlerin yeniden dağıtımı için bir düzenek olarak davranmaktadır. Aynı zamanda, bireysel ve kolektif öznelliklerin üretimi ve yönetimi için bir aygıt olarak” (Lazzarato, 2014:28) işlemektedir. Bireyler, borç ile beklentilerini, isteklerini, tüketimlerini ve geleceklerini yaşamlarının bir parçası haline gelen finansallaşmaya bağlı olarak yaşamaktadırlar. Dolayısıyla, borçlanma eğilimi, diğer bir deyişle piyasaya para sürmek için paranın ileri bir zamanda ödenmesi koşuluyla tüketime gidilmesi eğilimi giderek artmaktadır.

Tüketimin kolektif bir davranış, bir zorlama, bir ahlak olduğunu ifade eden Baudrillard (2008), tüketimin bir toplumsal değer sistemi olduğunu öne sürerken, bunun toplumsal bir bütünleşme ve denetimi kapsayan toplumsal değerler sistemi olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre tüketim toplumu, toplumu tüketmeye sosyal anlamda alıştırmamanın bir hali olmakla birlikte, üretim güçlerinin ve yeniden yapılanan ekonomik sistemin özgün bir toplumsallaşma durumudur. “Krediler harcama bütçeleri üzerinde sadece kısmi rol oynasa bile, toplumsal alanda belirleyici bir rol oynar. Kredi, buluşu örnek teşkil edecek bir niteliktedir; çünkü zevk alma, bolluğa ulaşma kolaylığı, hazcı ve eski tasarruf tabularından kurtarılmış zihniyet görünümü altında, aslında aksi takdirde varoluşları boyunca talep planlamasının elinden kaçıp kurtulacak ve tüketici güç olarak kullanılamayacak olan tüketici kuşaklarını zorunlu tasarrufa ve ekonomik hesaba alıştırmadır” (Baudrillard, 2008:95). Bu bağlamda, kredili tüketim üzerinden yeni ve özgül bir toplumsallaşma tarzı ortaya çıkarmaktadır. Bu durum, 1980’den sonra neo-liberalizm ile görünürlüğünü ortaya koyan finansallaşma sürecinin önemli bir sonucudur.

Kapitalizmin finansallaşması ile birlikte, “değişen kapitalizm çerçevesinde kıtlıktan bolluğa, yetersiz üretimden dev boyutlu bir tüketime ve bazen bir aşırı tüketime (prestij için tüketim vs.) geçiş olduğu doğrudur. Yoksunluktan kullanım hakkına sahip olmaya; kısır ve sınırlı gereksinimleri olan insandan, çok sayıda ve (eylem ve yararlanma kapasitesi bakımından) zengin gereksinimlere sahip insana geçiş vardır; fakat diğer geçişler gibi bu geçişte bir türlü açıklanamayan zorlamaların etkisi altında, geçmişi peşinden sürükleyerek sıkıntılı bir biçimde gerçekleşir. Gereksinimlerin sınırlandırılması, tasarruf edilmesi ve kıtlığın düzenlenmesi temeline dayalı eski bir kültürden, üretimdeki bolluk ve tüketimdeki genişlik üzerine kurulu yeni bir kültüre geçilmektedir, ancak bu geçiş genelleşmiş bir kriz üzerinden gerçekleşmektedir. Bu konjonktür içinde, üretim ideolojisi ve yaratıcı faaliyetin anlamı, tüketim ideolojisi haline dönüşmüştür. Etkin insan imajını silerek yerine mutluluğa

ulaştıracak Şey olarak, en ũstũn akılcılık ۆrneęi olarak, gerçeğin ve idealin ۆzdeŐleŐmesi olarak tũketicici imgesini geęirmiŐtir. Bu gۆrũntũ içinde ۆnem taşıyan Şey tũketicici ya da tũketilen nesne değil; tũketicinin, tũketme sanatı haline gelmiş olan tũketme ediminin sunumudur” (Lefebvre, 2013:68-69). Dolayısıyla, neo-liberalizmin gũndelik yaşama etkisi sonucunda bireyler finansal sũrelerin ۆznesi haline gelmekte, borçlanma ile oluşturulan yeni bir toplumsallaşma tarzı içerisinde tũketimini sũrdũrmekte ve gũndelik hayat içerisinde borçlanmayı başvurulan en ۆnemli yol olarak gۆrmektedirler.

Neo-liberal finansallaşma ile gelişen borç ekonomisi, “bir zaman ve ۆzneleŐme ekonomisidir. Aslında, neo-liberalizm yũzũnũ geleceğe dۆnmũŐ bir ekonomidir, ũnkũ finans, gelecekte yer alan dolayısıyla da gũncel zenginlikle kıyas kabul etmez bir zenginlik vaadidir. Ekonominin “Őimdisi” ile “geleceği” arasında mũtekabiliyet bulunmaz. ۆnemli olan, finansın olacak olanı olana indirgeme, yani geleceği ve onun imkũnlarını Şimdiki iktidar ilişkilerine indirgeme aracıdır. Bu bakış açısından, her finansal yeniliğin sadece bir amacı vardır, geleceği nesnelleŐtirerek onu Őimdiden denetim altına almak. Bu nesnelleŐtirme, çalışma zamanının doğasından bambaşka bir mahiyete sahiptir; zamanı nesnelleŐtirmek, ũzerinde peşinen denetim kurmak geleceğin barındırdığı tũm seçim ve karar imkũnlarını kapitalist iktidar ilişkilerinin yeniden ũretimine bağımlı kılmak anlamına gelmektedir. Bۆylece, borç ũcretlilerin ya da genel olarak nũfusun Şimdiki emek sũresini kendine mal etmekle kalmaz, aynı zamanda kronolojik olmayan zamanı, her bir kişinin ve bũtũn toplumun geleceğini herkesten ۆnce ele geçirir. Zamansız, olanak barındırmayan, ۆngۆrũlebilir kopuşu olmayan bir toplumda yaşamanın yarattığı tuhaf duygu borçta asli açıklamasını bulmaktadır” (Lazzarato, 2014:44). Finansallaşma, borçlandırma yoluyla geleceği denetim almakta, bũtũn toplumsal sũrelerde etkili olmaktadır. “Neo-liberalizmin yeniden dağıtım taktikleri, yaygın, sofistike ve çoğunlukla ideolojik hilelerle gizlenmiŐtir, ancak kırılğan nũfus ve bۆlgelerin sosyal esenliği ve saygınlığı açısından yıkıcıdır. Dũnya geneline uğramış olan neo-liberal yaratıcı yıkım dalgası, kapitalizmin tarihinde eşsizdir. Anlaşılır biçimde, bu dalga, direnişi ve uygulanabilir alternatif arayışını da ortaya çıkarmıştır” (Harvey, 2012b:84). Finansal sistemin yeniden dağıtımın merkezinde olması, toplumun borçlanmaya eğilimli hale getirmesi ve tũm nũfusu etkisi altına almasına sebebiyet vermektedir.

Neo-liberal ekonomi ile birlikte, yaşanılan çağın iktisadi insanının kişisel çıkarının (21. yũzyıl iktisadi insanının hesaplama peşindeki araçsal aklı) karmaşık, teknik bir erişim

noktası olduğunu ifade eden Roscoe (2015), bu teknik araçlarla donanmış duygusuz rasyonelliğin hayatlarımızın en özel ve kişisel alanlarına girdiğini savunmaktadır. Diğer taraftan, “bu kişisel çıkarların yalnızca birey düzleminde ortaya koyulduğunu düşünmekte hata olmaktadır. Çünkü kişisel çıkar idarenin sosyal aracı haline gelmiştir; böylelikle hepimiz kendimizi bir girişimciye dönüştürmeye teşvik edilmekteyiz, tüm hayatımızı bir kişisel projeler dizisi olarak görmekte ve bu kişisel projelerin her biri de gerektirdiği yatırım ve getireceği muhtemel kazanç cinsinden değerlendirilmektedir” (Roscoe, 2015:228). Dolayısıyla, borçlanma bireylerin özel girişimci haline gelerek ya da getirilerek tüm hayatlarını borçlanma yoluyla geçirmeleri yaşamlarının bir stratejisi haline gelmektedir.

Bir strateji haline gelmiş olan bu durum yoksulluğa çare olma adına “borçlananlar açısından, borçluluk ilişkisi içerisinde, kendilerine daha az zarar vereceğini düşündükleri mümkün olabilen iktisadi pratik/lere yönelmek, ortak bir eğilim” (Kart, 2015:171) yaratmaktadır. Bu eğilim, rasyonel çıkarlar doğrultusunda hareket eden bireyin gündelik yaşamını sürdürmesinin temeline borçlanmayı getirmektedir. Tüketime eklenme, bu doğrultuda önem arz etmektedir. Bu açıdan bakıldığında, “ücretliler ve sosyal güvenlikli yararlanıcılar, işgücü ve sosyal sigorta maliyetini düşürmek için olabildiğince az kazanmak ve harcamak zorundadırlar. Oysa tüketiciler üretimi devam ettirmek için olabildiğince fazla harcamalıdırlar. Ama çağdaş kapitalizmde, ücretli, kullanıcı ve tüketici aynılaştırılır. Bu paradoksu çözmeye iddiasında bulunan finans. Neo-liberal ekonomik büyüme, ücretlileri, kullanıcıları, bir kısım orta sınıfı yoksullaştırarak git gide daha önemli olan gelir ve iktidar farklılıklarını belirlerken, öte yandan da en iyi örneği yüksek faizle kredi olan bir düzenek yoluyla bunları zenginleştirdiğini iddia eder: kârları dokunulmadan bırakan yeniden gelir dağıtımını, vergileri düşürürken gelirin yeniden dağıtılması, ücretlerden ve kamu harcamalarından keserek gelirlerin yeniden dağıtılması. Ücret düşüşü ve refah devletinin çöküşü koşulları içinde, herkesi zenginleştirmek için, geriye başvurulacak sadece kredi kalır. Peki bu politika nasıl işler? “Maaşınız çok mu düşük, hiç önemli değil! Bir ev almak için borçlanın, göreceksiniz değeri artacak ve diğer krediler için bir güvence haline gelecektir.” Ama faiz oranları artar artmaz, borç ve finans yoluyla gelirin yeniden dağıtılması mekanizması yerle bir olur” (Lazzarato, 2014:99). Bu bağlamda finans, ücretliler ve orta sınıfın tüketime eklenmesinde kendini göstermektedir ki bu durumu korumak ve ekonomik krizleri yönetmek için kredi faiz oranlarının düşürülmesiyle birlikte bu kesimlerin krediye olan bağlılığı da düzenlenmektedir. Orta sınıfların tüketimini etkisi altına alan borç ekonomisi “küresel sermayenin iktisadi politikaları için uygulama alanı

yaratan ve yeni yapılanma sürecinin koşullarını oluşturan bir stratejidir. Bu stratejinin yoksulları da içerecek şekilde giderek bir iktidar ilişkisine dönüşmesi hem borçluluğu hem de artan borçlu insan sayısını gündeme getirmektedir. Borçlanma, yoksulluğun sosyo-ekonomik bağlamı içinde zorunluluğa dönüşmektedir” (Kart, 2015:162).

Baudrillard’a göre (2010) toplumsal yaşam içerisinde borçlanmanın en önemli ayağını oluşturan kredi, bireylerin sahip olduğu bir hak şeklinde öne çıkmakta, kredi olanaklarının azaltılması ise toplum tarafından devletin uyguladığı yanlış bir politika şeklinde yorumlanmaktadır. Kredi sistemini sonlandırmaya çalışmak, toplumsal yaşamda bireyler tarafından özgürlüklerini kısıtlama ya da sonlandırma hali şeklinde algılanabilmektedir. “Reklam düzeyinde kredi, arzu stratejisinin belirleyici bir kanıtı olup, nesnenin sahip olduğu herhangi bir nitelik gibi algılanmaktadır” (Baudrillard, 2010:192). Gündelik yaşamda karşı karşıya kalınan her reklam artık bu durumu hissettirmektedir. Örneğin, konut reklamlarının çoğunda birbirinden farklı konut kredisi imkânları reklamları birlikte sunulmaktadır. Kredinin bu denli artması ve nesnenin sahip olduğu herhangi bir nitelik haline gelmesi borçlanmanın gelişimini sağlamaktadır. Borçlanmanın gelişiminde önemli bir etkiye sahip olan ihtiyaç kredileri kullanımındaki hızlı artışta, hane halklarının “kredi kartları borçlarını yine ihtiyaç kredisi kullanarak kapatmaya çalışmalarında önemli bir etkidir. Bu durum hanehalklarının borçlarını çevirmek için tekrar borçlanarak bir kısır döngü içine girdiklerini göstermektedir” (Karaçimen, 2015:88). Böylelikle, bireyler gündelik yaşamları içerisinde tekrar ve tekrar borçlanarak toplumsal yaşamda var olurken, ekonomik bir özne haline gelerek borçlanmanın devamlılığını sağlamaktadırlar. Örneğin, borçlanma yoluyla konut kredisi kullanarak ev alanlar, tekrar borçlanarak ikinci bir ev daha almakta ve uzun vadede kredi çekerek tekrar borçlu hale gelmektedirler. Tüketime eklenmenin bir yolu olan borçlanma, artık bir kültür haline gelmekte ve toplumsal yaşam içerisinde sorgulanması gereken yansımalara neden olmaktadır.

2.1.2. Hane Halkı Borçlanması: Borçlanma Kültürü

Tüketici kredilerinin gelişimiyle birlikte artan borçlanma eğilimi, hanehalklarının gündelik yaşamları içerisinde başvurduğu önemli bir yol haline gelerek bir kültür oluşturmaktadır. Borçlanmanın bir kültür haline gelmesi, bireylerin borç ile ilişkilerinde borcu içselleştirmeleri ve bu alanda kültürel sermayelerini nasıl kullandıklarıyla da ilişkilidir. Bu anlamda, borçlanmanın toplumsal bir eylem olarak anlamlandırılması Bourdieu’nun habitus ve sermaye kavramlarında görünür olmaktadır. Karşılaşan yeni

deneyimlerle birlikte sürekli değişen bir yatkınlığı ifade eden habitustan söz etmek, bireysel olanın, hatta kişisel, öznel olanın dahi toplumsal, kolektif olduğunu ortaya koymaktır. Öyle ki “habitus, toplumsallaşmış bir özneliktir” (Bourdieu ve Wacquant, 2003:116). Hane halklarının, toplumsal yaşama eklemleme adına bir strateji olarak kredilere yönelmesi bu bağlamda önem taşımaktadır. Öyle ki, habitus kavramı, “nesnellik ve öznel diyalektiktir. Nesnel zorunluluğun, artık avantaja dönüşmüş bir zorunluluğun ürünü olan habitus; nesnel duruma nesnel olarak uyarlanan stratejiler üretir, ancak bu stratejilerin mutlaka bilinçli hedeflerin açık ürünleri ve dışsal nedenlerin bazı mekanik belirlenimlerinin sonuçları olması gerekmez. Toplumsal eylemi, pratik bir duygu, ‘oyun duygusu’ olarak adlandırılabilir şey yönlendirir” (Bourdieu, 2014:46). Bu çerçevede gelişen borçlanma kültürü, kredi çeşitlerinin etkisi ve borç döngüsünün giderek artmasıyla birlikte hane halklarının habituslarını oluştururken, hane halklarının sosyal yaşamları içerisinde algı, davranış ve düşüncelerini etkileyerek borcun yeniden üretimine sebebiyet vermektedir.

Hane halklarının sosyal hayat anlayışını anlaşılır kılmak adına onları oyun metaforu içerisinde ele almak gereklidir ki, bir oyun içinde oyuncular, oyuncuların yatırımları, stratejileri, çıkarları, açık bir şekilde ifade edilmeyen kurallar (doxa) ve herkes tarafından sahip olunan kartlar vardır. Oyuncuların, toplumsal yaşamdaki eyleyicilerin, en genel anlamda toplumun yatırımları, oyun sonundaki beklentilerini, çıkarlarını (illusio) sağlamaya yönelik olarak riske attıkları sermaye parçalarıdır. Diğer taraftan, asıl sermaye, her oyuncunun elinde bulundurduğu kartlarıdır. Oyunun oynandığı yer ise alandır. Bireylerin sermayesine göre alandaki güç ağırlığı, kazanma veya kaybetme şansı farklılık göstermekle birlikte, oyun sırasında oyuncuların geliştirdikleri stratejiler ise habitus anlamına gelmektedir. Bu stratejiler, başarıyı sağlayan bir durumdan ziyade, süreç içinde belirerek şekillenen yatkınlıklardır (Özsöz, 2007). Toplumsal yaşam içerisinde birey, kendi yaşam alanında diğerleriyle etkileşiminin devamını sağlamak için birtakım stratejiler üreterek sosyal hayata katılmakta ve sosyal etkinlikleri sırasında içselleştirdiği eğilimlerinin parçası olmakta ve eğilimlerini de yeniden konumlandırmaktadır. Bu bağlamda, hane halklarının borçlanması, onların alan içerisinde beklentilerini ve çıkarlarını sağlamak için kullandıkları en önemli sermayeleridir. Borçlanmayı, yaşamlarının bir parçası haline getirerek sosyal hayatın tüm süreçlerinde kullanan bireyler, süreç içerisinde bu duruma daha yatkın hale gelerek borçlanma kültürünün bir parçası olmaktadır.

Alanın içinde var olmanın bir stratejisi haline gelen borçlanma, aynı zamanda mekâna da yansımaktadır. Öyle ki, “bir alan sadece bir yapı değil, mekâna giren, mekânın sunduğu ödüllere inanan ve etkin olarak bunların peşinde koşan oyuncular var olduğu ölçüde var olan bir oyun mekânıdır. Dolayısıyla alan, eyleyiciyle, yani oyuncularla yakından ilişkilidir: tarih ve eylem, yani yapıların korunmasına ya da dönüştürülmesine eğilim gösteren eylemler, eyleyiciler olduğu için vardır. Ancak eyleyiciler, birey kavramı olarak görülen şeye indirgenmedikleri ve toplumsallaşmış organizmalar olarak hem oyuna girme, hem de oyunu oynama yeteneğini ve eğilimini içeren bir yetkinlikler bütünüyle donanmış oldukları ölçüde etkili olarak eylemde bulunurlar (Bourdieu, 1989: 59; Bourdieu ve Wacquant, 2003: 23-28). Mekânın sunduğu olanaklara sahip olmak isteyen bireyler, sosyal hayatın içinde varlığını sürdürmek için bu olanaklara borçlanma ile ulaşmaktadırlar. Toplumsal yaşam içinde var olmanın bir stratejisi haline gelen borçlanma kültürü, zamanın ve mekânın sunduğu tüm ödüllere ulaşmanın en önemli yolunu oluştururken, bireyler eylemlerini buna göre şekillendirmekte, (kültürel sermayelerini bu şekilde oluşturmakta) ve zamanla bu duruma yetkin hale gelmektedirler.

Finansal gelişmelerle birlikte bir kültür haline gelen borçlanmanın yanı sıra, finansın sosyal ihtiyaçların tüketimi üzerinde şekillendirici olması da bireylerin borçlanma kültürü üzerinde önemli etkilere neden olmaktadır. Aslında “ekonominin gücü, olguları bir arada tutabilme becerisinde yatmaktadır. İnsanlardan ve maddesel araçlardan oluşan çeşitli ağlar, ortak bir dil ve dünya görüşü çerçevesinde koordine edilir; bu dünya görüşü de bir hesaplama sistemi içinde yerleşiktir. Piyasalar, kurumlar ve organizasyonlar içindeki güç eşitsizlikleri, bu sistemin siyasi ve mali çıkarlarına olduğu kadar, hesaplamadaki üstünlüğüne de dayandırılabilir. Etiketler ve alışveriş arabalarından incelikli veri tabanlarına ve fiyatlandırma stratejilerine kadar süpermarketin ustalıkla kullandığı araçlar karşısında tüketiciler zayıf kalmaktadır” (Roscoe, 2015:233-234). Böylece tüketime dâhil olan ya da dâhil edilen bireyler, nakit paraya sahip olamadıklarına kredi kartlarıyla borçlanarak sahip olmaktadır. Artık, finansallaşmanın artışıyla birlikte daha kolay hale gelen borçlanmanın kapıları bireylere açıktır. Bankaların uyguladığı programlar dâhilinde her kesim borçlanma olanaklarından farklı şekillerde yararlanabilmektedir. Giderek artmakta olan “borçlanma örüntüleri, katılımcıların sahip oldukları sosyal ağlara, bu ağlara yükledikleri anlamlara, bu ağların içindeki konumlarına ve ağları kullanabilme pratiklerine göre çeşitlilik sergilemektedir” (Kart, 2015:171). Örneğin, sabit bir maaşa sahip olan orta sınıf tüketiciler

bankaların onlar için sunduğu farklı kredi olanaklarıyla birlikte borçlanarak tüketme olanağından daha fazla yararlanabilmektedirler.

Gündelik yaşamlarında temel ihtiyaçlarını karşılamak için krediye başvuran orta sınıflar, bankaların sunduğu farklı kredi avantajlarıyla sosyal ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar. Orta sınıflar açısından borçlanma kültürü, artık toplumsal ilişkinin gerçek bir ifadesi haline gelmiştir. Finansallaşma çağında artan krediler, konut, araba, ihtiyaç adı altında her alanda varlığını gösterirken, toplumsal yaşam içerisinde giderek önemini arttırmaktadır. “Krediye karşı artık herhangi bir önlem alınmamasının nedeni, günümüzde sahip olunan tüm nesnelere krediyle satın alınması ve de bu yöntemin tüm toplumu borçlu bir konuma sokması, bu borçların sürekli gözden geçirilebilmesi, kronik bir enflasyon ve devalüasyona bağlı olarak sürekli dalgalanma halinde olmasıdır. Tıpkı kişiselleştirmeyi bir reklam aldatmacasından çok temel bir ideolojik kavram olarak algılanması gibi krediyi de ekonomik bir kurumdan çok topluma ait temel bir özellik, yeni bir etik şeklinde” (Baudrillard, 2010:194-195) algılanmasının en önemli nedenini oluşturmaktadır. Borçlanmanın ve kredilerin toplumsal süreçler içerisinde bu denli artması, bir takım sosyo-mekânsal yansımaları da beraberinde getirmektedir. Öyle ki, “mekân içindeki şeyler ve ürünler, bütün ihtiyaçlara değilse de ihtiyaçlara denk düşer: Her biri kendi tatminini burada arar, kendi nesnesini bulur ve üretir. Özel yerler, falanca ihtiyaç ile falanca nesnenin buluşma yerini tanımlarlar ve kendilerini de bu buluşmayla tanımlarlar. Nesnelere görünür kalabalığı ile ihtiyaçların görünmez kalabalığı mekânı doldurur” (Lefebvre, 2014:393). Geline nokta, “borçlanma, yaşamı sürdürebilmek için gerekli maddi koşulların sağlanması/sağlanmaması durumuyla sınırlı bir tartışmanın ötesinde hem var olmak hem de daha genel anlamda sosyalleşmeyi ve kentsel yaşam örüntüleriyle bütünleşmeyi sağlayacak araçların uzağında durmak, yoksun olmak/bırakılmak gibi farklı türden sorunlara alan yaratmaktadır” (Kart, 2015:179). Dolayısıyla, neo-liberal finansallaşma sürecinde artan borçlanma kültürü, gündelik yaşamın finansallaşmasında kendini gösterirken, bu durum orta sınıfların tüketime eklemelerinde bazı sosyo-mekânsal yansımaları doğurmaktadır. Bu yansımalar, orta sınıfların konut tüketimleri üzerinden, konut kredilerinin artışı ile görünür olmaktadır.

Günümüzde özellikle orta sınıf tüketiciler, kredi kullanımında geri ödeme garantisini sundukları ve bankacılık sektöründe güven oluşturdukları için büyük bir öneme sahiptir. Bu kesim, borcunu ödeyebileceği bir ücret devamlılığına sahip olduğu için bankaların

uyguladığı kredi programlarında temel hedef olup uzun yıllar borçlanarak tüketime eklenmektedirler. Diğer taraftan, orta sınıfların kredili konut tüketimi, bu sınıfların mekânsal konumlanmalarında ve mekânın da konumlanmasında birtakım etkilere neden olmaktadır. Toplumsal bir ürün olan mekân ve üretim biçiminin de kendi mekânını ürettiğini öne süren Lefebvre'ye (2014) göre, kapitalizm mekân üretiminde kendi temsillerini inşa ederken mekânsal pratikler, bu temsiller ile toplumsal ilişkiler çerçevesinde oluşmaktadır. Dolayısıyla gündelik hayat, mekânın dönüşümüyle yakından ilişkilidir ve toplumun mekânsal pratiği kendi mekânını yaratmaktadır. Kapitalizmin gelişme sürecinde sermaye, mekânı bir meta haline getirmekle birlikte, mekân malların üretildiği aşamadan ziyade kendisinin de üretildiği bir sisteme dönüşmüştür. Bu bağlamda, kapitalist sosyal ilişkiler, mekânda yeniden üretilmektedir. Finansal sermayenin yükselişi ile birlikte finansal işlemleri sıklıkla kullanan hane halkları, özellikle krediler yoluyla sosyal yaşamlarını organize etmektedirler. Sosyal aktivitelerin finansallaşması olarak da aktarılan bu durum, kent mekânlarında borçlanarak tüketimin gelişmesini beraberinde getirirken, orta sınıfların borçlanma kültürlerine de yansımaktadır.

2.2. Orta Sınıf: Yaklaşımlar, Tartışmalar

Neo-liberal küreselleşme sürecinde toplumsallığı da içine alacak şekilde yaygınlaşan finansallaşma olgusunun bir ürünü olan borçlanma kültürü, mekânsal konumu içerisinde orta sınıfları etkisi altına alarak, orta sınıf tüketicileri neo-liberal finansallaşmanın hedef kitlesi duruma getirmektedir. Orta sınıflar, genellikle memur, esnaf, hizmet sektöründe çalışan benzeri kesimlerin yer aldığı üst sınıflar ve alt sınıfların arasında yer almaktadır. Literatüre bakıldığında, çok farklı orta sınıf tanımlamaları yapıldığı görülmekle birlikte, orta sınıfları diğer sınıflardan ayıran keskin bir sınırdan bahsedilmemektedir. Öyle ki, “sınıf analizinin görevlerinden biri karmaşıklık karşısında duyarlılık göstermek ve bu karmaşıklığın dolambaçlarını keşfetmektir. İki karmaşıklık türü önemlidir. Birincisi, birçok toplumda farklı türlerdeki çeşitli sınıf ilişkileri bir arada var olurlar ve birbirleriyle çeşitli biçimlerde bağlantı içine girerler. İkincisi, insanların belirli bir kaynakla ilgili olarak sahip olabildikleri haklar ve yetkiler demetini oluşturur” (Wright, 2014:25-26). Bu bağlamda, orta sınıfları alt ve üst sınıflardan ayıran keskin bir ayırmadan bahsedilemese de onları ayıran önemli özellikler ve sahip oldukları ekonomik kaynaklar, sosyal yaşamları ve tüketim alışkanlıklarına yansımaktadır.

2.2.1. Sınıf Olgusu ve Günümüzde Orta Sınıflar

Sınıf üzerine farklı tartışmalar olmakla birlikte, “sınıfın modern sözlük anlamı, endüstri devrimini takiben toplumun tamamıyla, yeniden örgütlenmesiyle yakından ilintilidir. 18. yüzyılın sonlarına doğru başlayan bu büyük sosyal değişimin yarattığı önemli sonuçlardan ikisi, dönüşmüş bir sınıf yapısında yeni sınıfların oluşması ve sınıfsal konumların doğuştan değil beceri temeline dayalı olarak tayin edilme eğilimi göstermesidir” (Edgell, 1998:12-13). Genel anlamda bakıldığında, “sınıflar basit biçimde ‘sahip olanlar’ ve ‘sahip olmayanlar’ gibi bazı evrensel, jenerik kategorilerle özdeşleştirilmektedir” (Wright, 2014:23-24). Orta sınıf deyimine bakıldığında ise, çeşitli mesleklere sahip geniş bir çalışan sınıf ifade edilmektedir ki, “bu sınıfa hizmet sektöründe çalışanlardan öğretmenlere, tıp uzmanlarına kadar olan geniş bir kesim girmektedir. Bazı yazarlar meslek çeşitliliğine, sınıf ve statü durumlarına, üyelerinin yaşam olanaklarına dikkat çekmek için ‘orta sınıflar’ hakkında” (Giddens 2012:358) tartışmaktadırlar.

Değişen dünya yapısı ve toplumsal koşullar, ilk sosyologlardan bu yana sınıf analizlerinin farklı şekillerde tartışılmasına neden olmuştur ki, Marks’ın ve Weber’in klasik sınıf yaklaşımları bu noktada en temel argümanları oluşturmaktadır. Klasik yaklaşımlara bakıldığında “eski girişimci orta sınıfların ayırıcı özelliği üretim araçlarının aynı anda hem sahibi hem de çalıştırıcı olmaları ve bazen başkalarını, özellikle akrabalarını istihdam etmeleridir. Marks ve Weber bu sınıfı sırasıyla ‘orta sınıfın alt tabakası’ ve ‘alt orta sınıf’ olarak adlandırmışlardır” (Edgell, 1998:73). Bu bağlamda, “kişinin sınıfsal konumu öznel tutumlara değil, kendisinin ya da başkalarının düşünebileceğinden bağımsız olarak, üretim ilişkileri içindeki fiili yerine bağlıdır. Kendisinin orta sınıf olduğuna inanan bir otomobil işçisinin, bu inancı nedeniyle sermayenin sömürdüğü bir ücretli işçi” (Callicinos ve Harman 2011:17) olduğu gerçeği değişmemektedir.

Gelinen noktada, “sınıf analizi retoriğinin önemli bir bölümü, özellikle Marksist geleneğe, sınıf ilişkilerini oldukça keskin, basitleştirilmiş, kutuplaştırılmış terimlerle karakterize etmektedir. Sınıf mücadeleleri burjuvazi ile proletarya, lordlarla serfler, köle sahipleriyle köleler arasındaki savaşlar olarak resmedilmektedir. Bu basitleştirilmiş imge soyut bir düzlemde, sınıf ilişkilerinin doğasıyla ilgili köklü bir şeyleri özetlemektedir: gerçekten de açık çelişkilerin altında yatan, uzlaşmaz sınıf çıkarlarını üretmektedir. Ancak bu kutuplaştırılmış imge bir yandan da yanıltıcıdır, çünkü zamanda ve mekânda konumlanan somut toplumlarda sınıf ilişkileri asla bu derece basit değildir” (Wright,

2014:25-26). Öyle ki, günümüzde orta sınıflar farklı yaklaşımlarla tartışılmaktadır. Genel anlamda orta sınıf, “işçi sınıfının (bu kategoriye emek gücünü satarak hayatını idame ettiren tüm kesimleri kapsayacak genişlikteki Marksist çerçevede düşündüğümüzde) formel bir iş sektöründe, çoğunluğu memur olarak çalışan, düzenli bir gelire sahip, devletin sosyal haklarından istifade eden, büyük çoğunluğu oturduğu evin sahibi olan, fakat öte yandan emek gücünü satarak elde ettiğinin dışında başka bir gelir kaynağına sahip olmayan tabakasını işaret etmektedir. Bununla, orta sınıfın kapsamı ekonomik gelir gibi nesnel bir kesinliğe sahip nicel bir ölçüt tarafından belirlenen bir kategoriye” (Saraçoğlu, 2011:29-30) ifade etmemektedir. Nitel anlamda da birtakım özelliklere sahip olan orta sınıflar, sadece gelir seviyeleri değil, kentsel mekândaki konumlarıyla ve gündelik yaşam içerisindeki sosyo-ekonomik yaşantılarıyla da farklılaşmaktadırlar.

Kapitalist geçmişe bakıldığında, “genel bir kavram olarak orta sınıf, aristokrasi ve halk arasında aracı bir pozisyon edinen burjuvaziyi de kapsadığı düşünüldüğünde köklerini feodal dönemin sonlarında bulmuştur. Kapitalizm tarihinin tüm yeni devirleri kendi orta sınıf fikirlerini geliştirmiştir. Buna karşın orta sınıf, koşullara göre belirlenen, dağınık ve neredeyse tanımlanamaz doğasına karşın her zaman burjuva sistemi için büyük önem taşımıştır” (Kagarlitski, 2006:5). Orta sınıfların giderek daha belirsiz ve kesinlikten uzak bir kavram haline geldiğini belirten Negri (2006)’ye göre “teknolojik devrim (ve ondan kaynaklanan toplumsal sonuçlar), orta sınıf paradigmasının bir bütün olarak gösterdiği toplumsal grupları, çoğu zaman fordizm sonrası rejimdeki bağımlı emeğin yeni bileşimi (maddi olmayan ve bağımsız) içinde çözerek, fiilen istikrarsızlaştırıp dağıtmaktadır” (Negri, 2006:32). Kapitalist modernliğin derinleşmesinde etkili olan dönüşümler, orta sınıfı özdeş bir tanımdan uzaklaştırmıştır. Nitekim, “orta sınıfın üyeleri ortak bir toplumsal zemine veya kültürel ortak bir bakışa sahiptir. Bu durum, üst sınıfın en üst tabakalarında da gözlenen bir durumdur. Orta sınıfın bu ‘gevşek’ görünümü yeni bir olgu değildir. Yine de bu, orta sınıfın on dokuzuncu yüzyılın başlarında ortaya çıkmış ve sabitleşmiş bir özelliğidir. Uzman, yönetici ve danışman konumundaki meslekler, orta sınıfın en hızlı gelişen sektörlerinde yerlerini almışlardır” (Giddens, 2012:358).

Kapitalizmin salınımında önemli bir nokta olan ve 1980’li yıllarda uygulanmaya başlayan neo-liberal iktisat politikaları, sadece ekonomi üzerinde değil toplumsal yaşam ve sınıflar üzerinde de birtakım etkilere neden olmuştur. “1980’lerin gündelik yaşamında ‘herkes kendi evinin önünü temizlerse çöplüğe gerek kalmaz’ şeklindeki bir değerlendirme

söylemi mevcuttur. İdeal ev ve yaşam algısı üzerinden mikrocu bir bakışla yüklenmeye çalışılan küresel bir değer sisteminin yerel izdüşümlerinden biriydi bu cümlelerin işaret ettiği sorumluluk anlayışı. Ancak konu risk olunca, ilişkiselliğin ve bunun yaratacağı sonuçların doğrudan öznesi olması gerekmeyen bir birey, kişisel değer sistemleri ile gündelik sorunlarını çözemeyecek bir konumda ele alınabilir. Bu nedenle günümüz girişimci tipinin en iyi temsilcisi olan orta sınıf, genellikle kendi mikro çerçevesiyle ilgilidir: Ev, araba, yazlık, özel okul ve tabii ki her fırsatı kendi çıkarları için kollayan bir yatırımcı tipolojisi” (Yılmaz, 2013:109) orta sınıfın özelliklerini oluşturmaktadır. Tüm bunlar, orta sınıfların yaşam standartları içinde sahip olmayı arzuladığı ve gündelik hayatında kullandığı ihtiyaçlardır. Bu bağlamda, 1980’li yıllarda “bir devlete gerek olmadığına giderek daha fazla inanan, dünya sahnesine çıkmaya hazır, yeni, daha iddialı bir kapitalist sınıf ortaya çıkmıştır. Yeni, tüketime odaklı, eğitilmiş, liberal bir orta sınıf” (Castells 2008:385-386) daha etkili hale gelmiştir. Böylelikle, orta sınıflar toplumsal yaşam içerisinde tüketim süreçleriyle iç içe olurken, tüketimlerini sürdürülebilirlik adına kullandıkları krediler ile borçlanma yoluna gitmekte ve neo-liberal finansallaşmanın önemli bir aktörü haline gelmektedirler. Nitekim, orta sınıflar “kendilerini korumak için, ne üst sınıflar gibi devlet güçlerini etkileyebildiklerinden, ne de alt sınıflar gibi (din, etnisite, hemşerilik, geniş aile, aşiret temelinde şekillenen) kuvvetli kolektif bağları ve iç dayanışmaları olduğundan, bir tehditle karşı karşıya kaldıklarında, “sistemi protesto” (bireysel ya da kolektif eylemlerle sesini yükseltme) seçeneğinden ziyade, “sistemi terketme” (sessizleşme, eylemsizleşme, yeraltına çekilme) seçeneğine meylederler. “Sistemi terketme” seçeneği şartlara göre çeşitli biçimler alabilir. Bu biçimler arasında başta gelenlerini şöyle sayabiliriz: kamu alanından çıkarak kendi özel hayatına çekilme, entelektüel enerjisini politika yerine ekonomiye, bilime, kültür ve sanat faaliyetlerine yöneltme, muhafazakâr taşra şehirlerinden metropollere göç etme, kendi ülkesinden daha güvenli bir hayata sahip olacağı bir başka ülkeye göç etme” (Yılmaz, 2007:20) gibi durumlarla ifade edilmektedir. Öyle ki, orta sınıf tüketicilerin finansallaşmanın önemli bir öznesi haline gelme durumu tüm bunlarla ilişkilidir. Kendi özel hayatı içerisinde yaşamını idame ettirme, bireysel tüketiminde borçlanarak kendi yaşam stratejisini oluşturma, bir borçlanma kültürü içerisinde finansal süreçlerin içinde var olmak orta sınıfların gündelik hayatlarında önemli noktalarıdır.

Orta sınıflar, toplumsal yaşam içerisinde finansal gelişmelerden yararlanamadıkları durumlarda, siyasi, ekonomik ve de toplumsal risklerle de karşı karşıya kalmaktadırlar. “Gündelik konuşma ve siyasete malzeme edilen riskler tam da bu sınıfın varlığına yönelik

tehditler arasından seçilmektedir. Piyasadaki gelişmeler, borsa, konut kredileri, kredi kartı harcama oranları, dört kişilik bir ailenin aylık mutfak masrafı miktarı, özel okul fiyatları vs. orta sınıfların sınıfsal konumunun korunmasına ilişkin günlük dilin bir yansıması olarak ele alınabilir. Çünkü planlı dönemin gelişme dilinde toplumsal bütünleşme ajanı olarak düşünülen orta sınıflaşma, bugün yerini tüketimle bütünleşme, tüketememe riskinin bir bilinçaltı korkusu salma aracı olarak” (Yılmaz, 2013:110) işlemektedir. Orta sınıflar, kredi kartları, ihtiyaç kredileri, konut kredileri vasıtasıyla borçlanarak bu bilinçaltı korkusunun önüne geçmektedir ki, artık borçlanma bu sınıflar için bir yaşam stratejisi haline gelmektedir. Tüketime eklenmenin bir yolu olan borçlanma ile farklı kredi fırsatları sunan bankalar sayesinde tekrar ve tekrar borçlanma eğilimi borçlanmanın bir kültür haline gelmesini beraberinde getirirken, borçlanma kültürünün orta sınıf tüketiciler üzerinde giderek artmasına neden olmuştur. Özellikle konut kredileri ile konut tüketimi üzerinden kentsel mekânlarda yaygın bir hale gelen orta sınıfların borçlanma eğilimi onların finansallaşmaya bağlı olarak yaşamalarını beraberinde getirmiştir.

2.3. Borçluluk, Orta Sınıf ve Mekân

Neo-liberal finansallaşmanın önemli bir hedefi haline gelen orta sınıflar, bireylerin “toplumsal yaşamlarına, kent mekânıyla kurdukları ilişkiye ve tüketim pratiklerine yansıyan ara bir konumu ifade etmek için kullanılan ilişkisel ve operasyonel bir kavramlaştırma olarak” (Saraçoğlu, 2011:30) görülmektedir. Günümüzde ise, “Türkiye’de ve başka Batı-dışı ekonomilerde, kalabalıklaştığı konusunda uzlaşılan ve son krizlerden sonra ABD’de ve tabii Avrupa’da belki daha yavaşça ama derin bir toplumsal hareket öznesi olarak yeniden beliren ‘orta sınıf’ları düşünmek, bir dünya ekonomik sistemi üzerinde konuşmak anlamına” (Yılmaz, 2013:103-104) gelmektedir. Türkiye’de 1980 sonrasında yaşanan değişimler ile birlikte, orta sınıfların yaşamını yaygınlaştıran toplumsal koşullar da giderek artmıştır ki bu durum, hizmet sektörünün ve üretim birimlerinin büyümesi, uzmanlaşmanın giderek artması, eğitimin ve ekonomik hayatın modernleşmesini beraberinde getirirken, piyasa mekanizmasının da hâkimiyetini arttırmıştır. Bu değişim ve dönüşümlerin yarattığı yeni orta sınıf, önceki dönemlere göre farklı mahallelerde, farklı tip konutlarda, farklı aile ilişkileri içinde var olmaktadır (Keyder, 2013). Dolayısıyla, orta sınıflar gündelik hayatlarında sosyo-ekonomik kaygılarını borçlanma yoluyla düzenlemenin yanında ikamet ettikleri mekânsal konumla da önemli bir yere sahiptir.

Nitekim orta sınıflar, gündelik yaşam içerisinde sosyo-ekonomik özellikleriyle var olurken, kentsel mekânlardaki konumlanmalarıyla da ön plana çıkmaktadırlar ki Türkiye açısından bakıldığında “hızlı kentleşme, birçok değişim dinamikleriyle birlikte kentsel bir orta sınıfı da ortaya çıkarmıştır. Her ne kadar Türkiye’de bir orta sınıfın var olup olmadığı tartışmalı bir konu olsa da ağırlıklı olarak, formel sektörde istihdam edilen ve beyaz yakalı olarak tanımlanabilecek bir işgücünün ortaya çıktığından söz edilebilir. Türkiye’de kentsel orta sınıf olarak tanımlayabileceğimiz bu kesim, kimi zaman orta gelir grubu olarak da tanımlanabilmektedir” (Suğur ve Şavran 2008:162-163). Bununla birlikte, “Türkiye’de orta sınıflar hep daha iyi bir yaşam olanağını kollayan ve sürekli buna uygun bir dili kullanan kesimler olarak değerlendirilebilirler. Günümüzde özellikle hizmet sektörünün genişlemesi sayesinde yükselen orta sınıfla 20. Yüzyıl boyunca refah devleti çerçevesinde tanımlanan orta sınıf arasındaki farkları tanımlamak gerekmektedir. Refah devletinin orta sınıfı, ulus çanağında eritilmiş/eritmeye çalışılan ideal yurttaşın bir prototipiydi. Bugün, kendisinden söz ettiğimiz, yaşadıkları tüm şehirleri günbegün yeniden inşa etmekte olan orta sınıf ise ilk bakışta daha renkli, eğlenceli ve hareketli görünmesine rağmen, eskisine oranla daha az istikrarlı ve daha çok risk taşıyan bir toplumsal kategoriye tekabül etmektedir. Günümüzde, İstanbul gibi büyük kentlerde riskin kendisi bir yatırım aracına dönüşmüş durumdadır. Çünkü bu yeni algı ve işleyiş, sıradan insanı bir ekonomik akıl deposu olarak görüyor ve piyasa koşullarını, kaçınılmaz, değişmez ve hatta müzakere edilmez doğrular olarak yeniden tanımlayıp” (Yılmaz, 2013:104-105) konumlandırmaktadır. Bu bağlamda, kentsel mekân bireylerin tüketim tercihlerine göre şekillenirken, orta sınıfı yeniden üretip şekillendirmektedir. Öyle ki, konut tüketiminde kredi mekanizması üzerinden piyasaya giren para, aynı zamanda bunu tüketecek bireylere ihtiyaç duymaktadır. Böylece sistem, paranın güvenli bir şekilde dönüşünü sağlayacak orta sınıf tüketicileri gerekli kılmaktadır. Maaşlarının güvence sağlamasıyla orta sınıflar, tam da bu süreçte kredi kullanımı için gerekli olan profili sağlamaktadırlar.

Tablo 2.1. Tüketici Kredileri, Milyon TL

Dönem	Kullandırılan			
	Miktar	Kişi Sayısı, (adet)	İdari Takip	Kanuni Takip
2010	103.019	8.041.700	106	2694
2011	112.827	8.966.464	44	1625
2012	111.678	8.984.860	82	1851
2013	181.759	11.166.250	42	1766
2014	151.206	10.709.433	49	2828
2015	165.042	10.495.718	55	3508
2016	183.620	9.953.419	48	3619
2017	220.361	10.800.897	61	3377

Nitekim, Türkiye’de “son yılların en çarpıcı olgularından biri bankaların alt ve orta gelir gruplarına dönük tüketici kredisi ve kredi kartı pazarlama operasyonları sonucu aile borçluluk oranının tırmanmasıdır. Aileler, gelecek birkaç yılına ait varlıkları ipotek altına alınarak hızla borçlandırılmıştır. Bankaların tüketiciye yönelmeleri ve kredi kartı uygulamalarını arttırmaları ile birlikte hane halkının tüketici kredisi ve kredi kartı ile borçlanmasında baş döndürücü bir artış” (Sönmez, 2008:119) yaşandığı görülmektedir. Bu bağlamda, tablo 2.1.’de görüldüğü üzere 2010 yılında toplam kullanılan tüketici kredisi miktarı 103.019 milyon TL iken, 2017 yılında 220.361 milyon TL olmuştur. 2010 yılından bu yana kullanılan toplam tüketici kredileri 2014 yılında azalmaya uğrasa da süreç içerisinde giderek arttığı görülmektedir.

Borçlanmadaki artışın en önemli ayağını oluşturan orta sınıfların, neo-liberal finansallaşma sürecinin hedef kitlesini oluşturması ve orta sınıf hane halklarının bunu bir yaşam stratejisi haline getirmesi toplumsal yaşam içerisinde borçlanma kültürünün oluşumunu beraberinde getirmiştir. Öyle ki, orta sınıf tüketicilerin mekânsal pratikleri dahilinde mekânda konumlanmaları ve mekânın finansal koşullar içerisinde yeniden inşası, süreç içerisinde finansallaşmanın sosyo-mekânsal yansımalarını tartışmayı beraberinde getirmiştir.

3. BÖLÜM

3. FİNANSALLAŞMA VE MEKAN

3.1. “Mekân”: Yaklaşımlar, Tartışmalar

Toplumsal yaşam içerisinde üretilen her türlü ilişki, kendi formuna uygun bir şekilde mekânı şekillendirebilirken, mekânsal birtakım oluşumlar da toplumsal yapı içerisinde var olmaktadır. Toplumsal bir yaşam alanı olarak mekân, toplum tarafından sürekli olarak üretilip dönüştürülürken (Şengül, 2001), bu süreçte sermaye önemli bir rol oynamaktadır. Dünya ekonomisinde finansallaşmanın önem kazandığı neo-liberal küreselleşme süreci ile birlikte, finansallaşma iktisadi yapıların yanında toplumsal alanı da etkisi altına almıştır. Öyle ki “en basit belirleyenlerine indirgendiğinde küreselleşme, milyarlarca birey arasındaki toplumsal ve mekânsal ilişkilerden ibarettir” (Harvey 2008:31). Diğer taraftan, 1980 dönemi neo-liberal uygulamalar ile birlikte 1980 öncesi fordist birikim rejimi, yerini borçlanma yoluyla işleyen finansal bir yapıya bırakmıştır ki bu bağlamda toplumda finansallaşma önemli bir yere sahip olmuştur. Dolayısıyla, finansallaşma ile tüketim ilişkisi giderek artmış ve bu artan ilişki bir takım mekânsal yansımaları sorgulamayı beraberinde getirmiştir.

3.1.1. Kent ve Kentsel Mekânda Dönüşüm

Toplumsal yaşam içerisinde mekân, insanlık tarihinin başından beri üretilen ve dönüştürülen bir olgu olmakla birlikte, tarihsel süreç içerisinde farklı tartışmalara da konu olmuştur. Antik çağlara bakıldığında, kentsel mekânın henüz gelişmediği görülmektedir. “Zamana ve yere bağımlı olarak, kimi zaman ticari kimi zaman da sınai etkinlik, kent nüfusunun egemen özelliğidir. Kuşkusuz, antik çağda, kent nüfusunun oldukça büyük bir kesimi, kent dışında sahip oldukları toprakların ekilmesiyle ya da bu topraklardan sağlanan gelirlerle geçinen toprak sahiplerinden oluşuyordu. Ancak gene de kentlerin gelişimiyle birlikte, zanaatkâr ve tacirlerin sayılarının gittikçe arttığı bir gerçektir. Kentsel ekonomiden daha eski olan kırsal ekonomi, kentsel ekonomi ile yan yana varlığını sürdürmüştür; biri, ötekinin gelişimini engellememiştir” (Pirenne, 2014:100). Diğer taraftan “Marks’a göre, Orta çağa kadar insanlık tarihi kırsal tarihidir. Antik çağda kent üretim tarzının odağı değildir. Kentler, kırsal üretim üzerinde kontrol sağlayan idari birimler olmanın ötesine gidememişlerdir. Bu nedenle Orta çağa kadar gelen dönem büyük ölçüde kentin kırsallaşması ile temsil edilir. ... Özgün bir üretim tarzının doğması ancak Orta çağ ile

mümkün olmuştur. Orta çağdan itibaren kent-kır karşıtlığı farklı bir nitelikte yeniden inşa edilmiştir. Diğer bir anlatımla, antik çağdaki kentin kırlaşması tersine dönmüş, aşamalı biçimde kırım kentleşme süreci başlamıştır” (Şengül, 2001:11). Dolayısıyla, “ticaret ve ekonominin gelişimiyle birlikte Orta çağ kentleri ekonomik ve toplumsal örgütlenme ile gelişerek daha farklı bir görünüm ortaya koymaktadır. Öyle ki, “Orta çağ burjuvazisi gibi tam anlamında kentsel bir sınıf daha önce hiç var olmamıştır” (Pirenne 2014:100).

Marksizmin kentsel mekân ile ilgili görüşleri farklı boyutlarda ele alınabilir. Ancak, “marksizim kent mekânı ile olan tarihsel ilişkisi oldukça karmaşık ve sorunludur. Marks’ın çalışmalarında kent mekanının sınıf bilinci açısından önemine yer yer atıflar yapılmaktaysa da çalışmaların bütünü gözden geçirildiğinde, sistematik bir değerlendirme ya da kuramsallaştırmaya rastlanmaz. Öte yandan Engels’in kent mekanına ilişkin özel bir duyarlılığının var olduğu söylenebilir” (Şengül, 2001:9). Dolayısıyla, “geleneksel Marksizm sanayi kentlerindeki olayları sadece gelişmiş kapitalizmin temelini oluşturan daha genel güçlerin bir yansıması olarak görüyordu; Marks ve Engels kentsel hayatla ilgili ayrıntılı analizler” (Slattery, 2014:291) ortaya koymamışlardır. Bu bağlamda, 1960’lı yıllara kadar Marksistler kentsel mekanla ilgili çalışmalarda kenti araştırmalarının odak noktası olarak ele almamışlardır. 1960’lı yıllardan sonra Marksist geleneği izleyen Lefebvre, Harvey, Castells gibi çağdaş isimler araştırmalarında kentsel mekânın kendisinin analizine odaklanan çalışmalar ortaya koymuşlardır (Şengül, 2001).

Diğer taraftan, “kentleşme fikri özel bir kentsel yaşam biçimi -özellikle kırdakinden farklı bir yaşam biçimi- düşüncesi ilk kez Amerikalı sosyolog Louis Wirth tarafından 1920’lerde Chicago’da geliştirilmiştir” (Slattery 2014:286). “Wirth, kenti, üç özelliğin karakterize ettiğini varsaymıştır: Bunlar, nüfus büyüklüğü, yoğunluk ve heterojenliktir. Onun kent kavramının parametreleri bunlardır. Kentlerde, kentsel olmayan (folks) yaşam biçimlerine rastlanabileceğini, bunun gibi kentsel yaşam biçimlerinin kentlerin dışına da uzayabileceğini kabul eder” (Keleş, 1993:92-93). “Kentsel ve kırsal hayat, farklı çevreleri ve özellikle büyüklük, yoğunluk ve heterojenliklerindeki farklılıklar nedeniyle, birbirlerinden önemli ölçüde farklıdır. Fakat Wirth, ayrıca, gerçekte kentleşmenin modern toplumun hayat tarzına dönüşeceğine ve hatta kırsal alanlara yayılacağına inanıyordu” (Slattery, 2014:287).

Şehirlerin bir artı ürünün toplumsal ve coğrafi olarak yoğunlaşmasından doğduğunu ifade eden Harvey (2013)’e göre “kentleşme daima sınıfsal bir olgu olagelmıştır, zira artı

ürün bir yerden ve birileri üzerinden elde edilmiş, artı ürünün nasıl kullanılacağına denetimi de daima küçük bir grubun elinde olmuştur. Bu genel durum kapitalist dönemde de elbette devam eder, fakat bu kez oldukça farklı bir dinamik iş başındadır. Kapitalizm, Marks'ın bize anlattığı gibi, mütemadi bir artı değer (kâr) arayışı üzerinde temellenir. Fakat artı değer üretmek için sermaye sahipleri artı ürün üretmek zorundadır. Bu ise kapitalizmin hiç durmadan, şehirleşmenin ihtiyaç duyduğu artı ürünü ürettiği anlamına gelir. İlişki aksi yönde de geçerlidir. Kapitalizm mütemadi olarak ürettiği artı ürünün soğrulması için şehirleşmeye ihtiyaç duyar. Böylelikle kapitalizmin gelişimi ve kentleşme arasında içsel bir bağlantı ortaya çıkar. Öyleyse kapitalist üretimin zamanla artış grafiği ile dünya nüfusunun kentleşmesinin çizdiği grafik arasında büyük oranda paralellik” (Harvey, 2013:45) görülmektedir. Kentleşme, içinde barındırdığı üretim ve tüketim süreçleri bağlamında kapitalist sürece eklenmektedir.

Gelinen noktada, kent içerisinde binaların inşası, yollar, alışveriş merkezleri vb. birçok yatırım ve tüketim alanlarını kapsayan ve “bütün gezegen üzerindeki iş bölümüne dek uzanan mekânsal pratik sorunlarda sermayelerin ve kapitalizmin ‘etkisini’ günümüzde pek az insan reddedebilir. Fakat ‘kapitalizm’ ve ‘etki’ derken ne anlamaktadırlar? Kimileri ‘parayı’ ve ‘paranın’ müdahale kapasitesini ya da ticari mübadeleyi, metayı ve metanın genelleşmesini anlar, çünkü ‘her şey’ alınıp satılmaktadır. Diğerleri, daha net bir şekilde oyunun aktörlerini anlar: ulusal ve uluslararası ‘şirketler’, bankalar, öncülük edenler, yetkililer... Müdahale gücüne sahip her amilin kendi ‘etkisi’ vardır. Böylece hem kapitalizmin birliği hem de çeşitliliği, dolayısıyla çelişkileri paranteze alınmış olur” (Lefebvre, 2014:41). Öyle ki, kentsel mekanlar, kapitalist üretim ve tüketimin odak noktasını oluşturmaktadır. Bu bağlamda Harvey (2012c), birikim süreçleri ile tasarlanarak kurulu bir ortamın yaratıldığını ifade etmektedir. “Kentsel kelimesiyle kastedilen, kapitalist üretime, değişime ve tüketime olanak sağlayan bir kaynak sistemi olarak kurulu bir ortamın yaratılmasıdır. Bu da bize kentsel çalışmalar ile kapitalist toplum çalışmaları arasında net bir temas noktası sağlamaktadır” (Harvey, 2012c:108-109). Sermaye birikimi ve finans ile gündelik yaşamlarında ilişki içerisinde olan bireyler kurulu ortamı içselleştirmektedirler. Borçlanma kültürü ile tüketimlerini sürdürürken kurulu bir ortamın içerisinde kapitalist sürece eklenmektedirler.

Gelinen noktada, “kentsel mekânı ekonomik-siyasal ideolojik düzlemde, ekonominin belirleyiciliği oluşturmaktadır. Ancak gelişmiş kapitalist ülkelerde kentler üretimin mekânı

olmaktan çıkmıştır. Çünkü üretim süreci bölgesel ve ülkesel ölçekte gerçekleşmektedir. Üretim sürecindeki farklı aşamalar farklı merkezlerde gerçekleşebileceği ve bunların dağıtımını da merkezler arası yapılacağından, kentsel mekân dağıtım işlevi ile de açıklanamaz. Castells'e göre kentsel sistemin temel işlevi tüketim sürecidir. Tüketim, kent tanımlarında anahtar faktör olarak değerlendirilmektedir. Tüketim, emeğin yeniden üretimi için gereklidir. Kentler emeğin yeniden üretimi için gerekli olan kolektif tüketimin elde edildiği mekanlardır” (Aslanoğlu, 2000:65). Öyle ki Castells'e (1978) göre, kentsel mekânın temelinde kolektif tüketim yer almaktadır. Kapitalizmin en önemli sorunu kârlı hale gelebileceği pazarların bulunmasıdır ki bu da sermayenin yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Bu yoğunlaşma ise, işçilerin mekânsal olarak yoğunlaşmasına ve beraberinde tüketim araçlarının yoğunlaşmasına sebebiyet verirken bu durum bireysel tüketimi olduğu kadar kolektif tüketimi de ilgilendirmektedir. Bu bağlamda konut, ulaşım, okul, bakımevi, kreş, hastane gibi kentsel yapının zorunlu ihtiyaçlarını oluşturan ortak tüketim araçları ile özel tüketim örgütlenmektedir. Örneğin, otomobil sektörünün gelişmesi için kentte hızlı bir ulaşım ağı yaratılmalıdır. Özel sermaye ile zorunlu hale gelen talep artışı ise krediler, bir takım mali politikalar, reklam, tüketim gibi mekanizmalara bağlıdır (Castells, 1978).

3.2. Finansallaşma ve Mekâna Sirayet

Kent ve kentsel mekân üzerine farklı tartışmalar olmakla beraber, kentin finans ile ilişkisi bağlamında yapılan analizler çağdaş kent kuramları ekseninde ele alındığında, sermaye ve kent ilişkisi görünür olmaktadır. Öyle ki, “sermaye birikiminin moleküler süreçleri, mekânda kendi işletim ağlarını ve çerçevelerini sayısız biçimlerde oluştururlar. Bunları oluştururken de akrabalığı, diasporaları, dinsel-etnik bağları ve dilsel kodları, devletin çerçevelerinden bağımsız girift mekânsal kapitalist faaliyet ağları örmek için kullanırlar” (Harvey, 2004:77). Günümüzde güvenliği, havuzu, spor salonu vb. özellikleri olan konutlar giderek artmakta ve sermayenin etkisi altında geliştirilmektedir. Bu bağlamda “metropol her zaman para ekonomisinin merkezi olmuştur. Çünkü burada İktisadi mübadelenin çeşitliliği ve yoğunluğu, mübadele araçlarına özel bir önem kazandırır; oysa taşradaki küçük çaplı ticaret böyle bir şeye imkân vermez. Para ekonomisi ile zihnin egemenliği birbirine derinden bağlıdır” (Simmel, 2006:87-88). O halde, “ekonomi de bir öğretilerdir: İnsanların yeni olanı -yeni malları ve hizmetleri- tüketmeyi öğrenme şekillerini inceleyerek gündelik deneyimlerinin daha derinlerine inebiliriz” (Sennet, 2009:95). Böylelikle, günlük yaşam içerisinde ekonominin etkileri hane halkının tüketim

alışkanlıklarında ortaya çıkmaktadır. Modern kent merkezleri, mekânsal konumlanma ve konut yapısı ile bu durumun birer örneğidirler.

Kapitalizmin sermaye birikimine göre belirlendiği küreselleşme sürecinde, “rekabet ve tekel, yoğunlaşma ve ayrışma, merkezileşme ve âdemi merkezileşme, sabitlik ve devinim, dinamizm ve atalet arasındaki gerilimlerin tümü, zaman ve mekân içindeki sonsuz sermaye birikimi süreçlerinden kaynaklanmaktadır. Sonsuz sermaye birikimi ve bitmek tükenmek bilmez kâr arayışının egemen olduğu kapitalist sistemin genişlemeci mantığı yaratmaktadır bu gerilimleri. Tüm bunların sonucunda kapitalizm, sürekli olarak kendi faaliyetlerini kolaylaştıracak coğrafi mekânlar arar, zamanın bir noktasında bu mekânı tamamen yok etmek zorunda kalır ve yine zamanın başka bir kesitinde sonsuz sermaye birikimi açlığını doyuracak tamamıyla farklı başka bir coğrafi mekân yaratır. İşte bu, sermaye birikiminin, yaratıcı yıkım [creative destruction] etkinliğinin tarihidir” (Harvey, 2004:85-86). Kent merkezlerinde piyasa için yapılan üretim, tüketilir hale gelmek için kendi mekânını yaratmaktadır. Dolayısıyla “üretim tarzı, bazı toplumsal ilişkilerle birlikte, kendi mekânını (ve zamanını) örgütler üretir” (Lefebvre, 2014:28). Bu üretim tarzı, toplumsal ilişkiler üzerinde etkide bulunurken, mevcut mekânı kullanmaktadır. Toplumsal ilişkiler ile mekânsal ilişkiler, finansallaşma sürecinde kapitalist üretim tarzının etkileriyle yeniden şekillenmektedir. Örneğin, “mekân içindeki hiçbir ulaşım aracı tamamen yok olmamıştır; ne yürümek, ne at, ne bisiklet... Yine de 20. Yüzyılda dünya ölçeğinde yeni bir mekân oluşmuştur; bu mekânın henüz sonuca ermemiş üretimi sürmektedir. Yeni üretim tarzı (yeni toplum) önceden var olan, önceden şekillenmiş mekânı sahiplenmekte, yeni amaçlara göre düzenlemektedir” (Lefebvre, 2014:28). Kentsel mekânın sosyal anlamdaki bu dönüşümü, kentsel mekânda konumlanma ve yaşam tarzını etkilerken, bireylerin mekânsal tüketimi finansallaşmanın da etkisiyle birtakım tartışmaları beraberinde getirmektedir.

3.2.1. Yapı Olarak Konut, Yaşam Tarzı ve Mekân

Sosyal ilişkilerin kentsel mekâna etkileri ve aynı zamanda mekânların sosyal ilişkilere etkileri farklı görünüşler ortaya koyabilmektedir. Öyle ki, toplumsal yaşam içerisinde “insanların küçük bir mekâna doluşması özel taleplerde korkunç bir artışı da beraberinde getirir, insanlar caddeler, su ve kanalizasyon sistemleri, çöp hizmeti, polis koruması, yangın emniyeti, parklar ve oyun alanları, meydanlar, okullar, kütüphaneler, ulaşım sistemleri ister. Mühendislik, hukuk, finans ve toplumsal huzura ilişkin birbiriyle bağlantılı sorunları ele alacak daha karmaşık bir idare sistemi zorunlu hale” (Aydoğan,

2000:40) gelmiştir. Kentsel mekânlar, bu idare sistemi çerçevesinde tasarlanarak birçok özelliği içinde barındırmaktadırlar. Böylece, kentsel mekân üzerinden yeni bir yaşam tarzı oluşmaktadır ki “ev ve araba sahipliği, arabanın markası ve modeli, tasarruf biçimi, kredi kartı kullanma da yaşam tarzını belirlemede” (Arslan, 2012:73) önemli birleşenleri oluşturmaktadır. Oluşan bu yaşam tarzı, mekânda konumlanmayı etkilerken, diğer taraftan bu durum mekânın inşasını da beraberinde getirmektedir. Öyle ki, “kent ve kentsel ortam, insanın içinde bulunduğu dünyayı kendi arzuladığı şekle sokma çabasının en tutarlı ve genel anlamda en başarılı anımı temsil eder. Ama insanın yarattığı dünya olan kent, bundan böyle yaşamaya mahkûm olduğu dünyadır. Dolayımı olarak ve üstlendiği işin doğasını tam anlamaksızın insan, şehri inşa ederken kendini de yeniden inşa etmektedir” (Park, 1967:3 akt Harvey, 2008:195). Bu bağlamda, hanehalklarının yaşam tarzları, alenin yaşam düzeyine içkin bir konut tasarımını beraberinde getirmektedir. Öyle ki “tek ailelik konutların piyasası, ikili bir toplumsal inşanın ürünüdür: Birincisi, *talebin* inşası; yani, konut kiralama ve satın almaya yönelik yatkinlıkların ve tercihlerin, alana yasal düzenlemeler, kredi ve vergi yardımları üzerinden devlet müdahalesi aracılığıyla da yaratılması. İkincisi, *arzın inşası*; yani, öncelikle alanda inşaat şirketlerinin konumlanışını etkileyen devlet (ve banka) kredilerinin dağıtılması ve üretim ve pazarlama stratejileri alandaki konumlarına göre kısıtlanan ve şekillenen şirketlerin faaliyetleri. Kısacası sosyo-analiz, kadim Bourdieucu (aslında Mausscu) ilkeye uygun olarak, üretimin ve şirket konumlarının yapısını tüketime ve beğeniye dair yatkinlıkların yapısı ile ilişkilendirmek zorundadır” (Göker, 2014: 288-289). Hanehalklarının konut tüketimi için önemli olan nokta, konut yapısının toplumsal yatkinlıklara göre belirlenerek inşa edilmesidir.

Gelinen noktada, “kentin olası geleceğini tasarlarken, ‘üstlendiği(miz) işin doğasını’ hem anlamamızı sağlayacak hem de zihin karışıklığına yol açacak çok çeşitli duygusal ve sembolik anlamlar ile savaşmak zorundayız. Kolektif olarak kentlerimizi üretirken, kolektif olarak kendimizi de üretiriz. Kentlerin nasıl olması gerektiğine dair projelerimiz, insan olanaklarına, kim olmak istediğimize ya da (konumuzla belki de daha ilgili bir açıdan) kim olmak istemediğimize dair projelerdir o halde. Bu konuda her birimizin düşünecek, söyleyecek ve yapacak bir şeyleri var. Bireysel ve kolektif imgelemimizin nasıl işlediği sorusu, şehirleşmeyi tanımlamak için büyük önem taşır dolayısıyla” (Harvey, 2008:196).

Günümüzde konutların mekânda konumlanması her gelir grubundan kesime hitap edecek şekilde yapılmaktadır. Oda sayısı az olan daireler ile daha fazla odaya sahip olan

daireler aynı apartman içerisinde bulunmaktadır. Böylece, her kesime hitap eden konutlar tasarlanıp üretilmekte ve farklı özellikteki bu konutların mekânsal anlamda iç içe geçmesi söz konusu olmaktadır. Bu bağlamda, önemli olan nokta “farklılaşmanın giderilmesi ya da türdeşleşme meselesidir. Her ne kadar tarzlar birbirine girmiş gibi dursa da modern dönem farklılaşma ile ifade olunurken, güncel tüketimde farklılaşmama da ayrı değer kazanmıştır. Modern dönemde artan ürün çeşitleri farklılaşmış, tüketim etkinliklerine kendini göstermek, farklılaşmak büyük önem kazanmıştır. Farklılaşmama ise, her şeyin birbiri içine girerek, nesnelere ve mekânlar arasındaki ayrımın ortadan kalkmasıdır. Farklılaşmanın giderilmesi ile meydana gelmiş hiyerarşi aşınır; alt kültür ve seçkin kültür ayrımı birbirine karışmaktadır” (Batı, 2010:363-364). Bu noktada, finansallaşmanın etkisi önemli bir rol oynamaktadır. Piyasanın tıkanmasını önlemek için krediler aracılığıyla piyasaya para sürülürken, bu durum mekândaki konumlanmayı etkilemektedir. Mekânda konumlanma, farklı sınıflar arasında bir iç içe geçmeyi beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla, sosyal faaliyetler ve mekân birbirine bağlı olmakla beraber, sosyal etkileşim için mekân kullanılmakta ve bu etkileşim de mekânı üretmektedir. Bu bağlamda, finansallaşma yalnızca iktisadi alanı değil, tüm toplumsal yapıyı, alışkanlıkları ve mekânı da etkilerken, sınıfların mekânda konumlanmasını da yönlendirmektedir. O halde, “bir toplumun mekânsal pratiği kendi mekânını yaratır. Bu mekânı diyalektik bir etkileşim içinde ortaya koyar ve varsayar: Ona hâkim olarak ve ona sahip çıkarak yavaşça ve kesin olarak üretir. Analize tabi tutulduğunda, bir toplumun mekânsal pratiği mekânını deşifre ederek keşfedilir” (Lefebvre, 2014:67).

4. BÖLÜM

4. ARAŞTIRMA PROBLEMİ VE METODOLOJİSİ

Araştırmanın sorunsallarından hareketle tezin amacının ne olduğu, araştırmanın alanı, araştırmanın örnekleme, kullanılan yöntem ve teknik hakkında açıklamalara bu bölümde yer verilmiştir.

4.1. Araştırmanın Amacı ve Sorunsalları

Günümüz toplumunda giderek artan “borçlanma” kendini her alanda göstermeye başlamıştır. Beslenme, barınma, sağlık, eğitim gibi en temel ihtiyaçların giderilmesinde dahi önemli bir strateji haline gelen borçlanma, toplumsal yaşamın yeniden üretiminde temel referans noktasıdır. Evin kendisinden ev ihtiyaçları için yapılan alışverişlere, hastane giderlerinden eğitim harcamalarına kadar her türlü ihtiyacı karşısında borçlanarak yaşayan hane halkları, kendilerini tüketici kredileri üzerinden üretmekte ve hayatlarını şekillendirmektedirler. Özellikle konut, aslında herkesin eşit şekilde ulaşması gereken en temel ihtiyaç niteliğindeyken, finansal kapitalizmin bir aracı haline gelmiş ve kredi mekanizmaları üzerinden konut edinilmesi meşrulaştırılırken, süreç piyasanın finansallaşmasını bağlamın ve hane halklarının sosyo-mekânsal konumlanmasını belirlemiştir.

Kapitalist finansallaşma, borçlanma üzerinden gündelik hayatı yeniden üretirken bu durum sosyo-mekânsal konumlanmaya yansımaktadır. Süreç, bireylerin sosyo-mekânsal konumlanmasına yansıdığı gibi, kentsel mekânın yeniden üretiminde de belirleyici olmaktadır. Açıktır ki finansallaşma, kredi kullanımı, borçlanma, sosyo-mekânsal konumlanma ve mekânın üretimi ilişkiselliğinin üretimi ve sürdürülebilirliği, istikrarlı tüketimi üretebilecek ve kredi mekanizması üzerinden piyasaya sürülen paranın güvenli geri dönüşünü sağlayabilecek bir sınıfın varlığını gerekli kılmaktadır. Başka bir anlatımla finansallaşma, mekân ve tüketim ağının ilişkiselliği orta sınıflar üzerinden üretilmektedir. Dolayısıyla, neo-liberal süreçte finansallaşmanın etkisiyle birlikte, sabit maaş gelirleriyle bankalar için güvence sağlayan orta sınıf üzerinde bir “borçlanma kültürünün” oluştuğu görülmektedir. Öyle ki, borçlanma bir taraftan piyasanın canlanmasını sağlarken, diğer taraftan da toplumun tüketim alışkanlıklarına da önemli ölçüde yansımaktadır. Bu yansımalar ise, konut üzerinden mekânda birtakım etkilere neden olurken, orta sınıfın

mekânda konumlanmasını ve mekândaki birtakım dönüşümleri beraberinde getirmektedir. Öyle ki, Bourdieu'nun (Bourdieu ve Wacquant, 2003), oyun metaforunda alan kavramıyla ifade ettiği gibi toplumsal yaşam neo-liberal paradigmanın etkisiyle üretilirken, bu alan içerisinde borçlanma üzerinden bir habitus inşa edilmektedir. Geline nokta, içselleştirilen borçlanma örüntüleri bir taraftan alan tarafından belirlenirken, diğer taraftan da bir habitus üretilmektedir ki bu durum da borçlanmayı normalleştirerek alan içerisinde bir borçlanma kültürü oluşturmaktadır. Oluşan borçlanma kültüründe ise, orta sınıfların ekonomik ve sosyal sermayeleri belirleyici olmaktadır.

Bu açıklamalar ışığında neo-liberal küreselleşmenin bir yansıması olarak ortaya çıkan ve orta sınıflar üzerinden işletilen finansallaşma sürecinin mekâna ve orta sınıfların sosyo-mekânsal konumlanmasına yansıma biçimleri temel sorgulamayı oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu temel problemden yola çıkarak çalışmanın temel çerçevesini oluşturan alt problemler önem taşımaktadır.

Bu bağlamda, çalışmanın oluşturduğu diğer sorgulama alanları ve alt problemler şöyle sıralanabilir:

- Küreselleşme olgusu, farklı yansımaları ile birlikte farklı tartışmalar ortaya koymaktadır. Bugünkü küreselleşmenin kapitalist modernleşmenin dinamiklerinin yeniden üretilmesi üzerinden yeni bir dünya düzeni yarattığı görülmektedir ki, neo-liberal politikalarla birlikte, 1980'lerden sonra dünya genelinde başlayan güçlü finansal dalga etkilerini giderek toplumsal yaşam üzerinde hissettirmektedir. Bu durum ise hane halklarının gündelik hayatlarında finans ile iç içe olmasını beraberinde getirmekle birlikte, gündelik yaşam içerisinde kredi kullanımı ve borçlanma artış göstermektedir. Dolayısıyla, bu süreçlerin toplum üzerindeki etkilerini, tüketicilerin borçlanma durumlarını ve gündelik hayatta yaşanan değişimleri sorgulamak bu araştırmanın sorgulama alanlarından birini oluşturmaktadır.
- Neo-liberal finansallaşmanın getirdiği finansal işlemlerdeki yenilikler ile birlikte orta sınıf tüketicilerin, gündelik yaşamlarında finansal işlemleri sıklıkla kullandığı görülmektedir. Genellikle, hizmetler sektöründe çalışan orta sınıf bireylerin aldığı kredileri ödeme konusunda maaşlarının güvencesi olması ile daha fazla borçlanabilmeleri, yaşamlarını borçlanarak idame ettirmelerini beraberinde getirmiştir. Bu durum, gündelik hayattaki gereksinimleri karşılayabilmenin ve

yoksulluğa karşı geçinmenin bir strateji olarak borçlanmayı ve bu durumun artmasıyla bir borçlanma kültürünün gelişimini sorgulamayı beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla, hane halkı borçlanmasının nasıl geliştiği, bunun sürekliliği ve bir kültür haline gelmesinin ne gibi sosyal yansımaları olduğunun orta sınıf üzerinden sorgulanması çalışmanın bir başka sorgulama alanını ifade etmektedir.

- Borçlanmanın gündelik yaşam üzerindeki artışı, orta sınıfın tüketim alışkanlıklarında kendini göstermekle birlikte, bir takım sosyo-mekânsal yansımaları da beraberinde getirmiştir. Öyle ki, konut kredisi ile borçlanarak ev sahibi olma durumu, orta sınıflarda mekânsal konumlanmayı etkilemektedir. Borçlanarak ev sahibi olma, istenilen semtte istenilen özelliklerin olduğu evde yaşamayı seçebilmeye olanak tanımaktadır. Bu durum ise, orta sınıf bireylerin nitelikleri açısından toplumsal yaşam içerisinde rekabet için tüketim halinde olmalarını beraberinde getirmektedir. Geline nokta, hem yeniden orta sınıf inşa edilirken, hem de mekânın da yeni bir inşasının ortaya çıktığı görülmektedir. Neo-liberalizmin getirdiği yeni koşullarda mekânın nasıl üretildiği ve bunun orta sınıfların sosyo-mekânsal konumlanmasına yansıma biçimi bir diğer sorgulama alanını oluşturmaktadır.
- Tüketim ideolojisinin dayatılması ile birlikte orta sınıfların talepleri de değişmekte ve esnekleşmektedir. Hal böyle olunca konutların tasarımı ve yapısı, bulunduğu konum, dış ve iç özellikleri önem arz etmektedir. Bu tasarımın tüketimini de beraberinde getirmektedir. Mekânın üretimi ise bu koşullara bağlı olarak gelişmekte ve konutlar şekillenmektedir. Günümüzde güvenli sitelerin sunduğu farklı olanaklar, sınıf nitelikleri açısından orta sınıfları etkilemekte ve borçlanma bu olanaklara ulaşmada en önemli yol olmaktadır. Sonuç olarak, orta sınıf özellikleri ve bunun mekâna yansımaları ile mekânsal tasarım bu araştırmanın diğer bir sorgulama alanını oluşturmaktadır.

Geline nokta neo-liberal küreselleşmeye bağlı olarak, finansallaşma süreçlerinin gündelik hayata girmesi ve bu sürece dahil olan orta sınıfın mekânda yeniden konumlanması ve yaşanan sosyal ve mekânsal konumlanmayı sorgulamak bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Finansallaşmanın sosyo-mekânsal yansımaları üzerine odaklanan bu çalışmada finansallaşma, küreselleşme olgusu ve neo-liberal politikalar

çerçevesinde ele alınmakta ve “orta sınıf” bireyler üzerinden oluşturulan bir örneklem ile mekânsal yansımalarının sorgulanması amaçlanmaktadır.

4.2. Araştırmanın Yöntem ve Tekniği

Sosyolojik bir araştırmada en önemli noktalardan birisi de araştırmada kullanılan yöntemdir. Öyle ki, “bilim, bilgidен daha çok yöntemdir” (Ozankaya, 1991:39). Araştırmanın sorunsalları ve amacından hareketle, alan çalışması kısmında derinlemesine mülakat tekniği kullanılmıştır. “Nitel araştırmaların temel karakteristiğinin, araştırma öznelerinin bakış açılarını, anlam dünyalarını ortaya koyma, dünyayı araştırma öznelerin gözleriyle görme” (Kuş, 2012:87) olduğundan, finansal süreçler ve bunun mekân üzerine yansımalarına bağlı olarak hem mekânın üretilmesi hem de orta sınıfların sosyo-mekânsal konumlanmalarını anlamada derinlemesine mülakat tekniği kullanılmış ve bizzat öznelerin gözünden süreç okunmaya çalışılmaktadır. Böylelikle görüşülen kişilerin algıları, anlam dünyaları, duygu ve düşünceleri hakkında derinlemesine bilgiler elde edilmektedir. Derinlemesine mülakat tekniği ile anlatılar, örnekler, öyküler, açıklamalar dinlenerek araştırma konusu hakkında bilgiler ve bu bilgiyi oluşturan kültürel yapının bilgisine ulaşılmaktadır (Kuş, 2012). Öyle ki, bu araştırmada Neuman’ın (2014) ifade ettiği gibi, belirli bir toplumsal durumun ya da koşulun nasıl ortaya çıktığı, zaman koşul ve durumun nasıl sürdüğü, bir koşulun\durumun değiştiği geliştiği süreçlerin neler olduğu gibi nitel araştırmalar için önemli noktalar tartışılmaktadır.

Bu araştırmanın katılımcıları, Manisa il merkezinde yer alan Yunusemre ilçesinin Güzelyurt mahallesinde yeni nesil sitelerde yaşayan bireylerden oluşmaktadır. Katılımcılar konut kredisi kullanarak güvenli ve donanımlı bir sitede yaşayan orta sınıf bireylerdir. Araştırmada, katılımcılar açısından konut kredisi ile donanımlı bir sitede ev sahibi olma kriteri baz alındığı için, görüşülen ilk katılımcıdan itibaren kar topu yöntemi kullanılarak bir sonraki katılımcıya ulaşılmıştır. Bu şekilde konut kredisi kullanarak borçlanan katılımcılara ulaşmak amaçlanmış ve araştırma daha sağlıklı ilerlemiştir. Böylelikle, görüşmeler süresince on sekiz katılımcıya ulaşılmıştır. Araştırmada amaçlanan katılımcıların anlam dünyalarını ortaya çıkarmak olduğundan, örneklemin büyüklüğü ya da küçüklüğü yerine, araştırmanın amaçladığı bilgiye ulaşma baz alınmıştır. Bu nedenle örneklem seçimi amaca dayalı olarak yapılmıştır.

Derinlemesine mülakat tekniğiyle çalışılan bu araştırmada, araştırma sürecinin zorlukları da olmuştur. İlk olarak görüşme yapmak için güvenli sitelere girmek kolay olmamıştır. Bazı sitelerin site yönetimiyle görüşülerek katılımcılara ulaşılmış, ardından görüşme için katılımcıların yönlendirmesiyle bir diğer katılımcıya ulaşılmıştır. Konut kredisi kullanan kişilerle mülakat için randevu alınırken, katılımcıların maddi gelirlerini ve kredi kullanım süreçlerini açıklamada birtakım tereddütleri olmuş, ancak mülakat sürecinde bu durum aşılmıştır. Diğer taraftan, çalışma için katılımcı sağlanırken sitelerde bulunan birçok kişinin ev sahibi değil kiracı niteliğinde olduğu görülmüştür. Bu açıdan, ev sahibi olup kredi ile borçlanarak güvenli bir sitede yaşamayı tercih eden katılımcılara ulaşmak zaman almıştır. Bu sitelerde kiracı sayısının yüksek olması, borçlanarak ev almayı bir birikim stratejisi olarak görenleri tespit etme adına önemlidir. Bu yine bir başka - her ne kadar bu çalışmanın katılımcıları arasına alınmasa da - stratejiyi göstermektedir. Bu strateji de borçlanma riskini üstlenmek istemeyen orta sınıfların kiralama yolu ile mekâna konumlanması üzerinden işlemektedir.

Katılımcılar hemşire, devlet memuru, mimar, öğretmen, doktor gibi mesleklerden oluşan hizmetler sektöründe çalışan orta sınıf kişilerden oluşmaktadır. Görüşme yapılan katılımcıların tümü aile yaşamına sahip, ailesiyle birlikte yaşayan katılımcılardan oluşmakla birlikte, katılımcılardan on beş'inin çocuğu\çocukları vardır. Katılımcıların cinsiyetleri açısından ortalama bir dağılım gerçekleşmiştir; katılımcıların sekiz'i erkek, on'u ise kadın katılımcılardan oluşmaktadır.

Araştırmanın alan bulgularının tartışıldığı beşinci bölümde katılımcılar K1, K2, K3... K18 şeklinde kodlanmıştır. Örnekleme daha iyi anlamak adına katılımcıların bazı özellikleri K1 (.....) biçiminde araştırmaya eklenmiştir. Görüşmelerin bir, iki saatten uzun sürebildiği durumlarda, katılımcıların zamanı kısıtlı olduğundan zorluklar yaşanmış, görüşmeler bazen katılımcıların iş çıkış saatinde yaşadığı güvenli sitenin bahçesinde, bazen de yaşadıkları güvenli sitenin civarındaki kafelerde yapılmıştır. Görüşmelerde ses kayıt cihazının kullanıldığı görüşmeden önce katılımcılara iletilmiş, kayıt cihazını onaylamayan katılımcılarla ise not alarak görüşme yapılmıştır. Katılımcılarla yapılan görüşmeler doyuma ulaşmaya başladığında ise mülakatlar sonlandırılmıştır.

Katılımcıların sosyal yapısını daha iyi irdelemek adına katılımcıların özelliklerine aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 4.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Meslek	Medeni Hal	Çocuk	Konut tipi
K1	Erkek	48	Esnaf	Evli	3 çocuk	4+1 Dupleks Site
K2	Erkek	66	Yönetici	Evli	2 çocuk	3+1 Site
K3	Kadın	45	Yazı İşleri Müdürü	Evli	2 çocuk	3+1 Site
K4	Erkek	34	Halk Sağlığı Uzmanı	Evli	1 çocuk	3+1 Site
K5	Kadın	33	Hemşire	Evli	1 çocuk	3+1 Site
K6	Erkek	35	Mimar	Evli	1 çocuk	3+1 Site
K7	Erkek	37	Doktor	Evli	2 çocuk	4+1 Dupleks Site
K8	Kadın	32	Öğretmen	Evli	1 çocuk	3+1 Site
K9	Erkek	36	Öğretmen	Evli	1 çocuk	3+1 Site
K10	Kadın	29	Avukat	Evli	Yok	3+1 Site
K11	Kadın	33	Öğretmen	Evli	2 çocuk	3+1 Site
K12	Erkek	41	Mali müşavir	Evli	2 çocuk	3+1 Site
K13	Kadın	38	Memur	Evli	2 çocuk	2+1 Site
K14	Kadın	43	Muhasebeci	Evli	3 çocuk	3+1 Site
K15	Kadın	29	Hemşire	Evli	Yok	2+1 Site
K16	Kadın	31	Ebe	Evli	1 çocuk	2+1 Site
K17	Kadın	32	Öğretmen	Evli	Yok	2+1 Site
K18	Erkek	30	Memur	Evli	1 çocuk	2+1 Site

Kuramsal çerçeveden sonra, araştırmanın metodolojisine uygun bir şekilde saptanan ana temalar ve alt temalar ise aşağıdaki gibi şekillenmiştir:

A. Finansallaşmanın Bir Yansıması Olarak “Borçlan(dır)ma” ve Orta Sınıflar

A.1. Orta sınıf olma hali: Tüketimin ve tüketicinin yeniden üretimi

A.2. Tüketim Üzerinden Üretilen Kültür: Borçlanmada Süreklilik ve “Borçlanma Kültürü” (Borçlanmanın Gündelikleşmesi)

A.3. Finansallaşmanın bir aracı olarak borçlanma: Banka kredileri, kredi kullanım süreçleri ve kredi kartları

A.4. Borçlanmada (kredi kullanımı) bürokratik işleyiş\ süreçler ve orta sınıf

A.5. Borçlanma ve gelecek (beklentiler, stratejiler)

A.6. Finansallaşma ve kredi faiz oranları, yeni ekonomik gelişmeler

B. Orta Sınıflar, Mekân ve “Borçlan(dır)ma”

B.1. Orta Sınıf Olma Hali, Borçlanma ve Mekân: Tercihler (semt, site, konut tipi)

B.2. Orta sınıflar, Mekânsal Hareketlilik ve Borçlandırma

B.3. Orta Sınıflar, Mekân ve Yaşam Tarzının Dönüşümü (Tüketim Dinamiklerinin Örgütlenmesi)

B.4. Orta sınıf ve mekânsal pratikler(in üretimi): yetinen orta sınıftan borçlanan orta sınıfa

B.5. Mekânsal Donanım ve Gündelik Yaşamın Üretimi

5. BÖLÜM

5. FİNANSALLAŞMANIN SOSYO-MEKÂNSAL YANSIMALARI

5.1. Finansallaşmanın Bir Yansıması Olarak Borçlan(dır)ma ve Orta Sınıflar

1980’li yıllardan itibaren giderek etkisini daha da hissettiren neo-liberal küreselleşme, finansallaşma üzerinde önemli etkiler oluşturmuştur. Öyle ki, finansallaşmanın toplumsal yaşam içerisinde yaygınlaşması artmış ve bireyler gündelik hayatlarında finansal süreçler ile daha fazla etkileşim halinde olmaya başlamışlardır. Özellikle kredi kartlarının ve tüketici kredilerinin yaygınlaşmasıyla beraber borçlanma, gündelik yaşamın bir parçası haline gelmiştir. Basit bir market alışverişinden araba, konut gibi daha büyük tüketim mallarının alımına kadar her süreçte borçlanma yaşamının bir stratejisi haline gelmiştir. Nitekim “borç, neo-liberal iktidar bloğunun kendi sınıf mücadelesini örgütlediği, en çok yersiz yurtsuzlaşmış ve en genel iktidar ilişkisini teşkil eder. Borç ne devletin hudutlarını ne üretimin ikililiğini (faal/faal olmayan, istihdam/işsizlik, üretken/üretken olmayan) ne de politika ekonomisi ile toplumsal olan arasındaki ayrımı tanıyan çapraz bir iktidar ilişkisini temsil eder. Doğrudan dünya ölçeğinde halkları kat ederek, borçlandırılmış insanın etik imaline katkıda bulunup bunu teşvik ederek hareket eder” (Lazzarato, 2014:81). Dolayısıyla, gündelik yaşamda borçlandırılmış bireyler giderek artmaktadır. Gelenen noktada kentsel mekân hanehalklarının borçlanarak yaşamlarını nasıl idame ettirdiklerinin en önemli göstergesi durumundadır.

Diğer taraftan, borçlanmanın giderek yaygınlaşması finansallaşmanın bireylere sağladığı kredi olanaklarıyla da yakından ilgilidir. Kredi kullanabilme kapasitesi, hanehalklarının sosyal yaşamlarında birçok farklı duruma etki etmektedir. Konut sahibi olmak için krediyi bir fırsat olarak gören hane halkları, satın aldığı konut ile birlikte de sosyal alan, sosyal ve fiziksel çevre, prestij gibi önemli noktalarda da toplumsal yaşamda var olmayı amaçlamaktadırlar.

Hal böyle olunca ödenen para, sadece konuta değil onun kapitalist tasarımıdır. Bununla birlikte, bankaların verdiği kredilerde özellikle orta sınıf tüketicilere sağlanan olanaklar önemli diğer bir boyutu oluşturmaktadır. “Alt veya orta kademeli devlet memuru veya özel sektör büro işçisi gelirin sabitliği ve görece güvence altında oluşu, konut alırken borçlanmasını kolaylaştırmaktadır. Dolayısıyla, bankanın dayattığı bağlayıcı kurallara

uyacak “sermayeye” sahip olması nedeniyle ideal müşteridir. Bunun yanında banka zaten sözleşme imzalandıktan sonra müşteri üzerinde topyekûn tahakküm sahibidir” (Göker, 2014:296-297). Dolayısıyla, “borç ekonomisi aynı zamanda politika alanıyla da meşgul olmaktadır. Çünkü her bireyi borçlandırılmış ekonomik özneye dönüştürmek için ‘etik-politik’ inşa süreci” (Lazzarato, 2014:48) oluşturulmaktadır. Böylece finansallaşma bireylerin ekonomik birer özne olmasına ve tüketimlerini gerçekleştirirken ekonomik öznellik durumuna göre tercihlerde bulunmasına sebebiyet vermektedir.

Gündelik yaşamın en önemli dinamiklerinden biri olan tüketim, bir yandan finansallaşmayla ilişkisi bağlamında bireylerin tercihlerinde önemli bir yere sahip olurken diğer yandan da bireylerin sosyal yaşamları hakkında bilgi vermektedir. Öyle ki, 1950-60’lı yıllardan itibaren tüketim toplumu adlandırmasının yaygınlaştığını ifade eden Lefebvre’ye (2013) göre “ileri sanayi ülkelerinde, maddi ve kültürel ürünlerin tüketiminin arttığı, genişleyerek ilerlediği, dayanıklı tüketim mallarının (araba, televizyon, vs.) yeni ve giderek daha önemli bir rol oynadığı inandırıcı rakamlarla gösterilmektedir. Bu saptamalar doğru, fakat kabadır. “Tüketim toplumu” teorisyenleri, bu terimle fazladan bir şeye daha değinmektedirler. Buna göre, kapitalist ekonominin ve sanai üretimin başlangıcında, modern toplumun tarih öncesinde, üretime gereksinimler yön vermemekeydi. Girişimciler piyasayı tanımıyorlar, tüketicileri yok sayıyorlardı. Alıcıyı bekleyerek, tüketicinin geleceğini umarak mallarını piyasaya sürüyor, rasgele üretiyorlardı. Bu teorisyenlere göre, günümüzde üretimi örgütleyen kişiler piyasayı tanımaktadırlar: Sadece ödeme gücüne sahip talebi değil, tüketicilerin istek ve gereksinimlerini de bilmektedirler. Bu durumda, tüketim etkinliği, örgütlenmiş akılcılığa görkemli bir biçimde dahil olmuştur. “Gündelik hayat” diye bir şey olduğu sürece, bu olgu hesaba katılacak ve bilimsel akılla bütünleşerek ileri düzeyde örgütlenmiş bir toplum pratiği içine katılacaktır” (Lefebvre, 2013:66-67). Bu bağlamda, konut kredisi fırsatlarında her bankanın uyguladığı farklı koşullar bireylerin algı ve tercihlerine göre şekillendirilmektedir. Örneğin bir banka, çevre dostu konut kredisi sloganıyla, bankasından kredi çeken bireyler için bir ağaç dikerek, fidan dikimini belgeleyen e-sertifikayı da müşterilerine hediye etmektedir. Böylelikle, banka kendisi için çevreye destek verme manipülasyonu üzerinden kredi kullandırma yöntemini bireylerin toplumsal duyarlılıkları üzerinden örgütlemektedir. Konut kredisi reklamlarına bakıldığında bu ve benzeri örnekler çoğaltılabilir.

Konut tüketimi, barınma ihtiyacından daha öte anlamlar ifade etmektedir. Piyasaya paranın eklenmesi amacıyla Türkiye'de devlet eliyle sermaye birikiminin temel aktörünü inşaat sektörü oluşturmaktadır. Türkiye'de inşaat sektörünün etkili olabilmesi ise temelde iç talebe bağlı olmaktadır. İç talebin oluşması ve konut tüketimi için, bankalardaki faiz oranları düşürülerek hane borçlanması üzerinden tüketim sağlanmaktadır. Diğer taraftan, farklı tasarımlarla düzenlenmiş konutların üretilmesi süreci, finansal anlamda gelişen kredi olanaklarıyla birleştiğinde ortaya çıkan borçlanarak tüketme kültürü, kitlelerin kendini nitelikli tüketiciler olarak mekânda konumlandırmasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla, farklı kesimlere hitap eden konutların üretimi farklı kitlelerin tüketime eklenmesini sağlarken, diğer taraftan da finansallaşma sürecinin borçlandırma ağı bu sürecin önemli bir ayağını oluşturmaktadır. Konut üretiminin birikimin başaktörü durumuna getirilmesi, 1980 öncesi birikim rejiminden farklı bir durumu ifade etmektedir. Örneğin Sönmez (2012), İKSV Tasarım Bienali kapsamında 15 Ekim Salı günü Büyükdere Koleksiyon'da bir konuşma yapan Prof. Dr. İlhan Tekeli'nin, "Kentsel dönüşümün neden vakti geldi?" sorusunu sorduktan sonra şunları söylediğini ifade etmektedir; "1960'lı yıllarda Türkiye planlı ekonomiye girdiğinde, konut harcamaları bir yatırım konusu olarak ele alınıyordu. Günümüzde ise konuta bir yatırım olmaktan çok tüketimi çoğaltarak ekonomiyi canlandırmakta yararlanılabilecek bir dayanıklı tüketim malı olarak yaklaşıyor. Genellikle konutun 135 farklı sektörle ilişkisi olduğu söylenerek ekonominin krize düştüğü dönemlerde ekonomiyi canlandırmak için konut harcamalarının artırılması teşvik edilmektedir" (Sönmez, 2012).

Kentsel tüketimin konut üzerinden gerçekleştirilmesinde finansallaşma çok önemli bir yere sahiptir. "Finans ve kamu kuruluşları, büyük ölçüde kapitalist düzen ile uyumlu otorite ilişkileri tarafından hiyerarşik olarak düzenlenmiştir. Ulusal ihtiyaçların (kapitalist toplumun yeniden üretimi ve sermaye birikimi bağlamındaki anlamıyla) yerel etkinlikler ve kararlar ile koordinasyonunu sağlama işlevini görürler; böylece, konut piyasasındaki davranışların mikro ve makro yönleri birbiriyle uyumlu hale gelir. Bu kuruluşlar, kentleşme sürecinin dinamiğini (genellikle birikim ve ekonomik kriz yönetimi doğrultusunda) düzenlerler ve aynı zamanda, etkilerini öyle kullanırlar ki, mekânsal farklılaşmanın ana hatlarını oluşturan belli örüntüler üretilir. Büyük ölçüde ipotek piyasası aracılığıyla farklı alt konut piyasalarının oluşumu, kuruluşların kentleşme sürecini yönlendirebilmesine olanak sağlayan etkinliğini güçlendirir. Fakat aynı zamanda, bireylerin seçimlerde bulunma yetisini

de sınırlar. Dahası, bireylerin potansiyel olarak seçimde bulunabilecekleri fakat üretimi etkileyemeyecekleri bir yapı yaratmaktadır (Harvey, 2002:10-11).

Gelinen noktada, borçlanma gündelik yaşamda orta sınıfların krediye ulaşmadaki kolaylıklarıyla birleştiğinde bir takım sosyo-mekânsal yansımalar ortaya çıkmaktadır. Katılımcılarla yapılan görüşmelerde borçlanmanın nasıl yapıldığı, tüketim üzerinden yansımaları; nasıl bir kültür oluşturduğu, bürokratik işleyişin nasıl gerçekleştirildiği; gelecek ile ilgili nasıl kaygılar oluşturduğu görüşülmüştür. Elde edilen veriler ile borçlanmanın gündelik yaşam üzerindeki etkileri ortaya çıkmaktadır.

5.1.1. Orta Sınıf Olma Hali: Tüketimin ve Tüketicilerin Yeniden Üretimi

Finansallaşma sürecinin toplumsal yaşamda etkili olmasıyla birlikte bireyler finansal işlemlerle daha fazla iç içe olmaktadır. Hal böyle olunca, sağlanan finansal olanaklarla tüketim üzerinde farklı görünümeler ortaya çıkmaktadır. Öyle ki, finansallaşma ile birlikte gelişen tüketici kredileri, gündelik yaşam içerisinde tüketimin en önemli ayaklarından biri haline gelmektedir. Özellikle, iş güvencesiyle düzenli ücret alma potansiyeli orta sınıfları, kredi kullandırmada bankaların hedef kitlesi haline getirmektedir. Bu süreçte mekân, tüketim üzerinden yeniden üretilmektedir. Kullandığı krediler ile orta sınıfın tüketebilme kapasitesinin genişlemesi, orta sınıfın gündelik yaşam pratiklerinin de yeniden üretilmesinde etkili olmuştur.

Gelinen noktada, tüketim üzerine eklenen orta sınıfların, kendilerini finansal piyasanın yegâne dinamiği olan tüketici kredileri üzerinden ürettiği görülmektedir ki kredi kullanımının orta sınıfların habitusu haline gelmesi kredi kullanımını olağanlaştırmaktadır. Yine bazı katılımcıların ifadelerinde bu olağanlaşmanın hayatı başka şekilde devam ettirmenin olanağı yokmuşçasına meşrulaştığı dikkati çekmektedir. Bu durum katılımcıların ifadelerine aşağıdaki gibi yansımaktadır:

“Biz şimdi paramız olmasa da kart sayesinde harcıyoruz. Bu biraz dezavantaj aslında, çünkü bazen maaşı aşıyorsun o zaman sıkıntı oluyor. Ama konut kredisini düşününce, bizim dört yüz bin lirayı bir araya toplamamız imkansızdı. Kredi sayesinde bu evi alıp buraya taşınabildik.” (K8)¹

¹ (K8): K8, Kadın, Öğretmen, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

“Krediler sayesinde döndürüyoruz çarkı. Eve yeni bir eşya mı lazım, kredi kartı ile alıyorsun. Evin kendisinden, içindeki eşyalara kadar borç ile alıp borç ile yaşıyorsun artık.” (K16)²

Aslında K8 ve K16'nın ifadelerinden aynı zamanda kredi kullanımının gerekçeleri üretilerek rasyonel bir zemine oturtulduğu anlatılmaktadır. Nitekim, K7 ve K14'de krediyi bir “birikim” aracı olarak düşünmektedir. Ya da birikim yapabilmenin bir aracı olarak değerlendirmektedir. Ancak görülmesi gereken gerçeklik ise kapitalizmin ürettiği “alanda” oluşan neo-liberal habitustur. Çünkü temel ihtiyaç niteliğinde olan ve herkesin eşit koşullarda ulaşması gereken “konut”un, lüks bir tüketim nesnesi olarak finans kapitalin bir aracı haline getirilmesi ve orta sınıfların ise bu oluşumu içselleştirmesidir. Bu durum tüketici bir sınıf olarak orta sınıfların kredi mekanizmaları üzerinden nasıl üretildiğini göstermektedir. Bu sürecin yansıması ise doğrudan mekânda görülmektedir. Nitekim, K7, K14, K15 ve K4'ünde de ifadelerinden anlaşılacağı üzere bir tüketici olarak nasıl üretildikleri net bir şekilde görülmektedir.

“...Kredilerimin çoğunu erken kapatırım ben. Sadece hedeflerime ulaşmak için hızlı hareket etmemi sağlayan bir araç benim için kredi. Konut kredisini çekmemiş olsaydım zaten böyle bir siteye taşınmamız imkansızdı.” (K7)³

“Bizim böyle bir sitede yaşamamızın en önemli nedeni kredi çekebilmemiz. Başka türlü nasıl alalım bu evi. Uzun süreli borçlandık belki ama kira yerine borcumuzu ödüyörüz.” (K14)⁴

“...Bizim tam da böyle bir yaşam alanına ihtiyacımız vardı. Çok yoğunuz, işten gelince de kendimize zaman ayırmak istiyoruz. Nöbet çıkışı sakince dinlenmek istiyoruz. Bu yüzden iyi ki konut kredisi çekmişiz diyorum. Kredi çekmesek nasıl alalım istediğim özelliklere sahip yerdeki evi. Buraya taşındığımızdan beri çok rahatım.” (K15)⁵

“...Biz şehir içinde yaşarken çocuk oynayamıyordu. Alan yok, yeşil alan yok. Burada istediği gibi oynuyor. Tüm bunlar kredi sayesinde oldu.” (K4)⁶

---

² (K16): K16, Kadın, Ebe, Evli, Ev site içerisinde 2+1, Güzelhisar Mah.

³ (K7): K7, Erkek, Doktor, Evli, Ev site içerisinde çatı dubleks 4+1, Güzelhisar Mah.

⁴ (K14): K14, Kadın, Muhasebeci, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

⁵ (K15): K15, Kadın, Hemşire, Evli, Ev site içerisinde 2+1, Güzelhisar Mah.

⁶ (K4): K4, Erkek, Halk sağlığı uzmanı, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

Üstelik K4, kent sakinlerine yerel yönetimlerce sunulması gereken bir “kentli hakkı”nı para ödeyerek almanın derin hazını yaşamaktadır. Başka bir anlatımla tam da finansal kapitalizmin ürettiği tüketici tipine karşılık gelmektedir. Dolayısıyla finansal kapitalizm yeni tüketicileri üreterek artık gelinen noktada başarılı bir “toplumsallaştırma” sürecini devreye sokarak tükettirmektedir. Açık ki, finansal kapitalist mekanizma kendini yeniden üretebilmek için “ihtiyaç duyulanı kişilerin yapmayı istedikleri şeyler” (Bauman, 2010) haline getirmektedir. Bu durum K1 ve K8’in ifadelerine aşağıdaki gibi yansımıştır.

“Güvenlikli siteyi seçmemin en büyük sebeplerinden biri eşimin rahatsızlığıydı. Eski evde çok yalnız kaldı, çocuklar da ufaktı. Eşimin doktoru eğer imkânınız varsa farklı bir mekân farklı bir ortam iyi gelir dedi. Ben de düşündüm site iyi gelir diye. Site de bir sürü rahatlık var. Bir de şu an benim ev 500 bin tl değerinde. Bizim ev 4+1 dubleks, 150 metrekare giriş katı, bir de terası var çok geniş. Kafeterya var, havuz var, açık otoparkı, kapalı otoparkı spor salonu var. Küçük bir marketi var. Market küçük bir bakkal gibi ama sonuçta su istiyoruz geliyor. Bir tane ekmeği kapına getiriyorlar. Aidatı veriyorsun hiçbir şeyle uğraşmıyorsun. Bahçıvan da var bahçeyi düzenliyor. Aidat 200 TL ama olsun. 2012 yılında krediyi çekmeseydim şimdi bin pişmandım. Burada hayatımız yoluna girdi.” (K1)⁷

“Buradan önce kirada dubleks bir evde oturuyorduk. Ama site içinde değildi. Evin karşısında da park vardı ama bu sitedeki güveni vermiyordu bana. Birde orada arkadaş sıkıntısı da yaşıyordu oğlum. Arkadaş bulamıyordu, çıkıp yalnız dolaşıyordu. Sitede ise benzer düzeylerde olan, ailesi kendisi temiz arkadaşları var, burada en büyük avantajımız bu oldu.” (K8)⁸

Finansal kapitalizmin ürettiği kırılgan yapı riskleri ve belirsizlikleri artırırken, tüketimin kodlanması, insanların birbirlerine olan güven duygusunu aşağıya çekmekte, toplumsal yaşama ilişkin insani değerleri dönüştürmekte ve insanların ekonomik koşullar üzerinden alan inşa etmelerini beraberinde getirmektedir. Bu anlayışa göre potansiyel kötü yoksul olandır. Bu durum, katılımcıların ifadelerine aşağıdaki cümlelerle yansımıştır.

“Sitede her kesimden insan var. Öğretmen, esnaf. Ama bir de şöyle bir şey var. Belli bir kalbur var onun altında değil. Seviyeler belli. Burada en alt tabaka memur, daha alt

⁷ (K1): K1, Erkek, Esnaf, Evli, Ev site içerisinde dubleks çatı 4+1, Güzelhisar Mah.

⁸ (K8): K8, Kadın, Öğretmen, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

seviye yok. Esnaf olanlar var ama onlar da İzmir’de oturuyor mesela burada dükkanları var gelip giderken burayı almış burada oturuyor.” (K4)⁹

“Burası aslında küçük bir köy gibi baktığın zaman. Her şeyi içinde. Daha fazla bir çevre oluşturuyor. Entelektüel seviyeye sahip insanlarla tanışma imkânı sağlıyor. Burada oturanlarda normal esnafa göre biraz daha üst seviye. Onlarla da tanışma imkânı sağlıyor burada oturmak.” (K7)¹⁰

“Evimiz 3+1 havuz tarafında değil, yola doğru bakıyor. Bizim blokta esnafta var, memurda var. Ekonomik düzey olarak biraz yüksek apartmandakiler. Mesela biz ödemekte zorlandığımız oluyor.” (K8)¹¹

Kredi kullanarak ev satın alan orta sınıf tüketiciler, aslında birer “homo consumer” (Baykan, 2015) haline gelmişlerdir. Burada “müşteri memnuniyeti” (Bayhan, 2015) kentin diğer mekânları ve sosyal kapasitesi üzerinden sağlanmaktadır. Kentin diğer mekânlarının ihtiyaçları karşılamada yetersiz ve geçersiz kılınması yeni mekândaki sosyal ve fiziksel kapasiteyi üretmektedir. Bu durum tüketim pratiklerine yansımaktadır. Oluşan bu tüketim pratikleri, orta sınıf olma halinin bir göstergesi olmakla birlikte, gündelik yaşamda bir şekilde var olma isteğinin de bir yansımasıdır. Niteliği arttırmak ve rekabet için tüketim burada orta sınıf olmanın gerekliliğini oluşturmaktadır. Finansallaşma bu noktada devreye girmekte ve bu gerekliliğin oluşumu için orta sınıf tüketicilere bir yol sağlamaktadır.

Katılımcının (K8) ifade ettiği üzere, maaşı sayesinde sitede yaşamaya krediyle ulaşmış burada “yola doğru” bakan bir konutu “havuza bakan” taraftan daha makul fiyatlarla ulaşmış tüketici, yine de aradığı nitelikli yaşama ulaşabilmiştir. Örnekleri arttırmak mümkündür:

“Bizim ev 4+1. Ev yüzde 80 batı, yüzde 20 kuzey tarafa bakıyor. Biraz içe biraz dışa bakıyor. Bizim bloğun özel bir durumu var, buradaki bütün bloklar kuzey güney ya da doğu batıya bakar ama benim en son j blok önden kuzeye bakıyor yandan batıya bakıyor.” (K17)¹²

Aynı site içerisinde, farklı özellikleri barındıran konutlar inşa edilerek farklı gelir seviyesindeki bireylere ulaşmanın amaçlandığı görülmektedir. Böylece, aynı blok içerisinde

⁹ (K4): K4, Erkek, Halk sağlığı uzmanı, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

¹⁰ (K7): K7, Erkek, Doktor, Evli, Ev site içerisinde çatı dubleks 4+1, Güzelhisar Mah.

¹¹ (K8): K8, Kadın, Öğretmen, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

¹² (K17): K17, Kadın, Öğretmen, Evli, Ev site içerisinde 2+1, Güzelhisar Mah.

her ihtiyaca hitap eden yapılanma tarzı, Türkiye koşullarında farklı maaşlara sahip orta sınıf tüketicilerin yeniden üretimine bir koşul hazırlamıştır.

5.1.2. Tüketim Üzerinden Üretilen Kültür: Borçlanmada Süreklilik ve Borçlanma Kültürü (Borçlanmanın Gündelikleşmesi)

Gündelik yaşam içerisinde, hayatlarını daha iyi kılmak adına tüketimlerinde borçlanmayı bir araç olarak kullanan bireyler, aynı zamanda bunu yaşamlarının bir parçası haline getirmektedirler. Öyle ki, birey gündelik hayatın her anında bir şeyleri tüketmektedir. Sabah evden çıktığı anda tüketim dünyasıyla iç içe bir hayata başlamaktadır. İşe gitmek için aracını, yaşayacağı evi, evinin içindeki her bir eşyayı satın alırken borçlanmak mümkündür. Bu imkanları sağlayan bankalar, tüketici ve konut kredileriyle her kesimden insana farklı avantajlar sağlarken, orta sınıfların sabit maaşlı işlerinin olması bankalar için daha fazla güven sağlamaktadır. Hal böyle olunca, borçlanabilmek bireyler tarafından da gündelik hayatlarında zorda kalınca ya da sadece istekleri doğrultusunda başvurabilecekleri en önemli yol haline gelmektedir.

Katılımcıların ifadelerinden anlaşılacağı üzere, bu durum, bireylere aynı zamanda yaşam içerisinde bir güven duygusu da sağlamaktadır. Dolayısıyla gündelik yaşam, bireyin içine kapatıldığı bir alanı ifade etmektedir. Bu bağlamda, Lefebvre'nin (2014) de ifade ettiği gibi, gündelik yaşamda mekân üretilmektedir. Mekânın üretimi ise stratejik bir temele dayalıdır. Bu strateji ise çok farklı eylemleri içermektedir. Tüm tüketim süreçlerini içeren bu eylemler gündelik yaşamda mekânı şekillendirerek üretmektedir. Öyle ki, devlet ve onu oluşturan kurumların hepsi, bir mekân oluşturur ve oluşturduğu bu mekânı kendi ihtiyaçlarına göre düzenleyerek bireylerin gündelik hayatlarındaki tüketimini şekillendirmektedir (Lefebvre, 2014). K8'in kullandığı konut kredisi ile ilgili olarak "ayağımı yorganına göre uzatsan birçok şeyden mahrum kalırsın" ifadesinde finansal kapitalizmin gündelik yaşamı nasıl şekillendirdiği açıkça görülmektedir.

"Biz mecburen borçlanmak zorundayız çünkü aldığımız yapmak istediklerimize hayatta yetmiyor. Yazın tatil yapmak istiyoruz, sinemaya gitmek istiyoruz, tiyatroya gitmek istiyoruz. Gezmek istiyorum ki gördüğüm yerleri çocuklara anlatmalıyım. Ama aldığımız para bunlara yetmiyor ve mecburen borçlanıyoruz. Yoksa yani ayağımı yorganına göre

uzatsan birçok şeyden mahrum kalırsın. Ne yapalım, borç yiğidin kamçısı diyoruz kamçılanıyoruz bol bol.” (K8)¹³

Diğer taraftan, katılımcılardan K4, K7, K5, K14, K18... gündelik hayatta kredi kartsız yapamadıklarını ifade ederken, üretilen mekânın içinde birer aktör durumuna gelmektedirler. Katılımcıların birçoğu, borçlanabilmenin verdiği güvenle gündelik yaşamlarını üretmektedirler.

“Kimlik, telefon ve kredi kartı cebimde olsun yeter. Hem hırsızlık açısından kendimi güvende hissediyorum hem de istediğimi maaşıma göre istediğim taksitle alabiliyorum. Ayrıca ay sonunda parayı nereye ne kadar harcamışım diye telefonumdan takip edebiliyorum ve hesabımı yapabiliyorum kolaylıkla.” (K4)¹⁴

“Günlük hayatımda kredi kartı kullanıyorum. Borçlanma da kredi kartı limiti değil kendi limitim vardır ona göre harcamalarımı yaparım. Bunu yaparken de kredi kartı benim çok işime yarar. Çünkü çok pratiklik sağlıyor. Ayrıca düzenli para hesabı yapabiliyorum. Hem harcama düzeylerimi net görebiliyorum hem de kendi limitimi belirleyebiliyorum.” (K7)¹⁵

“Bana göre kredi kullanımının bu kadar yaygınlaşması hayatı kolaylaştırıyor. Ya da bilmiyorum alışkanlık olmuş artık. Cebimde param olmasın ama kredi kartım olsun. Kredi kartım olduğunda paraya ihtiyacım olmuyor. Çünkü kart güvence veriyor zaten.” (K5)¹⁶

“...giyim kuşam akaryakıt, yani ekmek dışındaki her şey kredi kartıyla artık.” (K14)¹⁷

“...kredi kartım yanımda değilse kendimi eksik hatta çıplak hissediyorum. Yanımda para da olsa, kredi kartı geniş limitinden dolayı daha bir güven veriyor bana.” (K18)¹⁸

“Bir yerde oturup yemek yesen hemen kartla ödüyorsun, sinemaya gitsen kartla, kıyafet alsan kartla, marketten yiyecek alsan o da kartla. O yüzden artık benim için kimlik gibi bir şeye dönüştü, kredi kartım hep benimle birlikte yanımda olmalı.” (K12)¹⁹

¹³ (K8): K8, Kadın, Öğretmen, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

¹⁴ (K4): K4, Erkek, Halk sağlığı uzmanı, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

¹⁵ (K7): K7, Erkek, Doktor, Evli, Ev site içerisinde çatı dubleks 4+1, Güzelhisar Mah.

¹⁶ (K5): K5, Kadın, Hemşire, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

¹⁷ (K14): K14, Kadın, Muhasebeci, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

¹⁸ (K18): K18, Erkek, Memur, Evli, Ev site içerisinde 2+1, Güzelhisar Mah.

“Araç kredisi var, her şey var. Dükkânı açarken de ben krediyle açtım. Mesleğe başlarken 2011 yılında kredi çektim başladım. Hiç paramız olmadı, kuru paramız olmadı.”
(K1)²⁰

Her şeyin tüketim odaklı olduğu gündelik yaşamda, borçlanmanın önemi giderek artmakla birlikte, ileriye dönük ödeme ve pratiklik sağlayan kredi kartları ile hayat daha akışkan hale gelmektedir. Elinde “kuru parasının” olmadığını söyleyen katılımcı (K1), sürekli olarak kredi çekerek hayatını devam ettirdiğini söylerken, borçlanmanın ne kadar hayatın içinde olduğunu göstermektedir. Bourdieu (Bourdieu ve Wacquant, 2003), kullandığı oyun metaforu ile toplumsal yaşamı açıklarken, bireylerin ekonomik ve kültürel sermayelerinin gündelik hayattaki beklentilerini karşılamada riske attıkları her türlü stratejiyi içerdiğini vurgulamaktadır. Bu noktada, gündelik hayatın bir stratejisi haline gelen borçlanma, katılımcıların habituslarını oluşturmaktadır. K17'nin “borçlanarak an'ı kurtarıyorsun” ifadesinden anlaşılacağı üzere, gündelik hayatta an'ı kurtarmanın stratejisi borçlanmadır. Diğer bir deyişle borçlanabilmektir. Öyle ki, gündelik hayatta kendini idame ettirmenin bir stratejisi halini alan borçlanma, zenginliğe götüren bir durumdan çok süreç içerisinde finansal kapitalizm tarafından içselleştirilen yatkinlikleri ifade etmektedir. Böylece, gündelikleşen borçlanma, artık bir kültür haline gelmektedir.

“Kredi kullanmaya daha okul döneminde başladım. Öğrenim kredisi kullandım. O zamanlardan beri neye ihtiyacım olduysa önce kredi koşullarını araştırdım. Başka türlü çok zor.” (K15)²¹

“Eee borçlanmadan da Türkiye de memursan hiçbir şey yapamıyorsun atadan babadan kalan bir şey de yoksa. O yüzden borçlanarak yaşıyorsun. Sürekli borçlanarak hem de.” (K3)²²

“Konut kredisi bir kez çektik ama ihtiyaç kredisi birden fazladır. Borçlanarak an'ı kurtarıyorsun en büyük kolaylığı o.” (K17)²³

“Günlük yaşamda da çok fazla borçlanıyorum. Maaşı alıp karta yatırıyoruz, sonra kartı kullanıp tekrar maaşı ona veriyoruz. Yani tamamen borçluyuz aslında.” (K8)²⁴

---

¹⁹ (K12): K12, Erkek, Mali müşavir, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

²⁰ (K1): K1, Erkek, Esnaf, Evli, Ev site içerisinde çatı dubleks 4+1, Güzelhisar Mah.

²¹ (K15): K15, Kadın, Hemşire, Evli, Ev site içerisinde 2+1, Güzelhisar Mah.

²² (K3): K3, Kadın, Yazı işleri müdürü, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

²³ (K17): K17, Kadın, Öğretmen, Evli, Ev site içerisinde 2+1, Güzelhisar Mah.

Gündelik hayatın her alanında yaşanan borçlanma, borçlanma kültürünün oluşumuna zemin hazırlarken, diğer yandan da katılımcıların habitusları üzerinde etkilidir. Bourdieu (Bourdieu ve Wacquant, 2003), habitus kavramıyla, tamamen bireysel bir durumu değil, bireylerin içinde işleyen bir mekanizmanın oluşturduğu süreçleri ifade etmektedir ki, bu ifade karşılaşılan sorunlarla başa çıkmak için üretilen stratejilerin bireylerin habituslarına nasıl yansıdığını açıklamaktadır. Nitekim, “borcu borç ile kapatmak”, böylece yaşamı idame ettirmek, bireylerin ekonomik birer özne olarak borçlanma kültürünü nasıl inşa ettiğinin göstergesidir. Buna bağlı olarak, borçlanma kültürünün örneklerini diğer katılımcıların şu ifadelerinde bulmak mümkündür:

“Mesela kardeşimin öğrenim kredisi vardı. Yapılandırma yaptık, toplu parası vardı cebinde ödeyecekti. Sakın ödeme dedim. Yüzde 22’den finans bankta faize yatır dedim. Borcun bittiğinde cebinde artı paran kalacak, faiziyle borcunu döndürürsün dedim. Şu an benim yıllık maliyetim 1.09 dan yüzde 13.86 ya falan geliyor düşün, ama ben aynı parayı faize yatırdığımda yüzde 22.” (K4)²⁵

“Benim son on on beş yılım borçlanarak geçtiği için borçlanma beni korkutmuyor. Ben Van’daydım öğretmenlik görevim için. İzmir’e tezsiz yüksek lisans ile eğitim özü ile geldim. Onu ödemek için bile kredi çektim. Yarım dönem üç bin TL falandı. Birçok şeye aracı oluyor kredi. İhtiyaçları gidermek için kredi çekiyoruz mecburen.” (K9)²⁶

“Biz evlenirken bile düğünü yapmak için kredi çektik. Sonra ödedik bitti gitti. Elimizdeki para sadece evi düzmeye yeterdi. Kredi sayesinde hem güzel bir düğün yaptık hem de tatile gittik.” (K13)²⁷

Krediyi kullanmanın bu denli arttığı ve farklılaştığı günümüz toplumlarında, Borçlanma kültürünün konut kredisi kullanımı üzerinden daha da geliştiği görülmektedir. Birinci evini kredi ile aldıktan sonra ikinci evini de kredi çekerek alan farklı katılımcılar vardır:

“Üç tane evim var. Hepsini kredi çekerek aldım. Hiç parayla almadım. Krediler çok düşüktü, faiz oranları çok düşüktü. En yüksek çektiğim ev kredisi faizi 0,90. Şu an hala

---

²⁴ (K8): K8, Kadın, Öğretmen, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

²⁵ (K4): K4, Erkek, Halk sağlığı uzmanı, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

²⁶ (K9): K9, Erkek, Öğretmen, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

²⁷ (K13): K13, Kadın, Belediyede Memur, Evli, Ev site içerisinde 2+1, Güzelhisar Mah.

devam eden kredim var 0,73 olan. Tabii faizler böyle düşük olmasaydı alamazdım üç evi.”
(K1)²⁸

“İki evim ide kredi çekerek aldım. Başka türlü nasıl iki evim olsun. İlk evi kredi çekip aldım sonra kiraya verdim. Onun kirası kendini kurtardı sayılır. Sonra baktım faizler düşüyor, bir ev daha aldık. Maaşlarımız biraz krediye gidiyordu ama evlerin kiralari da destek verdiğiinden zorlanmadık. Eve de iki maaş girdiğinden hiç sıkıntı olmadı anlayacağınız.” (K12)²⁹

“Mesela bu evi biraz birikmiş paramızın üzerine bir de kredi çekip aldık. Almışken de uzun süre oturacağımız değiştirmeyeceğimiz bir ev olsun istedik. Daha önce ben evlenmeden, annemlerin evi alırken de benim üzerimden kredi çekip aldık. Benim mesleğim itibariyle kredi çekmem çok kolay oluyor çünkü. Günümüzde her şey çok pahalı. Maaşın büyük kısmı krediye gidince bize çok bir şey kalmıyor açıkçası. Ama şöyle bir şey söz konusu burada. Ben bu krediyi çekmeseydim zaten kiraya yine bu kadar para verecektim ve yine zorlanacaktım her koşulda. En azından biz de annemlerde evimizi almış olduk ve kendi evimizde oturuyoruz. Bir de birkaç yıla bizi zorlamayacak kredi. Geleceğe de yatırım yapmış oluyoruz hem.” (K10)³⁰

Gelinen noktada, kredi kullanarak hayatını idame ettiren bireyler borçlanmayı hayatlarının bir parçası haline getirmişlerdir. Kredi olmadan alamayacak oldukları birçok şeyi kredi sayesinde almışlar ve bu eğilim bireyler üzerinde borçlanma kültürünün oluşup gelişmesini sağlamıştır. Katılımcıların habitusları, gündelik pratiklerinde bir yaşam stili oluşturmalarını ve tüketim tercihlerinde buna göre davranmalarını (Bourdieu ve Wacquant, 2003) sağlarken, borçlanmanın sürekliliğini dolayısıyla da bir kültür haline gelmesini beraberinde getirmektedir.

5.1.3. Finansallaşmanın Bir Aracı Olarak Borçlanma: Banka Kredileri, Kredi Kullanım Süreçleri ve Kredi Kartları

Finansallaşma döneminde en önemli gelişmelerden biri olan kredi, katılımcıların hayatlarını birçok yönden kolaylaştırmıştır. Bu durum, borçlanma kültürünün oluşup gelişmesini beraberinde getirmiştir. Öyle ki, Simmel’in (2006) ifade ettiği üzere “modern

²⁸ (K1): K1, Erkek, Esnaf, Evli, Ev site içerisinde çatı dubleks 4+1, Güzelhisar Mah.

²⁹ (K12): K12, Erkek, Mali müşavir, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

³⁰ (K10): K10, Kadın, Avukat, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

metropolde, neredeyse tüm üretim piyasa için yapılı: Yani, üreticinin asla yüz yüze karşılaşmadığı, bütünüyle yabancı alıcılar için” (Simmel, 2006:88) yapılmaktadır. Piyasa koşullarında tüketimin canlandırılması için önemli bir ayak haline gelen krediler, bankalar tarafından farklı kampanyalarla tüketicilere tanıtılmaktadır. Paranın egemen olduğu bu koşullarda ise alım yapma gücünün krediye dayandığı görülmektedir. Hal böyle olunca, banka kredilerinin kullanım süreçlerinin nasıl şekillendiği bu araştırma açısından önem kazanmıştır. Katılımcıların kredi kullandıkları süreçte ne gibi durumlarla karşı karşıya kaldıkları bu bölümde incelenmektedir. Kredi kullanırken sürecin kolay şekillendiğini belirten katılımcılar, durumu aşağıdaki gibi ifade ederken krediye ulaşmanın kolaylığını ve krediyle beraber hayatlarındaki değişimleri ortaya koymaktadırlar. K6, K18, K17, K7 ve K1’in ifadelerinden de anlaşılacağı üzere kredi kullanım süreci orta sınıf hane halklarının yaşamlarında kolayca ulaşabilecekleri bir durum haline gelmektedir.

“Kredi çekerken hiç zorluk yaşamadım. Önceki kredimi düzenli ödediğim için verdiler hemen, ziraat bankasından çektim kredimi. Ama bu kredi bitmeden başka kredi çekmem, bu bitecek ondan sonra çekerim. Borç borç üstüne yaşayan bir tip değilim. Garanticiyim biraz, önce bu kredi bitsin ihtiyacım olursa ardından tekrar çekerim.” (K6)³¹

“Evimi kredi kullanarak satın aldım. Başka türlü böyle bir ev almam mümkün değildi zaten. Elime geçecek toplu bir para olması gerekiyor ev almak için, ama bizde yok. Biz de kredi çektik. Hanım da çalışıyor, kira ödeyeceğimize kredi öderiz kendi evimizin sahibi oluruz diye düşündüm. O zamanlar fark ettim televizyonda de hep kredi reklamları vardı. Biraz araştırdım, ben zaten devlet memuru olduğum için maaşı güvence gösterip krediyi çektik.” (K18)³²

“Kredi kullanmak çok basitti. Hangi bankaya gitsek verirdi zaten. Kolayca kredimizi çekip evimizi aldık. Bizim hayatımızda çok önemli yeri var kredinin. Çünkü bu eve taşındığımızdan beri hayatımız yoluna girdi.” (K17)³³

“Ben burada ev alırken borçlanmaya meyil amaçlı kredi kullanmıyorum, hedefime ulaşmak için ev için bir nakdin olacak sonuçta ama benim o nakit uzun süreli borç ödeme mantığıyla çektiğim bir nakit değil. Onu elde etmem için hızlı hareket etmem gereken

³¹ (K6): K6, Erkek, Mimar, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

³² (K18): K18, Erkek, Memur, Evli, Ev site içerisinde 2+1, Güzelhisar Mah.

³³ (K17): K17, Kadın, Öğretmen, Evli, Ev site içerisinde 2+1, Güzelhisar Mah.

rakamlar. Bu bana bir yol sağlıyor. Yani bir sonraki evi almak daha kolay oluyor. Para biriktirmeye çalışmıyorsun.” (K7)³⁴

“Bankadan kredi çekerken zorluk yaşamadım hiç. Bizden vergi levhası istediler esnaf olduğum için. Götürdüm kredimi verdiler direk. Borçlanma tamamen nefisle alakalı. Birazcık faizler düşük olunca insan harcıyor. Faizler düştüğünde insanlar krediye yöneliyor, çekiyor böylece borçlanmış oluyorsun. Ama mesela şimdi satılık bir ev var diyelim 100 bin TL. Ben de alıcıyım. Bu evi kredi çekip ayda 10 bin 10 bin ödeyerek 12 taksitle alıyorum. Satıcı 100 bin TL’yi cebine koyuyor. Ben evi almış oluyorum ama arada 20 bin TL hakkı olmayan banka parayı cebine koyuyor. Ben burada parayı biriktirsem, ben de evi değerine almış olurum o para benimde cebime kalır.” (K1)³⁵

Katılımcıların ifadelerine göre kredi kullanım sürecinin, güncel ekonomik durum ile doğru orantılı olduğu görülmektedir. Katılımcılar, ekonomik gelişmeleri takip ederek borçlanma süreçlerini buna göre inşa etmektedirler ki bu onların ekonomik birer özne haline geldiklerini de göstermektedir. Dolayısıyla, finansal gelişmeler ve yenilikler borçlanmanın bir aracı haline gelirken, kredi kullanım süreçlerinin toplumsal yaşam içinde akışkan bir hal aldığı görülmektedir. Bununla birlikte, kapitalist finansallaşma süreçlerinin, katılımcıların habitusları üzerinden aklı nasıl ürettiği buradan çıkarılacak diğer bir sonuçtur. Diğer taraftan, K6’nın söylediklerinden anlaşılacağı üzere “param varsa harcarım, yoksa karttan geçiyorum” ifadesinde parası olmasa bile kredi kartı sayesinde borçlanarak istediği şeyi tüketebilmesi, borçlanmanın orta sınıf tüketicilerin ekonomik sermayesi haline geldiğinin de bir göstergesidir. K6, parası olsa da olmasa da borçlanma üzerinden tüketime eklenmekte, böylece ekonomik ve kültürel sermayesiyle finans kapitalin yarattığı akla nasıl eklemlendiği açıkça görülmektedir.

“Kredi çekme süreci çok kolay geçti. Kefil eşim oldu. Eski evdeyken kayınvalidem kefildi. Bu sefer eşim oldu. Evin peşinatını alımını satımını denkleştirdik. Gerisi için kredi çektik. Hayatta borçlanmayı sevmem. Sadece ev almak için borçlandım. Ev almak için borçlandım çünkü yapacak bir şeyim yok. Onda da o kadar çok param olmadığı için kullanmak zorundayız ev kredisini. Bir tane kredi kartımız var. Banka hiç kullanmıyorsun demesin diye kullanıyoruz arada. Mesela alışveriş merkezine gitmişimdir ya da markete girmişimdir para çekmemişimdir orada kullanalım demişizdir. Benim param varsa

³⁴ (K7): K7, Erkek, Doktor, Evli, Ev site içerisinde çatı dubleks 4+1, Güzelhisar Mah.

³⁵ (K1): K1, Erkek, Esnaf, Evli, Ev site içerisinde çatı dubleks 4+1, Güzelhisar Mah.

harcarım yoksa işte karttan geçiyoruz. Ama yapacak bir şeyim yok ev almak için mecbursun borçlanmaya.” (K6)³⁶

Diğer taraftan, K6'nın ve K4'ün görüşmelerinde ifade ettiği “kefil eşim oldu” ifadesi, orta sınıf tüketicilerin aile bireylerini kefil göstererek krediye kolaylıkla ulaşabildiklerinin göstergesidir. Finansallaşmanın gelişimi ve gündelik hayata girmesi, borçlanma süreçlerinin artmasını beraberinde getirirken, bankaların kredilere yönelik hazırladığı kampanyalar da süreci yönetmiştir. Kredi tercihlerinde etkili olan bu kampanyalar, aşağıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere borçlanma sürecini hızlandırmaktadır.

“Kredi çekerken de hiç zorluk yaşamadık. Bütün bankaların kampanyaları vardı. Eşimi de kefil olarak gösterdim. Kefil eşim, ödeyen benim. Zaten ya ben ödeyeceğim ya da o. Nasıl haberleri olduysa, bankalar bize kredi vermek için aradılar. 7-8 banka aradı. Biz de uygun olanı seçtik. Zaten maaşımızda kefilidi. Önceki kredide de benim maaşım, eşim kefil, annemin evi kefil oldu. O zamanlar çok gençtik. Bu evi aldığımız kredide sadece maaşım ve eşim kefil oldu.” (K4)³⁷

“Her yerde kredi reklamı vardı, faizlerde düşmüştü. Ev almaya niyetimiz hep vardı zaten. Maaş bankası kredi kampanyaları hakkında sürekli reklam gönderiyordu. Biz de daha fazla ertelemeyelim hazır güzel de fırsatlar varken çektik krediyi.” (K11)³⁸

Gelinen noktada, finansallaşmanın bir aracı olarak borçlanma, toplumsal yaşam içerisinde kredi kullanımını meşrulaştırmaktadır. Böylece sürece eklenilen hane halkları, finans kapitalin oluşturduğu alan içerisinde borçlanmak için gerekli tüm koşulları sağlayarak kredi kullanım sürecinin aktörleri haline gelmektedirler.

5.1.4. Borçlanmada Bürokratik İşleyiş/ Süreçler ve Orta Sınıf

Kredi kullanım sürecinde, maaşlarının oluşturduğu güvenceyle daha kolay kredi çekebiyen orta sınıf tüketicilerin işleyiş ve süreçler üzerinden yaşadıkları bu bölümde ele alınmaktadır. Bir taraftan “birey, borç yükü altında sistemin tüm emirlerine itaat eden bir varlık haline getirilmektedir. Sermayenin finansal bunalımlarını ve artı ürün stokunu eritmenin bir aracı olarak kullanılan inşaat sektörü, konut kredileriyle kârını en üst düzeye

³⁶ (K6): K6, Erkek, Mimar, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

³⁷ (K4): K4, Erkek, Halk sağlığı uzmanı, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

³⁸ (K11): K11, Kadın, Öğretmen, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

çıkartmanın yanında ekonomik krizlerden etkilenme riskini önce bireylere, onların üzerinden de bankalara devretmektedir. Bankalar ise burada hem konutu alana hem de konutu yapana kredi veren kurum olarak iki yönlü bir kazancın içindedir. Hükümet, borçlandırıp yoksullaştırdığı kesimi gıda, kömür, bakım gibi yardımlarla kendine bağımlı kılıp dilediği gibi yönlendirebilmektedir. Sermayeyi memnun eden politikaları ile sermayenin desteğini arkasına alan hükümet kendi sermaye grubunu da yaratarak kentteki iktidarını mekân üzerinden ve çok yönlü bir şekilde yeniden güçlendirmektedir” (Uğurlu, 2013:11). Diğer taraftan, tüm bu süreci daha iyi anlamak için konut alımında orta sınıf tüketicilere bir fırsat olarak beliren kredilerin işleyişi ve krediye ulaşma süreçleri incelenmelidir. K2, K8, K6 ve diğer katılımcılar, kredi çekme sürecinde yaşadıklarını şöyle aktarmaktadırlar:

“Bu sitedeki evimi kredi çekerek aldım. Kredi yetersiz kaldığı için sattığım evimin parasından da koydum. Maaşlarımızı güvence göstererek aldık krediyi. Normal bir süreçti bir sıkıntı yaşamadım.” (K2)³⁹

“Kredi çekme süreci çok basit ve çok kolay oldu. Biz karar verdik bir hafta içinde gidip almıştık ve hiçbir sıkıntı yaşamadık. Evin parasının çok büyük kısmını kredi çekerek ödedik. Fazla bir birikmiş paramız olmadığı için, çok az nakit vardı elimizde.” (K8)⁴⁰

“Ben evi 2013 yılında aldım. Ben 0,92 ile aldım krediyi. 0,84 ile kapattık sonra. Şu an düşününce kredi faizleri uçtu zaten. Ben o zaman bu evi beğenince kafaya koymuştum alacağım diye, beğenmişim şansımızı zorladık, kredi avantajı da vardı aldık. Hem çocuk için bir gelecek hem de geleceğe yatırım. Eski apartmanda konuştuğumuzu duyamıyorduk bazen. Çok gürültülüydü merkez. Gecenin 12'sinde Müslüm dinliyor adamlar.” (K6)⁴¹

Borçlanma süreçlerinde katılımcıların, bürokratik işleyiş ile ilgili bir sorun yaşamadığı, borçlanırken maaşlarının verdiği güvencenin yararlarına olduğu görülmektedir. Öyle ki, ekonomik süreçleri çok iyi takip eden katılımcılar, piyasa koşullarına göre borçlanma eğilimi göstermektedirler. K11'in kredi çektiği dönemdeki uygun faiz koşullarına göre karar verip gün içinde kredi çekebildiğini ifade etmesi, orta sınıf çalışanların kredi kullanım süreçlerinin ve bürokratik işleyişin kolaylıkla ulaşılabilir olduğunu göstermektedir.

³⁹ (K2): K2, Erkek, Emekli yönetici, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

⁴⁰ (K8): K8, Kadın, Öğretmen, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

⁴¹ (K6): K6, Erkek, Mimar, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

“Bankalar reklam yapıp duruyordu. Özellikle maaş bankam sayesinde uygun faizle krediyi gidip çektik gün içinde. Evimizi böylece almış olduk. O zamanlar ev kredisi kullanmak için çok uygundu. Ama şimdi konut piyasası durgun, hem de faizler çok yüksek” (K11)⁴²

“Kredi kartı kullanırım, ticaretle uğraşıyorum. Mesela peşin fiyatına 4 taksitle alıyorum malı. Malı peşin alırsak 60 günde ödüyoruz. Ama 4 taksitle alırsak 120 gün sonunda ödüyoruz. Bizim için herhangi bir ekstra ödeme yok. O yüzden kredi benim hayatımın her yerinde. İşte, evde, alışverişte ne zaman avantajlıysa o zaman kredi kullanırım.” (K1, erkek, esnaf, evli, ev 4+1 dubleks)

“Evet evimi kredi ile aldım. Kredi çekme sürecim çok kolay geçti. Zorlanmadan çektim. Bankanın fazla şartı da yoktu.” (K7, erkek, doktor, evli, ev 4+1 dubleks)

“Kredi çekmek hiç zor değildi. Eşim kefil oldu. Krediyi hemen veriyorlar zaten memursan. Zor olan kredi çektikten sonrasıdır diye düşünüyorduk ama onu da ev kirası öder gibi ödüyoruz.” (K14)⁴³

Katılımcıların benzer ifadelerini çoğaltmak mümkündür. Finans kapitalin yarattığı alanda, kredi kullanım süreçlerinde bürokratik işleyişin kolay olduğu, katılımcıların ifadelerinden de anlaşılmaktadır. Borçlanma da bürokratik işleyiş, hane halklarının kredi kullanmasını sağlamak için her türlü kolaylığı sağlamaktadır. Her aileye her bütçeye uygun konut kredisi imkanlarıyla, her gelire uygun bir kredi günümüzde bankalar tarafından sağlanmaktadır. Böylece, gündelik yaşamlarında bireylerin kredi kullanımını arttırdığı görülmektedir. Yaşamlarının her alanında kredi, katılımcılar için bir avantaj olarak algılanırken, aslında borçlanmanın bir stratejinin ürünü olduğu görülmektedir.

5.1.5. Borçlanma ve Gelecek (Beklentiler, Stratejiler)

Borçlanma, katılımcılar için birçok yönden kolaylık sağlamakla beraber, borçlanan bireylerin geleceğe nasıl baktıkları çalışma açısından önem arz etmektedir. Borçlanma, geleceğe yönelik gerçekleştirilen bir eylem olarak birtakım stratejiler dahilinde gerçekleştirilirken, gelecekte beklenen de sürecin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Dolayısıyla, bireylerin toplumsal yaşamlarındaki gelecek kaygısının bir sonucu olarak

⁴² (K11): K11, Kadın, Öğretmen, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

⁴³ (K14): K14, Kadın, Muhasebeci, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

borçlanma ya da borçlanmanın sonucunda kaygı oluşumunun olup olmadığı çalışma açısından önem arz etmektedir. Katılımcılar, ilk kredi çekerken henüz sürecin başında ödemeye yönelik kaygı duyduğu görülmekle birlikte, zaman içerisinde bunu sorunsuz bir şekilde ödediğini görünce bu kaygının da ortadan kalktığını vurgulamaktadırlar:

“Zaten Türkiye de borçsuz insan yok ki. Ben ilk borçlanırken kaygı duymuştum, nasıl ödeyeceğiz kaygısı. Ondan sonra kaygı duymadım. Ödeyebildiğimi görünce borçlanmak bizi kaygılandırmadı. Daha doğrusu ilk borçlandığımızda borcumuzu karşılayabileceğimiz paramız yoktu maaşlarımızın dışında. Sadece maaşlarımız vardı. Ama ikinci borçlanmada ev alımı için borçlandık, en kötü ihtimalle ödeyemezsek evi satar borcu öderiz, borç bizi üzmez anlamında bir rahatlık ve güvence vardı. Ondan sonra da pek fazla endişelenmedim çünkü borcu karşılayabilme gücümüz vardı. Ama ilk borçlanmada karşılama gücümüz yoktu. Maaşlarımız çok düşüktü, ondan sonra çocuklar yoktu iki kişiydik öderiz bu borcu diye girdik. Ben çok korktum ilk defa borçlanıyordum o kadar büyük. Yeni evliydik. Sonra demek ki ödeyebiliyoruz dedim.” (K3)⁴⁴

K3'ün ifadesinden, ilk borçlanma sürecinde duyulan kaygının ödeyebilme gücünün katılımcı tarafından görülmesiyle birlikte azalması, borçlanmanın stratejik olarak devamına olanak tanıdığı anlaşılmaktadır. Kaygı durumunun azalması, aslında borçlanma kültürüne katkı sağlamakta, katılımcıların yaşam alanlarındaki borçlanma örüntüleri giderek artmaktadır. Örneğin, K19, K17, K7 ve diğer katılımcıların ifadelerinden anlaşılacağı üzere konut kredisi kullanımında sürece eklemlenmenin kolay olması ve katılımcıların maaşlarının güvencesiyle ödeyebilme gücü, katılımcıların borçlanma üzerine kaygı duymalarını giderek azaltmıştır.

“Konut kredisi kullanırken çok zorlanmadık. Eşimde öğretmen olunca hemen verdiler. Maaşın güvencesi var.” (K9)⁴⁵

“Çok kolay bir şekilde kredi çektiğimiz için demek ki biz bunu kolayca ödeyeceğiz dedik. Bu yüzden hiçbir kaygı yaşamadık. Sadece eşim bir ara işten çıktı, o zaman biraz kaygılanmışım ama onu da hallettik borcumuzu aksatmadık.” (K17)⁴⁶

⁴⁴ (K3): K3, Kadın, Yazı işleri müdürü, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

⁴⁵ (K9): K9, Erkek, Öğretmen, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

⁴⁶ (K17): K17, Kadın, Öğretmen, Evli, Ev site içerisinde 2+1, Güzelhisar Mah.

“Kredi çekince ben de bir kaygı oluşmadı. Çünkü kullandığım krediler genelde maaşımın belli bir oranına denk getirmeye çalışırım. Uçuşlar yapmam. O yüzden de en olası olumsuzluklarda bile hayatımı idame edecek seviyede para kalma planım vardır genelde maaşımda. Ondan hiç kaygı oluşturmadı.” (K7)⁴⁷

“Kredi çekmek bizde kaygı oluşturmadı. Zaten eşim de çalışıyor. Düzenli şekilde taksitleri zorlanmadan ödüyoruz her ay. İleride çocuk üniversiteyi kazanınca çocuk için sıkışırsak o zaman satarız bize de yatırım oldu burası. Yani biraz da ailemizin geleceğini güvence altına alıyoruz.” (K6)⁴⁸

“Biz kaygı yaşamadık çünkü yaptığımız şey o zamanın ekonomik şartlarına göre çok mantıklıydı. Şöyle ki, biz kira yerine kredimizi ödedik ev sahibi olduk. Kredinin sağladığı kolaylık olmasaydı evimiz olmayacaktı. Bu yüzden borçlanırken kaygı değil mutluluk duyuyorduk.” (K18)⁴⁹

“Tabi kaygılarımız oldu ama git gide ödedikçe azalıyor o kaygı. Bir de etraftaki ev fiyatlarını duydukça iyi ki yapmışız kredi çekip almışız diyoruz. Bizim eski oturduğumuz evin kirası bin yedi yüz elli liraydı. Hani yıllarca onu ödeyeceğime şimdi kendi evimin parasını ödüyorum mantığıyla biraz daha içimize sindi kredi işi. Başlardaki kaygı ödeme yaptıkça azaldı.” (K8)⁵⁰

Birçok katılımcıya göre borçlanma süreci gelecek için kaygı oluşturmazken, bazıları ise borcu ödemede bir sorun yaşamadıklarını gördükçe başlarda duydukları kaygının bittiğini ifade etmektedir. Bununla birlikte K13, K10, K9 ise daha farklı bakış açlarına sahiptir. Kredi kullanımına karşı temkinli bir bakış açısına sahip olsalar bile borçlandıkları görülmektedir. O halde, katılımcıların gelecekte beklenenleri bağlamında tüketim süreçlerine her şekilde borçlanarak eklemledikleri alan bulgularında ortaya çıkmaktadır. Sosyal hayatta tüketimin katılımcılar tarafından bir koşulu haline gelen borçlanma, katılımcıların başvurduğu önemli bir strateji halini almıştır.

“İnsanlar kendi yaşamından ödün vermeyecekse borçlanmalı. Mesela yeni evli çiftler diyelim, kredi çekip ev alıyorlar ben buna karşıyım. Zaten kazandıkları para az, en

⁴⁷ (K7): K7, Erkek, Doktor, Evli, Ev site içerisinde çatı dubleks 4+1, Güzelhisar Mah.

⁴⁸ (K6): K6, Erkek, Mimar, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

⁴⁹ (K18): K18, Erkek, Memur, Evli, Ev site içerisinde 2+1, Güzelhisar Mah.

⁵⁰ (K8): K8, Kadın, Öğretmen, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

güzel zamanlarını borç ödeyerek geçiriyorlar. Bence belli bir yaşın üstündeyse kredi çekmelisin.” (K13)⁵¹

“Kredi çekme süreci benim için zor oldu, gelecek için biraz kaygılandım. 0,98 ‘den çektik biz krediyi. On yıllık çektik, daha da var ödeme bitimine. Çok uzun geliyor bana. Benim üzerimden çektik krediyi. Ekstra konut sigortası da yapıyorlar. Eşim ve babam kefil oldu. Bir de kredi kartı da kullanıyordum ama onun ayarını çok yapamadığımı fark ettim. Şu an kullanmıyorum, sadece internetten alışveriş yapmam gerektiğinde kullanıyorum mecbur hale gelince.” (K10)⁵²

“Ama bazen algıyla gerçeklik aynı olmuyor. On yıl çeker bitiririm diyorsun ama zaman uzun olunca zor geçiyor. Yine de hayatımızı kolaylaştırdı kredi. Kredi kullanmasaydım ihtiyaçlarımı ertelemem gerekirdi. Artı ev sahibi de olamazdım. Kredi olmasa kesinlikle ev alamazdım. Biriktirsem dahi, şu andaki ev fiyatları artışıyla benim birikimim orantılı gitmezdi.” (K9)⁵³

Gelinen noktada, kredi kullanımı uygun faiz koşullarında katılımcı tarafından uygun bir çerçevede yapıldıysa gelecek için kaygı oluşumu azalmaktadır. Daha çok geleceğe yönelik yatırımın en önemli ayağı olarak görülen konut üzerinden borçlanma, tüketime eklenmenin bir stratejisi haline gelmiştir. Öyle ki, katılımcıların “kira ödeyeceğime evimin kredisini ödüyorum” gibi ifadeleri bunun en önemli göstergesidir.

5.1.6. Finansallaşma ve Kredi Faiz Oranları, Yeni Ekonomik Gelişmeler

Gündelik yaşamın bir stratejisi haline gelen borçlanma, bireylerin çok yakından takip ettikleri bir süreci ifade etmektedir. Buna göre, ekonomik gelişmeleri öğrenip sürekli takip eden katılımcılar, borçlanma süreçleri hakkında iyi bir bilgi birikimine sahip olmaktadır. Sosyal yaşamın gerekli kıldığı tüketim ürünlerini alabilmenin bir yolu olan borçlanma, süreç içerisinde faiz oranlarının hareketine göre şekillenmektedir. Kredi faiz oranlarının düşük olduğu dönemlerde artan borçlanma eğilimi, katılımcıların hesaplarını buna göre yaptığını göstermektedir. Öyle ki, borçlanma ekonomiyi okuyabilmenin bir sonucu haline gelirken, bu süreç borçlanma kültürünün oluşumunu da beraberinde getirmektedir. Örneğin K7'nin

⁵¹ (K13): K13, Kadın, Belediyede Memur, Evli, Ev site içerisinde 2+1, Güzelhisar Mah.

⁵² (K10): K10, Kadın, Avukat, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

⁵³ (K9): K9, Erkek, Öğretmen, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

finansal işlemlerle ilgili “kendime en uygun fırsatı yakalayıp değerlendiririm” ifadesi onun finansal süreçlerle ne kadar iç içe yaşadığını göstermektedir.

“Finansal süreçleri çok fazla takip ederim çünkü kendime en uygun fırsatı yakalayıp değerlendirmeye çalışırım. Bu ev benim kredili üçüncü evim. Diğerlerini kiraya veriyorum. Kredi olmasaydı bu kadar ev alamazdım zaten. Benim toplu param yok ama krediyi ödeyebilme gücüm var. Bu yüzden uygun faizle çekebileceğim ev kredileri paramı değerlendirmem için bir fırsat aslında.” (K7)⁵⁴

“Krediyle aldık evimizi. Yoksa nasıl alalım. 2013 temmuzda aldık evi, eylül gibi ev alınamaz hale gelmişti. Şu anda ev al deseler hayatta almam. Birçoğu da satıyor zaten. Çünkü bankaya nakit’e yatırdığında yüzde yirmi beş faiz geliyor. Evi satın faize yatırsak ayda on bin lira aylık gelir olacak. Parayla ilgili insanlar bunu biliyor. Biz evi yatırım amaçlı almadığımız için ödersek ne ala bir evimiz olacak diyerek aldık” (K8)⁵⁵

K8, kredi faiz süreçlerine göre akılcı bir şekilde finansal süreci kendi yaşamına uygun olarak nasıl tasarladığını ifade ederken ekonominin bir öznesi olarak hareket etmektedir. Nitekim, ekonomik gelişmeleri yakından takip ettiği görülen katılımcı örneklerini arttırmak mümkündür:

“Önceki ev de krediyleydi. Kredi mantıklı geliyor. Şimdi 50 bin tl ana para borcumuz. Şu an 1400 TL ödüyorum. 120 bin TL çekmişim. Ara ödemeler yaptım. Ama 1400 TL’nin 500 TL’si faiz 900 TL si ana para. Gene aynı faiz oranlarından olsa yine kredi çekerim. Hatta faize yatırırım. 50 bin TL’nin şu anki faiz getirisi yaklaşık 2500 tl yapıyor. Benim kredi çekmem ve faize yatırmam daha mantıklı. Bugün olsa ev almam, faize yatırmak çok mantıklı şimdi. Ama o gün için, 2012 yılında daha cazipti kredi çekip ev almak.” (K4)⁵⁶

“Şu anda ihtiyaç kredisi de kullanmam çünkü oranlar çok yüksek. Normalde faizler uygun iken bir ihtiyacım için kredi çekerim. Borçlanmadan duramıyoruz. Koşullar uygunsa kredi benim hayatımı kolaylaştırır.” (K10)⁵⁷

“Şimdi olsa çekmem, çekmem daha doğrusu. Şöyle, ben kredi çekeli 4 yıl oldu. 4 yılda kredi öderken daha rahattım. Şu anda biraz tabi ekonomide alım gücünün düşmesiyle

⁵⁴ (K7): K7, Erkek, Doktor, Evli, Ev site içerisinde çatı dubleks 4+1, Güzelhisar Mah.

⁵⁵ (K8): K8, Kadın, Öğretmen, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

⁵⁶ (K4): K4, Erkek, Halk sağlığı uzmanı, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

⁵⁷ (K10): K10, Kadın, Avukat, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

birlikte şu an yine krediyi ödüyorum ama daha rahat değilim. Gerçi şartlarda değişti. Şöyle ki çocuk kreşe başladı ekstra masraflar başladı.” (K9)⁵⁸

“Kredi kartı kullanırken bir bakıyordum bir sürü harcama yapmışım. Şu an da temkinli kullanıyorum. Şu anki faizlerle kredi kullanmak hiç mantıklı değil. Krediyi iyi ki çekmişim diyorum. Şu an da zaten bankalarda çok fazla kredi verme taraftarı değilmiş. Ben öyle duydum. Çünkü, bu faizle bu insan kredi çekmeye yanaşıyorsa ya borcunu ödemeyecek ya da çok kötü durumda. Böyle düşünüp banka şimdi öyle herkese de kredi vermiyormuş. İşte bizim gibi maaşı dayanak gösterenlere veriyorlar.” (K17)⁵⁹

“Şu an düşününce iyi ki kredi çekmişim diyor insan. Çünkü şu an kredi çekmek zor, faizler yüksek. Ben şimdi 50 bin TL çeksem bunun geri ödemesi 7 yılda 120, 130 bin i buluyor. 50 bin TL'yi faize yatırsam daha mantıklı. Yani ev için kredi çekmek yerine, krediyi çekip cebime koyup gidip faize yatırmak daha mantıklı geliyor. Benim tam cebimde para birikti geri ödeme yapacağım. Yapmadım. Faizden almak daha iyi diye düşünüyorsun. İyi ki çekmişim o zaman diyorsun. Kredi çekmesem kesinlikle ev alamazdım.” (K4)⁶⁰

K4, günümüzdeki kredi faiz oranlarının durumunun iyi bir takipçisi olarak kendi kendinin muhasebecisi haline gelmektedir. Bu durum finansallaşma sürecinde katılımcıların birer ekonomik özne haline geldiğinin de göstergesidir. Katılımcılar ekonomik gelişmeleri takip ederek borçlanma zamanlarını ona göre ayarlamaktadırlar. Örneğin K16 da “şu an kredi çeken de biraz akılsızlık etmiş olur” ifadesiyle sürecin iyi bir takipçisi olduğunu göstermektedir.

“Ev alırken zorlanmamıştım beş altı yıl önce. Şu anda sıkıntı oluyor ama kredi çekerken. Yüksek kredi vermiyorlar zaten. Şu an kredi çeken de biraz akılsızlık etmiş olur. Artık para biriktirim. Bankaya para kazandırmam. Şu anki krizin en büyük sebeplerinden birinin o olduğunu düşünüyorum. Şimdi mesela diyelim ki, 15 ay vadeli 50 bin TL kredi çektin araba aldın. 15 ay 50 bin TL'yi kendini ödedin. Ama 50 bin TL'lik bir araba için en az 7-8 bin TL faiz ödüyorsun. O faiz ne aracı satanın cebine giriyor ne aracı alanın cebine giriyor direkt yabancı sermayeye gidiyor. O yüzden kredi çekmem bir daha. Allah çektirmesin.” (K16)⁶¹

⁵⁸ (K9): K9, Erkek, Öğretmen, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

⁵⁹ (K17): K17, Kadın, Öğretmen, Evli, Ev site içerisinde 2+1, Güzelhisar Mah.

⁶⁰ (K4): K4, Erkek, Halk sağlığı uzmanı, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

⁶¹ (K16): K16, Kadın, Ebe, Evli, Ev site içerisinde 2+1, Güzelhisar Mah.

“Bizi krediye karar verdiren oydu, aydan aya öderiz diye düşündük ama ödemeyiver yani kirada otur... şimdi bizim oturduğumuz evin kirası 1600. Kira ödeyeceğime evin taksitini öderim diye düşündüm o zaman öyle işimize geldi. Mesela şimdi şöyle bir durum da var. Bizim bir arkadaş var evini sattı 160 bin TL'ye. 60 bin TL'si ile ev kredisini kapattı. 100 bin TL'sini bankaya yatırdı. Şimdi faizini kullanıyor o paranın. Adam evini sattı, bunu da kar zannediyor. Çünkü o evi o sattığı paraya alamayacak. Aylık 600- 700 TL kira geliri vardı. Hem kredi ödemiyorum diyor hem de şimdi aylık 600-700 TL para geleceğine 1800 TL faizden para geliyor diyor. Faizler niye yüksek, ticaret yavaş olduğu durgun olduğu için. Ticaret tekrar hızlanacak, konut kredilerinin faizleri düşecek, 160 bin e sattığı evi o paraya alamayacak tekrar. Hem malını kaybetmiş olacak hem de malının değerini öldürmüş olacak. Şöyle söyleyeyim, 100 bin TL parası hala cebinde duruyor olacak, o paranın 2 buçuk katına o evi alabilecek. Bir daha zor ev sahibi olacak belki de. Şimdi banka faiz paranın enflasyona karşı değerini koruyor diyorlar.” (K1)⁶²

Gelinen noktada, katılımcıların ifadelerinden de anlaşılacağı üzere gündelik yaşamlarında kredi kullanan katılımcıların finansal gelişmeler ve yeniliklerden yakından haberdar olduğu görülmektedir. Bu durum, ekonominin gündelik hayatın içine girdiğini ve her bireyin ekonomiyle ilgili bir takım bilgiye sahip olduğu ve gündelik hayattaki tüketimini buna göre yaptığını göstermektedir. Borçlanma, birçok konuda bireylerin yapmak istediği şeylere ulaşmada bir ayak oluştururken, bireylerin ekonomik birer özneye dönüşmesine sebep olmaktadır.

5.2. Orta Sınıflar, Mekân ve Borçlandırma

Gündelik yaşamda oluşturduğu kültürle borçlanma, orta sınıfların mekânsal konumlanmasında önemli bir yere sahiptir. Neo-liberal ekonomi politikaları ile birlikte ortaya çıkan değişimler, sınıf yapısını da etkilemiştir. Toplumsal yaşamda nitelikli ve eğitilmiş olmak, daha iyi semtte daha iyi mekânda ve daha iyi evsel ya da mekânsal donanımlardan faydalanmayı beraberinde getirirken, borçlanmayla bunlara ulaşmak mümkün hale gelmektedir. Bu bağlamda, “insan metropol hayatının boyutları içinde kendi kişiliğini ortaya koymak gibi güç bir işle karşı karşıya kalmaktadır. Kişinin önemindeki nicel artışın ve harcanan enerjinin sınırına varıldığında, nitel farklılaşmaya başvurulur: Birey, toplumsal çevrenin ilgisini bir şekilde üzerine çekmek için, çevrenin farklılıklara ilişkin duyarlılığından yararlanmaktadır. Sonunda insan, kasıtlı bir şekilde tuhaf olmaya

⁶² (K1): K1, Erkek, Esnaf, Evli, Ev site içerisinde çatı dubleks 4+1, Güzelhisar Mah.

teşvik edilir; yani, yapmacık tavırlar, ani değişkenlikler gibi metropole özgü aşırılıklara yönelmektedir. Bu tür davranışların anlamı, içeriklerinde değildir kesinlikle: “Farklı olma”, çarpıcı bir şekilde diğerleri arasında sivrilme ve böylece dikkat çekici olma şeklinde ortaya çıkan formlarındadır. Pek çok kişilik tipinin, bir nebze de olsa özsaygı kazanmasının, belli bir konumu doldurduğunu hissetmesinin sadece dolaylı bir yolu vardır: Öteki insanların farkındalığı. Bu noktada, kendisi önemsiz olmakla birlikte, biriken etkileri bakımından kayda değer olan bir etken daha söz konusu: Metropolde bireyler arası temaslar- kasabalara kıyasla- daha kısa ve seyrekler. Metropolde özgü kısa temaslar sırasında birey, kendini “özlü bir şekilde” ifade etme, çarpıcı ölçüde karakteristik görünme telaşına düşmektedir. Oysa sık ve uzun temasların söz konusu olduğu bir ortamda, kişinin, ötekilerin bakışı üzerinden kurduğu öz imgesi, kuşkuya yer bırakmayacak bir netliğe sahip” (Simmel, 2006:99-100) olmaktadır. Kentsel yaşam içerisinde bireyler Simmel’in (2006) de ifade ettiği üzere “kendi kişiliğini ortaya koymak” gibi bir durum içerisindeyler. Bu durum bireylerin mekânsal konumlanmasını da etkilemektedir. Kentsel mekânda konumlanmasını içinde bulunduğu sosyal yaşama uyum sağlamak adına yapan bireyler, kendilerine has bir karakter ya da niteliklerine uygun mekân seçmektedirler.

Sosyal özelliklere uygun biçimde seçilen mekân, aynı zamanda bu açıdan inşa da edilmektedir. Bu bağlamda, “geometrik mekândan, fiziksel ya da biyolojik mekândan, coğrafi mekândan, iktisadi mekândan ayrı bir toplumsal mekân vardır. Gündelik mekân, ikiye ikiye zıtlık içinde bulunan “sağ-sol, yukarı-aşağı” dört boyutluluğuyla geometrik mekândan farklılaşmaktadır. Toplumsal mekân konusunda, öznel veçhelerle nesnel veçheler birbirinden ayrılmaktadır. Öznel olarak, toplumsal mekân, grubun ve grup içinde bireyin çevresidir; bireylerin ortasında buldukları ve içinde yaşadıkları ufuktur. Ufukların kapsamı, gruplarla, durumlarıyla, tikel faaliyetlerle birlikte değişmektedir. Nesnel olarak, yaygın kabul gören “toplumsal hareketlilik” mefhumu toplumsal mekân mefhumuyla çakışmaz. Tek başına ele alındığında, toplumsal hareketlilik bir soyutlama olarak kalır; ağları ve basamakları gerektirir ve kalıcı bir fenomen oluşturduğu sürece, bu ağ ve basamaklar boyunca oluşmaktadır. Toplumsal mekân, ağlarının ve basamaklarının az çok yoğun bir dokusundan ibarettir. Bu doku, gündelik hayatın ayrılmaz parçasıdır” (Lefebvre, 2013a:245).

İçinde bulunduğu grubun ve grup içindeki bireyin çevresinden oluşan toplumsal mekân, bezer niteliklere sahip bireylerin bir arada bulunduğu mekânı ifade etmektedir. Orta

sınıflar, mekânsal konumlanmasının oluşumunda ortak niteliklere sahip bireyleri şehirlerin güvenli ve donanımlı sitelerinde bulmaktadırlar. Öyle ki, “yirminci yüzyıldaki tüm büyük şehir planlamacıları, mühendis ve mimarların alternatif bir dünyaya dair (hem fiziksel hem toplumsal) kuvvetli bir tahayyülleri vardır; kentsel ve bölgesel uzamların, radikal anlamda yeni tasarımlar uyarınca mühendisliğini üstlenmek gibi pratik bir kaygıyla bu tahayyüllerini birleştirmişlerdir” (Harvey, 2008:202). Bu bağlamda, farklı dizayna sahip, içerisinde her türlü ihtiyacın giderilebileceği türden spor salonu, yürüyüş yolu, marketi vb. özellikleri olan oda sayısı ve farklı ev içi donanım özellikleriyle tasarlanmış konutlar üretilmektedir.

Konut tasarımının ve yaşam tarzının oluşumu orta sınıfların konut tercihlerini şekillendirmektedir. Aynı zamanda tasarımı tüketen orta sınıflar, zamanlarını da düzenli olarak kullanabilecekleri şekilde yaşamlarını düzenlemektedirler. Öyle ki, “doğaya ve insan doğasına karşı toplu sorumluluklarımız, farklı uzamzamsal ölçekler üzerinden çok daha dinamik ve ortaklaştıran bir evrimsellik içerisinde bağlantılandırılmalıdır. Mikro yaşam alanlarının korunması, ekolojik onarım projeleri, kentsel tasarım, fosil yakıtlarının kullanımı, kaynak tüketimi örüntüleri, geçim kaynaklarının muhafaza edilmesi, coğrafi anlamda kendine özgü kültür biçimlerinin devamlılığının sağlanması, küresel düzeyden yerel düzeye kadar her şeyde yaşamsal olanakların artırılması - tüm bunlar bir şekilde bir araya getirilip, sınıf temelli kapitalist bir sistemin ekolojik çelişkileri içinden nasıl bir siyasal-ekonomik alternatifin doğabileceği hakkında daha genel bir fikir” (Harvey, 2008:284) ortaya koymaktadır.

Gündelik yaşam içerisinde oluşturulan sınıf temelli kapitalist yapılanma, aynı zamanda mekânın reklamında da kendini göstermektedir. Özellikle konut reklamlarında, şehrin ve konutun imgeler üzerinden somutlanarak gösterilmesi söz konusu olmakla beraber “bu gösterenler reklam ve propaganda için kullanıma hazır bir haldedirler: gülümseme, gündelik mutluluğun, aydınlanmış tüketicinin mutluluğunun simgesi haline gelir, saflık, deterjanla da elde edilen beyazlığa bağlanmaktadır. Yüzüstü bırakılmış gösterilenler (üsluplar, tarihsellik, vs.) ise ellerinden geldiğince başlarının çaresine bakmaktadırlar. Bazıları onları, seçkinlere ayrılmış, neredeyse gizli bir yüksek kültür olarak yeniden keşfetmektedir. Diğerleri, bunları tüketim mallarına (sanat yapıtlarından ve eski üsluplardan esinlenmiş mobilyalar, evler, mücevherler) dönüştürmek için buldukları yerden çıkarmaktadır. Böylece, bu gösterilenler de bir toplumsal gerçeklik düzeyine” (Lefebvre, 2013:69) yerleşmekte ve tüketimin birer nesnesi haline gelen konutlar inşa edilmektedir. Bu

tarz güvenli ve donanımlı konutlar, orta sınıflar için niteliklerini arttıran, sosyal konumunu şekillendiren moda mekânlar haline gelerek tercihlerinde ön plana çıkmaktadır. Bu bölümde, finansallaşmanın gelişmesiyle birlikte artan borçlanma örüntülerinin orta sınıfın mekân ve konut tercihlerinde ne gibi etkilere neden olduğu katılımcılarla yapılan görüşmelerden elde edilen veriler ışığında tartışılacaktır. Mekân tercihi, mekânsal hareketlilik, donanımlı bir konut tercihiyle birlikte yaşam tarzının nasıl dönüştüğü, tüketim dinamiklerinin mekânsal tercihle birlikte nasıl örgütlendiği ve tüm bu süreçlerin gündelik hayatın oluşumuna nasıl etki ettiği gibi temalar da bu bölümde ele alınmaktadır.

5.2.1. Orta Sınıf Olma Hali, Borçlanma ve Mekân: Tercihler (semt, site, konut tipi)

Gündelik yaşam içerisinde orta sınıflar, mekânsal tercihlerinde birçok farklı sebeple hareket etmektedirler. Finansallaşma bu tercihleri yönlendirmekte ve orta sınıfların sosyal harcamalarını şekillendirmektedir. Öyle ki, “toplam sermayenin belli bir kısmı görece uzun bir zaman dilimi için (ekonomik ve fiziki ömrüne bağlı olarak) belli bir fiziki şekil altında toprağa sabitlenir. Bazı sosyal harcamalar (eğitim ve sağlık gibi) da mekânsallaştırılır ve coğrafi olarak hareketsizleştirilir. Öte yandan zaman-mekân ‘sabitesi’, kapitalist krizlere, dönemsel geciktirme ve coğrafi yayılma aracılığıyla sağlanan çözüm için kullanılan bir benzetmedir” (Harvey 2004:97). Mekânsallaştırılan sosyal harcamalar, konut donanımına da etki etmektedir. Güvenlikli sitelerin inşa edildiği mekânlarda, sosyal açıdan donanımlandırılan konutlar ön plana çıkmaktadır. Bu açıdan zaman ve mekân sabitesi, güvenlikli sitelerin bulunduğu semtlerde sosyal açıdan birçok yerin oluşturulmasını beraberinde getirmektedir. Bireylerin güvenlikli ve donanımlı sitelerin bulunduğu semtleri tercih etmesi, onların kentsel yaşama bakış açılarıyla da ilgilidir. Simmel (2006), metropol insanın bakışı açısından daha bireysel zihniyete sahip olduğunu ifade etmektedir. “Zihinsel açıdan gelişmiş bir kimse, gerçek bireyselliğin her türüsüne karşı kayıtsızdır; çünkü böylesi bireysellikler, mantıksal işlemlerle tüketilmesi mümkün olmayan ilişkileri ve tepkileri beraberlerinde getirmektedir. Aynı şekilde, fenomenlerin tikelliği de para ilkesiyle ölçülemez. Çünkü para yalnızca hepsinde ortak olanla, mübadele değeriyle ilgilenir; bütün nitelikleri ve tikellikleri şu soruya indirger: “Fiyatı ne?” Kişiler arasındaki bütün duygusal ilişkiler, bireyselliklerine dayanmaktadır. Ussal ilişkilerdeyse insan bir sayı gibi, diğerlerinden farkı olmayan bir öge gibi hesaba katılır ve yalnızca nesnel olarak ölçülebilen işleriyle ilgi görmektedir. Bu nedenle metropol insanı, etrafındaki kimseleri satıcı ya da müşteri, hizmetçi, hatta çoğu kez ilişki kurmak zorunda olduğu kişiler olarak” (Simmel,

2006:87-88) görmektedir. Aşağıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere, kentsel yaşam içerisinde site yaşamının getirdiği olanaklar, aile bireylerinin bireysel ihtiyaçlarına hitap ettiği görülmektedir:

“Devlet memurları çalıştıkları için çocuklarına güvenli bir alan istiyorlar. Zamanlarını geçirebilecekleri bahçeli bir ev istiyorlar. Aynı zaman da esnaflarda ticaretle uğraştıklarından güvenli bir alan arıyor kendilerine. Borçlusu geldiği zaman kapıda evde yoktur diyebilecek güvenli alan alıyorlar. İşte bu yüzden bizde siteyi seçtik” (K12)⁶³

“Öteki evdeyken alarm sistemi taktırmıştık. Ama burada kapıyı kapatıyorum rahatım. Nasıl olsa güvenlik var. Kafam rahat. Çocuğumu da gözüm arkada kalmadan site bahçesinde oynatabiliyorum. Mesela bazen hastaneden geç çıkmam gerekiyor çocuk okuldan geliyor ama evde rahatça yalnız bekliyor. Hatta çocuğun sınıf öğretmeni alt kat komşumuz.” (K5)⁶⁴

“Burayı seçmemde beni etkileyen güvenlik değil. Buradaki yaşam alanı için burayı tercih ettim. Park yeri, bahçe ve havuz. Yazın havuzu kafeyi hep kullanıyorum. Kışın pek fazla aktivite yok. Burayı seçmemdeki en önemli sebeplerden bir tanesi de çocuklar. Onların rahat bir ortamda büyümesi.” (K7)⁶⁵

Özellikle, sitenin sunduğu yaşam alanı aile bireylerinden anne, baba ve çocuklar için farklı özellikler sunduğundan daha çekici bir hale gelmektedir. K11, K1, K10, K9, K3 ve K2'nin ifadelerinden anlaşılacağı üzere, donanımlı konut hayatı katılımcıların site ve konut tercihlerinde etkili olmaktadır.

“Eşim bol bol spor yapmaya başladı, çocuklar da yazın havuzda ve sürekli parkta, bende havuz başındaki kafede rahatça kafa dinlemekte oluyorum.” (K11)⁶⁶

“Güvenlikli olduğu için, işime yakın olduğu için ve alışverişte mantıklı geldiği için bu sitede yaşamayı seçtim. Ben ev verdim, evin üzerine kredi çektim, takas yaptım yani bir nevi. Benim evim çarşıdaydı, onu takas yaptım. Üzerine 75 bin TL kredi çektik. Bu siteye taşınmam böyle oldu.” (K1)⁶⁷

⁶³ (K12): K12, Erkek, Mali müşavir, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

⁶⁴ (K5): K5, Kadın, Hemşire, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

⁶⁵ (K7): K7, Erkek, Doktor, Evli, Ev site içerisinde çatı dubleks 4+1, Güzelhisar Mah.

⁶⁶ (K11): K11, Kadın, Öğretmen, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

⁶⁷ (K1): K1, Erkek, Esnaf, Evli, Ev site içerisinde çatı dubleks 4+1, Güzelhisar Mah.

“Evlendikten sonra sitede yaşamaya başladık, Öncesinde merkeze yakın bir mahallede oturuyordum. Trafik ve park yeri sorunu bizi sitede yaşamaya itti. Evimizin çevresinde de hep siteler var. Yerleşim daha rahat. Güvenlik olması da önemli. Evde yalnız kalırsam diye düşündük. Henüz çocuğumuz yok ama sitede yaşamayı seçerken çocuğu da düşündük. Burada daha rahat büyütürüz çünkü.” (K10)⁶⁸

Daha donanımlı ve rahat bir yaşam için site hayatını tercih ettiğini ifade eden katılımcılar, bunu şehir merkezindeki yoğunluktan ve imkansızlıklardan kaçış olarak da yorumlarken, diğer taraftan da çocuklarının geleceğini güvence altına almak için prestijli bir yaşamı güvenli site ile eşleştirmektedirler:

“Güvenlikli siteyi seçmemdeki amaç çocuktan dolayı. Ama illaki bu kadar donanımlı site olsun istemezdim tek olsam. Burada önce merkezde normal bir apartmanda oturuyordum. Eşimde ben de öğretmeniz 3 yaşında bir çocuğumuz var.” (K9)⁶⁹

“Güvenlikli site çocuklar için biçilmiş kaftan. Ben diyorum keşke 20 sene önce böyle bir site olsaydı çocuklarımı büyütürken. Bu bahçe yetiyor çocuklara yeşil alan olarak. Şimdi dışarda yeşil alan kalmadı her yer beton. En azından sitemizde her yer yeşil. Balkonumda bile otursam ferah yeşil bana iyi geliyor. Sabah balkonumda kahvaltımızı hazırlıyoruz, yeşil alan havuz manzaralı kahvaltı ediyoruz. Dışarıya kahvaltıya gitmeye gerek duymuyoruz, ekstra para harcamadan evde de yapıyorsun aynı kahvaltıyı. Bunlar hep bizim artılarımız. Yazın da havuzuna gir güneşlen tatilin tadını çıkar. Tamam paran varsa tatile de gidersin ama evdeyken de tatilin tadını çıkarabiliyoruz. Bir de spor salonu var. Dışarıya spor salonuna gitsen nerden baksan aylık 200-300 TL oraya veriyorsun. Ama burada spor salonu evinde. İstedığın zaman sporunu yapıyorsun. Mesela, evde bir şey bozuluyor çeşmenin suyu akıyor. Sitede teknik eleman var. Çağırıyorsun gelip yapıyor. Dışarıdan çağırsan tamirci getirsen yine 100-150 vereceksin, burada bedava yaptırıyoruz, bir de beklerken zaman da kaybetmiyorsun tabi. Çalışınca zaman değerli.” (K3)⁷⁰

“Aldıkların aylığın yüzde sekseni krediye gidiyor sitede oturanların. O yüzden içilen çayın bile hesabını yapıyoruz zaman zaman. Bu yüzden güvenli site içerisinde bütün

⁶⁸ (K10): K10, Kadın, Avukat, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

⁶⁹ (K9): K9, Erkek, Öğretmen, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

⁷⁰ (K3): K3, Kadın, Yazı işleri müdürü, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

sosyal aktiviteleri yaşayabiliyorlar. Egoları tatmin etmek ve prestij sahibi olmak da önemli sitede oturmanın sonucunda.” (K2)⁷¹

Güvenlikli ve donanımlı konut tercihinde katılımcılardan elde edilen bilgilere göre çocukların güvenliği ve ihtiyaçlarının ön planda tutulduğu görülmektedir. Özellikle, çocuğun belli bir kesime ait çocuklarla daha düzeyli arkadaşlıklar kuracağı, güvenlikle çevrilmiş bir sitenin bahçesinde daha rahat koşup oynayacağı düşüncesi aileleri borçlanarak donanımlı bir sitede yer edinmeye itmektedir. Diğer taraftan, anne ve babaların kendilerine zaman ayırma isteğine karşılık yapacak bir şeyler sunan site yaşamı onlar için cazip hale gelmiştir.

5.2.2. Orta sınıflar, Mekânsal Hareketlilik ve Borçlandırma

Orta sınıfların mekânsal tercihleri, onların mekânsal hareketlilikleri hakkında bilgi vermektedir. Kentin merkezinde basit bir apartmanda yaşarken, daha donanımlı güvenlikli ve kentin merkezindeki stresten uzak yerleri tercih etmeleri, daha fazla nitelik arayışlarıyla ilgilidir. Öyle ki, “caddelere değerini veren, gözün görmeyi ummadığı bir şeyi keşfetmenin gücüdür” (Sennet, 1999:176). Güvenlikli ve donanımlı sitelerde karşılaşılan her isteğe özgü konut tasarımı, bahçe ve havuz tasarımı, otopark kafe gibi ihtiyaçların karşılanması merkezi bir apartmandan farklı olarak orta sınıflar için ideal bir moda yaşam alanı haline gelmektedir. Simmel’in (2006) ifade ettiği üzere “moda ayrıca, özgül toplumsal tabakalarla, belirli toplumsal çevrelerle ilişkilidir. Modanın en yakın ilişki içinde olduğu tabakalar, hayat tempoları son derece ağır olan üst ya da alt toplumsal tabakalar değil, ortaya çıkmalarıyla moda bilincinin yaygınlaşmasının aynı döneme denk geldiği orta sınıflardır. Ayrıca, modanın mekânı metropoldür: İzlenimlerdeki, ilişkilerdeki hızlı değişimleriyle, bireyselliği bir yandan yok ederken bir yandan da öne çıkarışıyla, kalabalığı ve buna tekabül eden toplumsal mesafesiyle, “hepsinden önemlisi de modadaki hızlı değişimleri beslemek zorunda olan, alt tabakalardaki yukarı doğru İktisadi hareketliliğiyle moda için bir beslenme alanıdır metropol. Bu nedenle, moda olan artık eskisi gibi pahalı olamaz. Bu da ürünlerin ucuzlamasına, modadaki değişimlerin daha da hızlanmasına yol açmaktadır. Ürünleri itibarıyla modadaki değişimlere daha az tâbi olan sektörler, piyasadan nispeten bağımsız bir biçimde, üretimin rasyonelleşmesiyle işlemeye devam ederken, sadece moda için meta üreten sektörler buna karşıt bir eğilim gösterir, çünkü hummalı değişim biçimi burada öylesine temeldir ki, moda, modern iktisadın gelişme eğilimleriyle mantıksal bir çelişki

⁷¹ (K2): K2, Erkek, Emekli yönetici, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

içerisinde” (Simmel 2006:47-48) bulunmaktadır. Günümüzde, donanımlı ve konforlu sitelerin tercih edilmesi bu durumla da ilgilidir. Kaliteye ve prestije ulaşmanın bir yolu olarak görülen site yaşamı, borçlanmanın da etkisiyle orta sınıf tüketicilerde mekânsal hareketliliğe neden olmaktadır. Katılımcılar site yaşamını seçmelerini şöyle yorumlamaktadırlar:

“Sitenin tercih sebepleri, Oturanların kaliteli olması oturanların site kültürü olması. Borçlanma onların yaşam düzeylerini düşürüyor, görünüşü arttırıyor.” (K2)⁷²

“Bizim blokta 3+1 ve 2+1 evler var. Bizimki 3+1. Apartmanımızdakilerin çoğu çalışan. Mesela öğretmen çok var oturan, herkese hocam diyorum artık.” (K10)⁷³

“Ev olarak değil, buraya evden ziyade sosyal ortam için geldik. Yürüyüş alanı var. Mesela başka bir yerde olsam dışarı çıkmam. Burada rahat rahat şortumu giyip yürüyüşümü yapıyorum. Merkezde çıkıp yürüsem laf atıyorlar. Ama sitenin içinde rahatım.” (K5)⁷⁴

“Önceki oturduğumuz yerde arabayla geceleri üç dört tur atıyordum park yeri bulmak için. O zaman da dedim buradan taşınmanın vakti geldi diye. Çocuk ders de çalışamıyordu zaten. İşte o akşam karar verdim taşınmaya. Burada otopark aramakla zaman kaybetmiyorum.” (K16)⁷⁵

“Siteden çok memnunuz. İçinde kafe var mesela, sporumuzu yapıyoruz. Buradan önce normal bir apartmandaydık zaten, orayı kiraya verdik buraya geçtik. Mahalle arasında saçma bir yerde oturuyorduk, çocuk için buraya geçtik. Artık büyüdü ama tabii burası daha iyi. Sonuçta eve bizden önce geliyor okuldan. Güvenliği var, misafirimiz geldiğinde de güvenlik arıyor. Diyor ki misafiriniz var tamam diyorsun buyursun gelsin o açıdan çok güzel. Çocuk evde yalnızken yabancı çalamıyor kapını. Düzen var.” (K6)⁷⁶

“İnsan rahat etmek istiyor. Bu sitedeki ev fiyatına şehrin merkezinde de güzel yeni evler var. Oradaki dairelerin fiyatı da benzer. Ama oradaki dairelerden alırsan sadece binaya para veriyorsun. İşte ne bileyim otoparkı yok, yeşil alanı yok, spor salonu yok hiçbir şeyi yok bu parayı veriyorsun. Dedim ki oraya o parayı vereceğime burayı tercih ederim.

⁷² (K2): K2, Erkek, Emekli yönetici, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

⁷³ (K10): K10, Kadın, Avukat, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

⁷⁴ (K5): K5, Kadın, Hemşire, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

⁷⁵ (K16): K16, Kadın, Ebe, Evli, Ev site içerisinde 2+1, Güzelhisar Mah.

⁷⁶ (K6): K6, Erkek, Mimar, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

İşte o zaman dedim ki, her şeyden önemlisi burada otoparkım var şehir merkezinde her akşam kavga ediyordum otopark yüzünden. Yeşil alanım var yürüyorum yaşam alanım var, havuzum var, spor salonum var. O parayı oraya vereceğime buradan ev al daha mantıklı dedim kendime.” (K3)⁷⁷

“Şimdi sorsanız, önceki merkezde bulunan evimize dönmeyi hiç istemem. Borcum da olsa burada yaşamak bize çok avantaj sağladı. Borcu çalışıp ödüyoruz zaten. Borç öderken de rahat rahat yaşıyoruz.” (K18)⁷⁸

Katılımcıların ifadelerine göre, daha önceleri kentin merkezi mahallelerinde apartmanda oturan orta sınıf katılımcıların, kredinin sunduğu fırsatları değerlendirerek borçlanma yoluyla daha fazla özelliğe sahip güvenli sitelere yerleştiği görülmektedir. K18’in “borcum da olsa sitede yaşamak avantajlı” ifadesinde olduğu gibi, konumlanmada borçlanma önemli bir etken olmaktadır. Bu mekânsal hareketlilik, bir taraftan borçlanmanın bir sonucunu oluştururken, diğer taraftan da gündelik yaşamın daha donanımlı hale getirilmesi isteğinin de bir parçasıdır. Böylece katılımcılar, hedeflerine ulaşmada ve sosyo-mekânsal hareketliliklerinde borçlanmayı bir araç olarak kullandıkları görülmektedir.

5.2.3. Orta Sınıflar, Mekân ve Yaşam Tarzının Dönüşümü (Tüketim Dinamiklerinin Örgütlenmesi)

Orta sınıfların yaşam tarzları, donanımlı konut tercihleriyle birlikte değişmektedir. Donanımlı ve güvenli bir siteye geçiş yapan katılımcılar, önceki yaşamlarına göre daha farklı deneyimler elde etmektedir. Öyle ki, “kurulu ortamda sabit sermaye hem başka bir yere taşınmaz hem de uzun ömürlüdür. Yaşayanlara belirli bir mekânsal konum içindeki geniş bir zaman diliminde belirli kullanım örüntüleri” (Harvey, 2012c:110) vaat etmektedir. Dolayısıyla, sermayenin oluşturduğu mekân, orta sınıfların yaşam tarzlarını şekillendirmesi üzerinden de etkili olmaktadır.

Konut ile birlikte değişen yaşam tarzıyla beraber, tüketim dinamikleri de farklılaşmaktadır:

“Mesela diğer evde kombimiz vardı burada bu sıkıntı oldu. Eski evde sıkıntı olmuyordu, burada daha farklı kendi kafana göre yakamıyorsun ortak olduğu için.” (K4)⁷⁹

⁷⁷ (K3): K3, Kadın, Yazı işleri müdürü, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

⁷⁸ (K18): K18, Erkek, Memur, Evli, Ev site içerisinde 2+1, Güzelhisar Mah.

“Sitede şunun rahatlığını yaşıyoruz. Mesela işten geldin, o yorgunlukla tekrardan spora gitmek yerine inip yüzüyoruz. Yarım saatte olsa bize her gün uygun olduğumuz anda sporumuzu yapma olanağı sağlıyor. Zamandan tasarruf ediyoruz. Zaten evlenmeden önce spora gidiyordum, Şimdi evimde spor salonu var. Yine de siteyi seçmemin en önemli sebebi park yeri. Merkezde çok sıkıntı yaşıyoruz. İşten gelince o yorgunlukla birde park ile uğraşmamak bize büyük artı sağladı. Birde sitenin parkı olması da avantaj. Misafirlerimizin çocukları parkta oynarken biz de havuzun oradaki masalarda oturup sohbet edebiliyoruz rahatça. Komşularımızla da havuz başında oturuyoruz. Komşuluk bizim apartmanda çok iyi çünkü iletişim kurabiliyoruz. Hepimizin benzer sorunları benzer derterleri var. O yüzden iyi anlaşıyoruz.” (K10)⁸⁰

Sitede yaşamak, katılımcıların daha önce tüketmediği havuz gibi farklı alanları da tüketmesini beraberinde getirmektedir. Ayrıca, sosyal ihtiyaçlarda sitenin içerisinde farklı açılardan tüketilmektedir. Diğer taraftan sitede yaşamak, kentsel yaşam tarzında bir ihtiyaç olarak da ifade edilmektedir:

“Ben burada yaşamak için siteyi seçtim ama mesela Muğla’da yaşasam siteyi seçmezdim. Çünkü Muğla’nın her yeri aynı orta seviyede bir şehir. Gecekondulaşmak yasak çünkü çevresi komple sit alanı ev yapamıyorsun. Evinde tadilat yapamıyorsun. Sarıya boyayacağım diyemiyorsun beyaza boyamak zorundasın. Ama burada durum farklı, burada sitede yaşamak ihtiyaç bizim için. Merkezde yaşayamıyorsun. Mesela mesai bitip buraya gelince kafam birden rahatlıyor. Havuza giriyorum rahatlıyorum. Sakin ve araba geçmiyor. Bizim önceki ev merkezdeydi balkon kapısını açamıyorduk yazın. Araba gürültüsü çok fazla geliyordu çünkü. Bir de ben öğretmen olduğum için sese karşı aşırı bir tepkim oluyor artık.” (K9)⁸¹

“Ben siteye girdiğim an izole olmuş hissediyorum. Yoğunluktan, trafikten her şeyden izoleyim. Başka bir yere gelmiş gibi hissediyorum. Mesela merkeze bir gidiyorum yapamıyorum. Çok kalabalık ve yoğun gürültülü. Ama siteye dönünce o huzuru hissediyorum. İzole bir yer, dediğim gibi çocuklar çok rahat. Oturabiliyorsun temiz temiz bahçede. Marketini ben kendi adıma çok kullanmıyorum bazı şeyler pahalı. Ama acil bir durumda marketten gidip bir şeyler alabiliyorum. Güvenlik açısından herkes giremiyor çok memnunum. Bir de hayvan besleme açısından çok iyi. Hayvanlar da besleyebiliyoruz ve

⁷⁹ (K4): K4, Erkek, Halk sağlığı uzmanı, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

⁸⁰ (K10): K10, Kadın, Avukat, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

⁸¹ (K9): K9, Erkek, Öğretmen, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

sıkıntı olmuyor. Bahçeye herkes mama ve su koyuyor hatta. Ben genel olarak memnunum burada yaşamaktan. Otopark olması yaz içinde kış içinde çok büyük rahatlık. En azından düşünmüyorum arabamı nereye koyacağım diye. Böyle bir kaygım stresim olmuyor. Sadece biraz aidatı yüksek o bizi zorluyor ama nereye gittiğini bildiği için onu da içimiz rahat veriyoruz.” (K8)⁸²

Katılımcılar K8 ve K3, sitenin birçok avantajının olduğunu ifade ederken diğer taraftan da aidatların yüksek olduğundan bahsetmekle birlikte, değişen tüketim dinamiklerinden dolayı çoklu mekânın farklı alanlarını kullandıkları için aidata karşı bir itirazları yoktur. Mekânın farklı özellikleri sitenin donanımında kendini gösterirken, orta sınıf katılımcıların yaşam tarzları da borçlanarak ulaştıkları site yaşantısıyla dönüşmektedir.

“Ama önemli olan şu borçlanmada; senin hayat standardını düşürmeyecek kadar borçlanacaksın. Bu çok önemli. Yani şimdi insanlar ne yapıyor, borca girip hayat standardını düşürüyor yani yemesinden kesiyor içmesinden kesiyor gezmesinden kesiyor öyle borçlanıyor. O borçlanma kötü bir borçlanma. Ama mesela 5 bin tl gelirin var bunun bin, 1500 TL sini borçlanarak bir şey alırsan o zaman o borçlanma bile sayılmaz. Çünkü, senin yaşam standardın aynı devam ediyor. Öbür türlü borçlanarak buraya yerleşse bile yaşamını donanımlandırmasından da faydalanamıyor. Buraya yerleşip prestijli olduğunu sanıyor ama bu arada aidat ödeyemiyor, kiraya verip gidiyor sonra.” (K3)⁸³

“Evim 3+1. Buraya taşınmaya şöyle karar verdim. Ben genelde şehir dışında oluyorum işim gereği. Bizim apartmanda da altta kayınvalideler oturuyor. Kuzenim falan her gün bizde. Çocukta sınavına hazırlanıyordu. Baba dedi ben ders çalışmıyorum. Her gün kahkaha atıyorlar dedi. Güzel bir site yok mu diye düşündük. Sonra burayı keşfettik. İlk geldim buraya bakmaya, baktım tek giriş etrafı çevrili. Sonra havuzu ve koşu yolunu gördüm. Şu ilerde bir daire gezdik arka tarafa bakıyordu. Evin içine girdim, metrekare çok güzel. Çocuk için ayrı çalışma odası da var. Eşim de çalışıyor onun için de oda olur dedim. Mutfağı güzel ne büyük ne küçük. Balkon var 2 tane. Yani evin planını çok beğendim. Bizim için işlevi yüksek olan bir evdi. Ev birçok şeyi pratikleştiriyordu. Bu mahalleyi seçmem böyle bir site sitenin burada olması.” (K6)⁸⁴

⁸² (K8): K8, Kadın, Öğretmen, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

⁸³ (K3): K3, Kadın, Yazı işleri müdürü, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

⁸⁴ (K6): K6, Erkek, Mimar, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

Konut kredisi kullanan katılımcılar, borçlanmanın yanı sıra yaşam tarzları ve gündelik hayatlarının kolaylığı için tüketimlerini şekillendirmektedir. Orta sınıf olma hali ile daha nitelikli ve donanımlı yaşama çabası mekânsal olarak yaşam tarzını değiştirmeyi beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla kapitalizm, kentsel mekâna kendi mantığını empoze etmektedir. Bu bağlamda, kent metalaştırılarak kapitalizmin büyümesine katkı sağlanmaktadır (Şengül, 2001).

5.2.4. Orta Sınıf ve Mekânsal Pratikler(in üretimi): Yetinen Orta Sınıftan Borçlanan Orta Sınıfa

Orta sınıf, finansallaşmanın etkisiyle birlikte, gündelik yaşamında borçlanma süreçlerini daha fazla kullanırken diğer taraftan da mekânsal pratikleri yeniden şekillenmektedir. Borçlanmanın artması, kapitalist finansallaşmanın gelişmesi ve gündelik hayata girmesi sonucunda gelişen kredi sistemi ile sosyal yaşamda borçlanmanın toplumu şekillendiren önemli bir olgu haline geldiği görülmektedir. Bu bağlamda kapitalizmin finansallaşması, kredi olanaklarının gelişmesi ve bir borçlanma ağının oluşması özellikle orta sınıfın tüketim alışkanlıklarına yansımaktadır. Orta sınıflar, borçlanmanın etkisiyle birlikte ulaşmak istediği şeylere borçlanarak ulaşmaktadırlar. Sürece mekân üzerinden bakıldığında borçlanma, orta sınıfların mekânsal tercihlerinde etkili olurken, orta sınıfların gelirinin üzerinde bir konumlanmayı sağladığı görülmektedir.

“Bir kısım insanlar, ticaretle uğraşanlar falan parası var ama statüsü yok. Bu yüzden bizim siteden ev alıyorlar. Bizim ülkemizde bazı şeyler statüyü yükseltiyor. Ya eğitimin olacak ya da iyi bir mesleğin olacak ya da lüks yaşayacaksın. O nedenle de diyor ki siteden ev alayım hem işime katkısı olur hem statüm yükselir. Mesela bizim komşumuz cam işleriyle uğraşıyor. Bizim buradaki cam işleri ile iş yapıyor. Yani hem statümü yükseltirim çoluğumu çocuğumu daha düzgün bir ortamda yetiştiririm diyor, hem de sitenin ekonomik girdisinden de faydalanma şansım olur diyor. Hem de güvenli olur diyor.” (K3)⁸⁵

“Hanımın ve benim iş çevresinden arkadaşlar falan çevremiz geniştir. Gelip gidenimizde çok olur. Şöyle sakin, önü açıklık, yeşillik bir ev lazımdı bize. Bu yüzden bu siteyi seçtik. Misafirlerimizi daha rahat ağırlıyoruz burada. Bir de çocuk okula servisle gidip geliyor. Sitenin kapısında inip eve giriyor. O yönden de içimiz rahat.” (K18)⁸⁶

⁸⁵ (K3): K3, Kadın, Yazı işleri müdürü, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

⁸⁶ (K18): K18, Erkek, Memur, Evli, Ev site içerisinde 2+1, Güzelhisar Mah.

Dolayısıyla, mekânsal özellikler katılımcıların yeni pratikler üretmesinde etkili olurken, borçlanma buna katkı sağlamaktadır. Her koşulda, güvenli ve donanımlı bir sitede yaşamının mekânsal artılarının daha fazla olduğunu belirten katılımcılar, eski yaşadıkları semtin sosyal ortamına göre site kültürünün daha düzeyli ilişkiler getirdiğini ifade etmektedirler.

“Ben okuldan beşte çıkıyorum, eve gidiyorum yemek yapıyorum hiç görmediğim komşularım var. Ama güvenlik falan olması, insanların birbirlerine karşı saygılı olması çok önemli. Hiç görmediğim komşularım da olsa ev apartman ile ilgi hiç problem yaşamıyoruz. Yani burada yaşamının artıları eksilerine göre bin kat daha fazladır.” (K8)⁸⁷

“Eskiden şehir merkezine çok yakın oturuyorduk. Orada çok seviyesiz komşuluklar yaşadım. Ama siteye taşındığımızdan beri kafam rahat. Komşularla sitenin bahçesinde görüşüyoruz. Böylece evime gelmeden onlarla görüşebiliyorum. Yani misafir gelecek hazırlığından kurtulmuş oluyorum.” (K17)⁸⁸

K17, ifadesinde site yaşamının sunduğu olanakları mekânsal bir pratik olarak kendi sosyal yaşamına nasıl uyarladığını göstermektedir. Öyle ki, “pratik mekânda ve mekânsal pratikte içerme-dışlama, içerim ve açıklama ilişkilerinin olduğuna hiç kuşku yoktur. Bir insan varlığının önünde, etrafında, bir tablo gibi, bir manzara ya da bir ayna gibi, toplumsal bir mekân -kendi toplumunun mekânı- yoktur. O bir mekâna sahip olduğunu ve bu mekânın içinde olduğunu bilmektedir. Sadece görmekle, seyretmekle bir gösteriye tanık olmakla yetinmeyerek etkide bulunmakta, mekânın içinde taraf olarak yer (Lefebvre, 2014:300-301) almaktadır. K16 ve K6, ifadelerinde tercih ettikleri site yaşamıyla beraber sosyal konularında yaşanan değişimi anlatırken, aslında taraf oldukları mekân ile tam da bu durumdan söz etmektedirler:

“Şimdi eski apartmanda otururken karşı komşu ile bizimkiler kavga etmiş, ben o zaman Mardin'deydim. Benden de şikayetçi olmuşlar karakola vermişler. Mesela orada öyle şeyler oluyor ama burada kesinlikle öyle şeyler olamaz. Yani orda cahil insanlarla uğraşıyorsun ama burada herkes öğretmen doktor avukat vs. olduğu için düzeyli ilişkiler. Burada da var cahiller tabii, ama üç beş tane onlarda sıkıntı yaratamıyor.” (K16)⁸⁹

⁸⁷ (K8): K8, Kadın, Öğretmen, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

⁸⁸ (K17): K17, Kadın, Öğretmen, Evli, Ev site içerisinde 2+1, Güzelhisar Mah.

⁸⁹ (K16): K16, Kadın, Ebe, Evli, Ev site içerisinde 2+1, Güzelhisar Mah.

“Burada benim bildiğim öğretmen var çoğunlukta, doktor avukat savcı var kiracı özel sektörde çalışanlar var. Mesela bizim bloğun arkasında bir blok var orada öğretmenler oturuyor. İlk ev alanlar onlar. Müteahhit toplu alımda indirim yapmış onlara. Topluca gelmiş onlar 20 tane öğretmen gelip demiş ki biz buradan almayı düşünüyoruz. Ama bize indirim sağlarsınız. Sonra herkes farklı bloktan istemiş ama müteahhit ile anlaşmışlar bir blokta toplanmışlar. Havuzu gören evler daha pahalı mesela burada. Mimarlıktaki ismi daha doğrusu belediyeceilikteki adı şerefiye hakkıdır bunun. Mesela şu havuzu gören ev 300 bin ise arkasındaki 280 bin TL’dir ama 250 değildir. Köşe ev farklıdır. Burada kendi içine bakıyorsun ama cadde üstünde olsa onun emlak vergisi de fazladır. Şerefiyesi olan ev iyi yer diye yani parka bahçeye havuza bakıyorsun diye daha fazla. Hangisinin manzarası daha iyiye o daha farklı fiyattadır.” (K6)⁹⁰

Gelinen noktada, her kesim için ayrı özelliklere sahip güvenli siteler, orta sınıfların farklı ihtiyaçlarını karşılamada önemli bir yere sahiptir. Bu açıdan, orta sınıflar aldığı maaşa göre yetecek şekilde bir evde yaşamaktan ziyade, borçlanarak daha donanımlı ve düzenli bir mekânsal yapıya sahip site yaşamını tercih etmektedirler. Bu tercihler ise, hem mekânsal pratikleri üretirken (daha fazla sosyal ve mekânsal özelliğe sahip güvenli sitelerin inşası) hem de orta sınıfların tüketim özelliklerini değiştirmektedir. Borçlanma, site yaşamına ulaşmada önemli bir ayak oluştururken, tüm bu yaşanan sürecin de temel aktörü durumundadır.

5.2.5. Mekânsal Donanım ve Gündelik Yaşamın Üretimi

Kentsel mekânlar, gündelik hayatın önemli bir parçasını oluşturmaktadırlar. Gündelik yaşamda yeme içme, sosyalleşme, barınma, iş vb. bütün aktiviteler kentsel mekânlarda gerçekleştirilmektedir. Hal böyle olunca mekânsal donanım, mekânın işlevsel ve tercih edilebilir hale gelmesini sağlamaktadır. Sanayileşmenin ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte kentsel mekânlar daha donanımlı yapılanmalara dönüşmektedir. Öyle ki, “teknoloji, topluma kent aracılığıyla ve kent içinde girer ve bir ortam oluşturmaktadır” (Lefebvre, 2013:62). Oluşan bu ortam kentsel yapıların daha donanımlı olması yönüyle, bu durum özellikle kentsel tasarımın oluşmasında kendini göstermektedir. Özellikle güvenli sitelere bakıldığında kafeteryası, spor salonu, havuzu, otoparkı gibi özelliklere sahip olması gündelik yaşamlarında bireylere avantaj ve nitelik sağlamaktadır. Bu yüzden daha tercih edilir hale gelen güvenli siteler, gündelik hayatın oluşumunu ve

⁹⁰ (K6): K6, Erkek, Mimar, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

mekânsal tüketimin görünümünü ortaya koymaktadır. Katılımcıların ifadelerine bakıldığında, mekânsal donanımın tercihleri nasıl etkilediği görülmektedir:

“Bizim yaşamak için güvenli siteyi seçmemiz sadece ev değil havuz, spor salonu, yürüyüş için ferah ve güvenilir alan aramamızla başladı. Şehir merkezine bunu yapmak için arabaya binip gitmen gerekiyor, yolda birde trafik çekiyorsun. Zaman kaybı da var. Tüm bu özelliklerin bir arada olduğu bir yer bize zaten sunuluyorken niye değerlendirmiyoruz ki dedik eşimle. Tabi uygun konut kredisi olmasaydı yine hayaldi bunlar.” (K18)⁹¹

“Şehir merkezinde bahçeli yeşillikli bir alan yoktu. Her yer sur duvarı gibi birbirine bağlı evlerden oluşuyor. Biz burayı biraz daha bağımsız olduğu için seçtik. Ayrıca havuz var, yeşil alanı var, park alanı var, araba için garaj problemimiz yok. Şehir içinde zaten otopark diye bir şey yok. Çocuğun okuluna yakın. Ayrıca kimse kimseyi görmüyor, rahat.” (K4)⁹²

“Çocuğum için güvenli bir sitede oturmam gerekiyordu. Üçüncü sınıfa giden bir çocuğum var. O dışarıdayken aklım kalmasın istedim. Yani hırsızlık korkusu falan değil, çocuğumun dışarıya çıkıp güvenle oynayabileceği bir alanın olmasıydı benim derdim. Özellikle havuzu çok kullanıyoruz.” (K8)⁹³

“İşten sonra daha rahat bir hayat yaşıyoruz burada. Birebir apartman ilişkisi yok. İlişkiler gayet seviyeli. Kendimize ayıracak zamanımız kalıyor. Gidiyoruz yürüyoruz, geziyoruz. Sonra gelip balkonda güneşleniyoruz. Kimse görmüyor. Rahatça ve istediğimiz zaman istediklerimizi yapıyoruz. Bunun için kalkıp evin kapısından çıkmak yetiyor.” (K15)⁹⁴

“Biz buradan önce sitede değil normal bir apartman dairesinde oturuyorduk. Aynı eşyalarımızla geldik taşındık buraya. Hatta bu eve yerleştirmekte zorlandık eşyalarımızı. Çok büyük burası, eski eve göre almıştık hepsini. Ama bir şekilde uyum sağladık. Önceki oturduğumuz eve göre ferah geniş, balkonu kocaman. Yaz akşamları hep balkondayız. Mutfağımız da çok kullanışlı. Eski ev çok dardı.” (K5)⁹⁵

Katılımcıların ifade ettiği üzere, donanımlı bir sitede yaşamak aynı zamanda donanımı tüketmek anlamına gelmektedir. Sosyal hayatta ve işte başarılı olmak için

⁹¹ (K18): K18, Erkek, Memur, Evli, Ev site içerisinde 2+1, Güzelhisar Mah.

⁹² (K4): K4, Erkek, Halk sağlığı uzmanı, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

⁹³ (K8): K8, Kadın, Öğretmen, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

⁹⁴ (K15): K15, Kadın, Hemşire, Evli, Ev site içerisinde 2+1, Güzelhisar Mah.

⁹⁵ (K5): K5, Kadın, Hemşire, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

bireylerin kendine de zaman ayırması gerektiği, bunu yapmanın ve yapmayı sürdürmenin ise donanımlı bir site yaşamından geçtiği görülmektedir. Gündelik hayatın stresinden sonra eve gelip evdeki donanım sayesinde kendini geliştirmek sosyal yaşamda da daha prestijli görünmeyi beraberinde getirmektedir. Bu durum, K3, K14, K2 ve K13'ün ifadelerinden daha da anlaşılır olmaktadır:

“Sitede oturmanın en önemli özelliklerinden biri de sosyalleşme. Burada bahçede, kafede spor salonunda havuzda ister istemez karşılaşıyorsun ve selam veriyorsun. Yani insanların birbirine komşuluk ilişkileri aktivitelerle sosyalleşirken oluyor. Yeri geliyor ülkenin durumundan, mesleğinden, günlük hayattan sohbet edebiliyorsun. Çünkü bu sitede genelde kadın erkek herkes çalışıyor, sohbet edebileceğin belli bir seviye var.” (K3)⁹⁶

“Siteye taşındığımızdan beridir yürüyüş yapıyorum. Eskiden olsa merkezdeki evimden çıkıp yürüyüş için parka gitmezdim. Ama şimdi yürüyüş ve spor salonu evinin altında olunca neden değerlendirmeyeyim diyerek gidip sporunu yapıyorsun. Spor salonu varken kullanmazsam kötü hissederdim. Zaten burada oturan herkes kendine bakıyor” (K14)⁹⁷

“Site içerisinde her kesime hitap eden her şey var. Peyzajı var, bahçe hep bakımlı. Siteye bir girdin mi bir sahil kasabasında hissedebilirsin kendini. Bazı akşamlar havuzun oraya inip kitap okuyorum. Bu beni çok rahatlatıyor. Evde çocukların gürültüsünden okumam çok zor oluyor. Benim için kendime zaman ayırmakta önemli. Spor salonuna gidince hem kafamı dinliyorum hem sporumu yapıyorum.” (K2)⁹⁸

“Bu sitede yaşayarak hem kendime hem de aileme zaman ayırabiliyorum. Çocuklarla parka iniyorum biraz oyun oynuyoruz. Bazen yürüyüş yapıyoruz, spor yapıyoruz. Yani birlikte etkinlik yapmış oluyoruz. Ardından ben çimlerde kitabımı okuyorum onlar oyuna devam ederken. Sonra yemek hazırlamak için eve çıkıyorum. Çocuklar rahat oynuyor hiç gözüm arkada değil. Akşam misafirlerimi havuzun başındaki kamelyada ağırlıyorum. Ev kirlenmiyor ve işimde azalıyor böylece.” (K13)⁹⁹

Gelinen noktada, kredi kullanım süreçlerinin orta sınıfların gündelik hayatında çok önemli bir yere sahip olduğu ve gündelik hayata yön verdiği görülmektedir. Borçlanarak

⁹⁶ (K3): K3, Kadın, Yazı işleri müdürü, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

⁹⁷ (K14): K14, Kadın, Muhasebeci, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

⁹⁸ (K2): K2, Erkek, Emekli yönetici, Evli, Ev site içerisinde 3+1, Güzelhisar Mah.

⁹⁹ (K13): K13, Kadın, Belediyede Memur, Evli, Ev site içerisinde 2+1, Güzelhisar Mah.

güvenlikli ve donanımlı bir konuta yerleşen orta sınıf tüketiciler, yaşamlarını yeniden üretmektedir. Yeni konut tercihiyle birlikte yeni sosyal çevre ve sosyal aktiviteler orta sınıf katılımcıların niteliklerinde değişim sağlamıştır. Orta sınıfların mekâna yükledikleri anlar, birer tüketici olarak donanımlı konutları tercih etmelerine sebep olmaktadır. Öyle ki, “mekân asla boş değildir; daima bir anlamı vardır” (Lefebvre, 2014:173) Orta sınıf tüketicilerin niteliği arttırmak ve rekabet için site içerisinde bulunan donanımlı konut tüketimine yönelmesi, mekâna yüklenen anlamın bir ifadesi olmaktadır. Bu bağlamda, finansallaşma orta sınıf tüketiciler için başvuru olan önemli bir yol haline gelmektedir.

6. TARTIŞMA VE SONUÇ

Toplumsal yaşam üzerindeki etkileriyle birçok alanda değişim ve dönüşüme neden olan küreselleşme, gündelik hayatta da belirleyici öneme sahiptir. Sanayi devrimi ve sermaye birikim sürecinin hızlanması küreselleşme olgusunu şekillendirirken, diğer taraftan 1980’li yıllarda etkili olan neo-liberal politikaların etkisiyle hız kazanmıştır. Öyle ki, 1980’li yıllarda kendini gösteren neo-liberal küreselleşme, beraberinde getirdiği özelleştirme, esnekleştirme, finansallaşma gibi uygulamalarla birlikte farklı görünüşler ortaya koymuştur. Kapitalist üretim mantığının bir yansıması olarak finansallaşma, gündelik yaşam içerisinde giderek daha fazla etkin hale gelmiştir. Hal böyle olunca, finansallaşmanın getirdiği yeni düzenlemelerle birlikte bankalar, sundukları kredi avantajlarında birtakım düzenlemelerde bulunmuştur. Özellikle geri ödeme gücü bakımından güvence sağlayan orta sınıf çalışanlar, kredi kullanma açısından önemli bir yere sahip olmuşlardır. Gerek tüketici kredileri gerekse konut kredileri kullanımında bir artışın ve istikrarın görüldüğü, alanda katılımcılarla yapılan görüşmelerden de anlaşılmaktadır. Diğer yandan, ekonomideki gelişmeleri yakından takip eden bireyler günümüzde finansallaşmanın etkisiyle birlikte ekonomik birer özneye dönüşmüştür. Alan araştırmasında katılımcıların ifade ettiği “şapka değiştirir gibi parayı kullanmak” ve “yok’u da harcamak” gibi ifadelerden de anlaşılacağı üzere borçlanarak yaşama hayatın bir parçası haline gelmiştir. Bu bağlamda gündelik yaşamın en önemli stratejisine dönüşen borçlanma, bir kültür oluşturmaktadır.

Borçlanma kültürünün dayandığı temel nokta, borçlanan kesimlerin habitusunu oluşturan yapılarla birlikte alan içindeki kültürel sermayenin borca dayanması ve neo-liberal finansallaşma sürecinin zapt yoluyla birikim mantığı arasındaki uyumdur. Bireyler gündelik hayatlarında borçlanma ile ilişkisini sürekli hale getirmekte ve borçlanma sisteminin devamlılığına katkı sağlamaktadırlar. Bireylerin borçlanmadan yaşamlarını idame ettiremeyeceklerine olan eğilimleri, artık toplumun kültürel sermayesi haline gelmiş ve borçlanma kültürünün oluşumunu sağlamıştır. Örneğin, arabasını ya da evini borçlanarak alan bireyler, tekrar borçlanarak ikinci evlerini satın almaktadırlar. Bir eve sahipken, ikinci bir eve de borçlanma yoluyla sahip olmak, toplumsal yaşam içerisinde varlığını sürdüren borçlanma kültürünün önemli bir göstergesini oluştururken, bu durum borçlanma örüntülerinin artmasına ve borçlanma kültürünün gelişmesine neden olmaktadır. O halde, neo-liberal finansallaşmanın sunduğu koşullar, bireylerin gündelik yaşamlarında finansal

süreçle varlığını sürdürmesine neden olurken borçlanmaya olan yatkınlık giderek artmakta ve borçlanma kültürü bir çıkış yolu haline gelmektedir.

Gündelik yaşamda borçlanma kültürünün oluşumu, katılımcıların kredi kullanımlarını arttırmalarının bir sonucu olurken, ellerinde “kuru parasının” olmadığını ve bunun için yaşamı idame ettirme ve isteklere ulaşmada kredi kullanıldığı görülmektedir. Öyle ki, gündelik hayattaki beklentilerini ve ihtiyaçlarını karşılamak isteyen katılımcılar, yeme içmeden barınmaya kadar temel ihtiyaçlarda hayatlarının her anında borçlanmaktadırlar. Bu durum katılımcıların alan içerisindeki ekonomik ve kültürel sermayelerinin beklentilerini karşılamada riske attıkları her türlü stratejiyi içermekte ve bu stratejiler de katılımcıların habituslarında görünür olmaktadır. Bu noktada, katılımcıların habituslarında içselleştirdiği borçlanma, alandaki ihtiyaçlar doğrultusunda şekillenmektedir. Katılımcının “borçlanarak an’ı kurtarıyorsun” ifadesinden anlaşılacağı üzere, gündelikleşen borçlanma, hem bir içselleştirilmiş eğilim olarak katılımcıların habituslarını oluşturmada, hem de borçlanma örüntülerinin sürekliliğiyle bir kültür haline gelmektedir.

Katılımcıların mülakat süreçlerinde aktardıklarına dayanarak söylenebilir ki, toplumsal yaşam içerisinde borçlanma çok fazla tercih edilen bir yönelim haline gelmiştir. Nitekim bireyler borçlanma süreçlerini yakından takip etmekte ve faizlerin düşük olduğu dönemlerde kredi kullanmaktadırlar. Faizlerin yüksek olduğu son dönemlerde ise kredi kullanımına biraz daha temkinli yaklaşarak, ellerindeki parayı faize yatırıp faiz getirisini kullanmayı daha mantıklı bulmaktadırlar. Bu durum bireylerin ekonomik birer özne olarak davrandığını ve gündelik yaşamındaki her türlü aktiviteyi buna göre değerlendirdiğini bize göstermektedir. Bu bağlamda, finansallaşma süreçlerinin geliştiği günümüz toplumlarında ekonomik gelişmeler toplumsal yaşamı etkisi altına almaktadır. Bu gelişmelere göre davranan bireyler, ulaşmayı düşündüğü donanımlı hayat için borçlanmakta ve sosyo-mekânsal konumlanmasını buna göre şekillendirmektedir.

Mekânın toplumsal bir ürün olduğu ve her üretim biçiminin kendi mekânını ürettiğini öne süren Lefebvre'ye (2014) göre, kapitalizm mekân üretiminde kendi temsillerini inşa etmektedir. Mekânsal pratikler, bu temsiller ile toplumsal ilişkiler çerçevesinde oluşmaktadır. Dolayısıyla gündelik hayat, mekânın dönüşümüyle yakından ilişkilidir ve toplumun mekânsal pratiği kendi mekânını yaratmaktadır. Kapitalist gelişme içinde sermaye mekânı bir meta haline getirmiştir. Farklı özelliklere sahip yeni nesil konutların üretimiyle birlikte, katılımcıların niteliğini arttırmak, özellikleri bakımında rahat

bir ev yaşamına ulaşmak için bu tarz mekânlara yöneldiği görülmektedir. Bu durum orta sınıfın tüketim pratiklerine yansımaktadır. Bu tüketim pratikleri ise, orta sınıf olma halinin bir göstergesi olmakla beraber, gündelik yaşamda var olma isteğinin de bir yansımasıdır. Katılımcıların açıklamaları sonucunda, kentsel mekânda konut tercihlerinde niteliği arttırmak ve rekabet için yapılan tüketim, burada orta sınıf olmanın halini ifade etmektedir. Orta sınıf tüketiciler, niteliğini arttırmak için tercih ettikleri donanımlı yeni nesil yaşam alanlarına ise borçlanma yoluyla ulaşmaktadırlar.

Gelinen noktada kapitalizm, malların mekânsal yerleşmede üretildiği aşamadan, mekânın kendisinin kıt bir kaynak olarak üretildiği bir sisteme dönüşmüştür. Bu bağlamda, kapitalist sosyal ilişkiler, mekânda yeniden üretilmektedir. Finansal sermayenin yükselişi ile birlikte finansal işlemleri sıklıkla kullanan katılımcılar, özellikle krediler yoluyla sosyal yaşamlarını organize etmektedirler. Sosyal aktivitelerin finansallaşması olarak da aktarılan bu durum, katılımcıların ifadelerinden de anlaşılacağı üzere kent mekânlarında borçlanarak tüketimin artışı beraberinde getirmiştir.

Finansallaşmanın gündelik hayata girmesinin borçlanma üzerinden görünümünün ortaya çıktığı bu çalışmada, oluşan mekânsal yansımalar orta sınıfların konut tüketimine yansımaktadır. Finansallaşmanın etkileriyle birlikte bireyler, firmaların ve ekonomilerin giderek değişen ilişkileri, kredi kullanımı ve borçlanmanın artmasına sebep olmakla birlikte, tüketici kredilerindeki artış, krediye ulaşmadaki kolaylık ve toplumun bankalarla olan ilişkisi, günümüzde göz ardı edilemeyecek şekilde artmıştır. Tüketici kredileri aracılığıyla bireylere yönelen bankalar, borçlandırma yoluyla tüketici harcamalarının önemli ölçüde artmasını beraberinde getirmekle birlikte, bu durum bir borçlanma kültürünün oluşmasını sağlamıştır. Borçlanma kültürü, piyasanın canlanmasını sağlamakla birlikte, toplumun tüketim alışkanlıklarına da önemli ölçüde yansımaktadır. Bu yansımalar ise, konut üzerinden mekânda birtakım etkilere neden olmaktadır. Bu etkiler, bireylerin mekânda konumlanmasını ve mekândaki birtakım dönüşümleri beraberinde getirmektedir. Katılımcıların konut kredisi, tüketici kredisi ve kredi kartını gündelik yaşamlarında sıklıkla kullandığı görülmektedir. Özellikle konut kredisi üzerinden bakıldığında, konuta ulaşmada katılımcılar tarafından bir strateji olarak kullanılan krediler, aynı zamanda kentsel mekânda farklı konut tiplerinin üretilmesini de beraberinde getirmektedir. Bu açıdan, sosyo-mekânsal anlamda borçlanma kültürünün giderek artmasının etkileri kentsel mekânların yeniden üretiminde görünür olmaktadır.

Türkiye'de, tüketici kredilerinde ve borçlanmadaki hızlı artışı anlayabilmek için kredinin hangi amaçlarla ve hangi toplumsal kesimler tarafından kullanıldığını da göz önüne almak önemlidir. Türkiye'de hane halkı tarafından kullanılan toplam kredilerin üçte birini konut kredileri oluşturmaktadır. Özellikle, son yıllarda Türkiye'de hızla yaygınlaşan kentsel dönüşümle birlikte konut finansmanında da önemli bir dönüşüm yaşanmaktadır. Kira öder gibi ev almak vadiyle teşvik edilen konut kredilerinin, her ay bütçesinin önemli bir kısmını kira olarak ayırmak zorunda kalan geniş kitlelere oldukça cazip gelmektedir. Bu bağlamda, devlet desteğiyle teşvik edilmesi gereken barınma ihtiyacı giderek bir rant alanı haline gelmiş, tüm iller çok katlı TOKİ evleriyle dolmaktadır (Karaçimen, 2013). Alan bulgularından hareketle, günümüzde özellikle orta sınıflar, kredi kullanımında geri ödeme garantisini sundukları ve bankacılık sektöründe güven oluşturdukları için büyük bir öneme sahiptir. Bu kesim, uzun yıllar borçlanarak ev sahibi olurken, borcunu ödeyebileceği bir mesleği olduğu için evlerini borçlanarak satın alabilmektedir. Diğer taraftan, orta sınıfların kredili konut tüketimi, bu sınıfların mekânsal konumlanmalarında ve mekânın da konumlanmasında birtakım etkilere neden olmaktadır.

Çalışmada elde edilen verilerden bir diğeri, katılımcıların konut tercihleri ile ilgilidir. Katılımcıların şehir merkezindeki apartmanlardan ziyade, şehir merkezinin uzağındaki güvenli ve donanımlı siteleri tercih ettiği görülmektedir. Borçlanma buna ulaşmada önemli bir ayağı oluşturmaktadır. Gelişen finansallaşma süreci ile Türkiye'de orta sınıflar, önceleri şehrin içindeki herhangi bir apartmanda konut sahibi olurken, artık borçlanarak daha lüks bir konutta oturabilmektedirler. Dolayısıyla, bu kesimin konut kredileri ile uzun vadeli borçlanma ve piyasaya para sürme mantığının inşaat odaklı gelişmesi ile birlikte konumlanmalarında da değişim yaşanmıştır. Bu bağlamda, orta sınıfın kentte yeni konutlara, sitelere taşınabilmesi söz konusu olmakla birlikte, daha üst gelir grubunun rezidans denilen konutlara yönelmesiyle kentte bir başka yapı oluşmaktadır. Eskiden sitelerde oturan üst gelir grubu artık marketi, güvenliği ve sağlık ekibinin olduğu rezidanslara taşınmaktadır. Böylece kendilerine korunaklı alan yaratmaktadırlar. Sözleşmeli, güvencesiz çalışanların oluşturduğu alt gelir grubu ise, orta sınıfın bıraktığı kent merkezlerindeki daha eski yapı olan konutlarda konumlanmaktadırlar. Diğer taraftan finansallaşmayla birlikte artan konut tüketimi ile birlikte, mahallelerin sitelerin içerisinde farklılıklar gözlenmektedir. Önceden, modernizmin konut tipi ve mahalleler tek tipken, günümüzde, konutların mekânda konumlanması her gelir grubundan kesime hitap edecek şekilde yapılmaktadır. Oda sayısı az olan daireler ile daha fazla odaya sahip olan daireler aynı apartman içerisinde bulunmaktadır. Böylece, her

kesime hitap eden konutlar üretilmekte ve farklı özellikteki bu konutların mekânsal anlamda iç içe geçmesi ve tasarımın tüketilmesi söz konusu olmaktadır. Orta sınıflar, havuzlu bir ev alırken aslında tasarımı da tüketmektedir. Sonuç olarak, finansallaşmanın sunduğu kredi imkanlarıyla artan konut tüketimi sonucunda bir takım sosyo-mekânsal değişimlerin yaşandığı ve mekânsal konumlanmaların buna göre biçimlendiği görülmektedir.

Gelinen noktada, orta sınıfların, kendilerini tüketici kredileri üzerinden ürettiği görülmektedir ki kredi kullanımının orta sınıfların habitusu haline gelmesi kredi kullanımını normalleştirmektedir. Diğer bir önemli nokta ise, kapitalizmin ürettiği “alanda” oluşan neo-liberal habitustur. Gündelik yaşamda, temel ihtiyaç niteliğinde olan ve herkesin eşit koşullarda ulaşması gereken konut, lüks bir tüketim nesnesi olarak finans kapitalin bir aracı haline getirilmektedir. Orta sınıfların bu durumu içselleştirerek kredi süreçlerini etkin şekilde kullanmaları, tüketici bir sınıf olarak orta sınıfların kredi mekanizmaları üzerinden üretildiğini göstermektedir. Orta sınıfın tüketim pratikleri orta sınıf olma halinin bir görünümü olmakla beraber, gündelik yaşamda bir şekilde var olma isteğinin de bir yansımasıdır. Niteliği arttırmak ve rekabet için tüketim burada orta sınıf olmanın bir sonucunu oluştururken finansallaşma orta sınıf tüketicilere olanak sağlamaktadır. Dolayısıyla, finansallaşma orta sınıfların gündelik yaşamlarında borçlanma kültürünün oluşumunda etkili olurken, bir yandan da mekânsal tüketimi işlevsel hale getirmektedir. Finansallaşma, gündelik yaşamları içerisinde katılımcılara birçok ihtiyaca ulaşmanın kapısını açarken, aynı zamanda onların ekonomik birer özne haline gelerek neo-liberal kapitalizmin mantığı ile hareket etmelerine ve yine bu mantıkla üretilen kentlerde konumlanmalarına sebebiyet vermiştir.

Kent hizmetlerinin metalaşması, temel bir hak olarak sunulması gereken mekânsal birtakım özelliklerin bireylerin kendilerinin ulaşması gereken bir durum haline getirmektedir. Öyle ki, şehrin merkezindeki yoğunluktan, gürültüden, otopark bulamamaktan vb. zorluklardan dolayı katılımcıların konumlanma tercihlerinde şehir merkezinin biraz dışındaki donanımlı siteler tercih edilmektedir. Hal böyle olunca, mekânsal yeniden üretim ve tüketim dönüşmekte ve bu durum orta sınıfların mekânsal tüketimlerine yansımaktadır. Özellikle çoklu mekânların, çoklu sitelerin inşa edilmesi finansallaşmanın günümüzdeki aşamasında görünür olmaktadır. Borçlanma ve borçlanmanın gündelik hayata girmesi, katılımcıların ekonomik birer özneye dönüşmesini beraberinde getirirken, diğer yandan bireylerin gündelik hayatlarında ekonomik hesaplarla

iç içe olması da bireylerin kendi kendinin muhasebecisi olma durumunu ortaya koymaktadır. Bankalar tarafından da orta sınıflar maaşlarıyla aldıkları kredilerin geri ödeme güvencesini sundukları için bir güvence oluşturmakta ve sunulan uygun kredi olanaklarıyla orta sınıfların borçlanma eğilimleri artmaktadır. Böylelikle orta sınıf katılımcılar üzerinden borçlanmanın gündelikleştiği ve bir kültür haline geldiği görülmektedir. Borçlanma, sosyo-mekânsal tüketimin en önemli ayağını oluşturmaktadır.

7. KAYNAKLAR

- Amin S. (2004) *Kapitalizmin Yeni Aşaması (Ya da Bunak Gençleştirme Çabası)*, çev: Aydın Ördök, <http://www.ozguruniversite.org/guncelAamin.html>
- Arslan, Z. (2012) *Geçmişten Bugüne Eleştirel Bir Orta Sınıf Değerlendirmesi*, Toplum ve Demokrasi, Yıl 6, Sayı 13-14, Ocak-Aralık, 2012, (s. 55-92)
- Aslanoğlu, R. (2000) *Kent, Kimlik ve Küreselleşme*, Ezgi Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Ateş, D. (2006) *Küreselleşme: Ne Kadar Tek Boyutlu?* Doğu Üniversitesi Dergisi, sayı:7\1
- Aybar S. ve Doğru C. (2013) *Finansallaşma ve İktisadi Sonuçları: Türkiye Örneği*, Maliye Finans Yazıları, yıl:27, sayı:100
- Aydın, M. K. (2003) *Kapitalizm ve Kriz*, s:3-4, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı:2
- Aydoğan, A. (2000) *Şehir ve Cemiyet, Weber Tönnies Simmel*, İz Yayıncılık, İstanbul
- Aytaç, Ö.ve İlhan, S. (2008) *Yeni Kapitalizmin Kaotik Evreni: Belirsizlik, Sömürü ve Ahlâki Kriz*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt 10, Sayı:1
- Balkanlı, A. O. (2002) *Küresel Ekonominin Belirleyici Faktörleri Üzerine*, s:16, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, cilt:21, sayı:1
- Batı, U. (2010) *Günümüzde Tüketim Araçları Küresel Köy Tezini Destekleyecek Yeni Bir 'Esperanto' mu: McDonald's Örneğiyle Fastfood Restoranları Üzerinden Bir Türdeşleşme Okuması*, ed. Can Bilgili, Nesrin Tan Akbulut, Zeynep Karahan Uslu, Medya Eleştirileri 2010, SS. 359-404. İstanbul: Beta Yayınları
- Baudrillard, J. (2008) *Tüketim Toplumu*, çev. Ferda Keskin, Ayrıntı yayınları, İstanbul
- Baudrillard, J. (2010) *Nesneler Sistemi*, çev. Oğuz Adanır, Boğaziçi Üniversitesi Yayın Evi, İstanbul.
- Bauman, Z. (2010) *Etiğin Tüketiciler Dünyasında Bir Şansı Var mı?*, çev. F. Çoban- İ. Katırcı, Deki Yayınları, Ankara.
- Bauman, Z. (2012) *Küreselleşme*, çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bayar, F. (2008) *Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye*, Uluslararası Ekonomik Sorunlar dergisi, sayı:32
- Bayhan, V. (2015) *"Tüketim" Toplumunda Bireyin Ontolojik Mottosu: Tüketiyorum Öyleyse Varım*, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/101276> Erişim tarihi: 28.10.2019
- Bourdieu, P. (2014) *Vive La Crise!: Sosyal Bilimde Heterodoksi İçin*, Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi, Der. Güney Çeğin vd., Çev. Ümit Tatlıcan, İletişim Yayınları, İstanbul

- Bourdieu, P. ve Wacquant L. (2003), *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*, çev:Nazlı Ökten, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bozkurt, V. (2000) *Küreselleşmenin Toplumsal Sonuçları*, Türk Ağır Sanayii ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası Yayını, Yayın no:38
- Buğra, A. (2008) *Kapitalizm Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika*, İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- Castells, M. (1978) *Kent, Sınıf, İktidar*, çev. Asuman Erendil, Bilim ve Sanat yayınları, Ankara.
- Castells, M. (2008) *Binyılın Sonu Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Üçüncü cilt, İstanbul.
- Çetin, H. (2002) *Liberalizmin tarihsel kökenleri*, C.Ü İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, cilt:3, sayı:1
- Dişbudak, C. (2009) *Kapitalizmde Krizin Sürekliliği: Türkiye Örneği*, Eğitim Bilim Toplum Dergisi, Cilt:7, Sayı:27
- Durusoy, S. (2009) *Kriz Sonrası Küresel Kapitalizmin Geleceği*, Alternatif Politika Dergisi, cilt:1, sayı:3
- Edgell, S. (1998) *Sınıf*, Dost Kitabevi, Ankara.
- Ercan, F. (2011) *Toplumlar ve Ekonomiler*, Ankara, Bağlam yayıncılık.
- Erdut, Z. (2004) *Liberal Ekonomi Politikaları ve Sosyal Politika*, Çalışma ve toplum, sayı:4
- Ergüder, B. (2015) *2000’li Yıllarda Hane halkı Borçlanması: Konut Kredileri ve Toplumsal Refah*, Praksis, sayı:38,
- Erol, M. (2001) *Üretim Kapasitesini Artıran Toplumsal Mekanizma Olarak Modernleşme*, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, cilt:25, sayı:1
- Eşkinat, R. (1998) *Küreselleşme ve Türkiye Ekonomisine Etkisi*, Eskişehir Anadolu üniversitesi yayınları, s:1
- Gelekçi, C. (2005) *Türk Aydınının Küreselleşme Sürecine Bakışı*, Türkiye Araştırmaları, sayı:2
- Geray, C. (2001) *Kentleşme Sorunlarının Çözümü Açısından Küreselleşme, Özelleştirme, Yerelleşme ve Yerel Yönetimler*", s:19, ÇYY, Cilt 10, Sayı 4
- Giddens, A. (1994) *Modernliğin Sonuçları*, çev. Ersin Kuşdil, Ayrıntı Yayınları
- Giddens, A. (2010) *Kapitalizm ve Modern Sosyal Teori*, çev. Ümit Tatlıcan, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Giddens, A. (2012) *Sosyoloji*, çev.Cemal Güzel, Kırmızı Yayınları, İstanbul.

- Göker, E. (2014) *Ekonomik İndirgemeci mi Dediniz?*, Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi, Der. Güney Çeğin vd., İletişim Yayınları, İstanbul.
- Harvey, D. (2002) *Sınıfsal Yapı ve Mekânsal Farklılaşma Kuramı*, Der. ve Çev Ayten Alkan, Bülent Duru, 20. Yüzyıl Kenti, İmge Yayınevi, Ankara, (s. 147-172) <https://bulentduru.wordpress.com/2017/09/21/david-harvey-sinifsal-yapi-ve-mekansal-farklilik-asma-kurami/>
- Harvey, D. (2004) *Yeni Emperyalizm*, çev. Hür Güldü, Everest Yayınları, İstanbul.
- Harvey, D. (2008) *Umut Mekânları*, çev. Zeynep Gambetti, Metis Yayınları, İstanbul.
- Harvey, D. (2012a) *Sermayenin Sınırları*, çev. Utku Balaban, Tan kitabevi, Ankara.
- Harvey, D. (2012b) *Yaratıcı Yıkım Olarak Neoliberalizm*, Atılım Sosyal Bilimler Dergisi, sayı:2, çev. Eylem Çamuroğlu Çığ, Ünsal Çığ (Özgün Metin: 2007. Neoliberalism as creative destruction, The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science. 610, 22-44)
- Harvey, D. (2012c) *Sermayenin Mekânları Eleştirel Bir Coğrafyaya Doğru*, çev. Başak Kıcır, Deniz Koç, Kıvanç Tanrıyar, Seda Yüksel, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Harvey, D. (2013) *Asi Şehirler Şehir Hakkından Kentsel Devrime Doğru*, çev. Ayşe Deniz Temiz, Metis Yayınları, İstanbul
- Hirst, Thompson. (1998) *Küreselleşme Sorgulanıyor*, Dost kitabevi, Ankara.
- Kagarlitski B. (2006) *Orta Sınıfın İsyanı*, Phonix Yayınevi, Ankara.
- Karaçimen, E. (2013) *Finansallaşma ve Hane Halkı Borçlanması*, Erişim tarihi: 20.05.15 <http://haber.sol.org.tr/ekonomi/>
- Karaçimen, E. (2015) *Tüketici Kredisinin Ekonomi Politikası: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme*, Praksis, sayı:38
- Kart, E. (2015) *Yoksulluğun Mekanlarında Borçluluğun ve Borçlunun Üretilişi*, Praksis, sayı:38
- Kazgan, G. (2002) *Küreselleşme ve Ulus-Devlet: Yeni Ekonomik Düzen*, Bilgi Üniversitesi yayınları, İstanbul.
- Keleş, R. (1993) *Kentleşme Politikası*, İmge kitabevi, Ankara.
- Keyder, Ç. (2013) *Yeni Orta Sınıf*, Bilim Akademisi Dergisi, sayı:2013/09 www.bilimakademisi.org
- Kızılçelik, S. (2003) *Küreselleşme ve Sosyal Bilimler*, Anı yayıncılık, Ankara.
- Koray, M. (2005) *Reel Küreselleşme veya Küreselleşmenin Realitesi*, Çalışma ve Toplum Dergisi, sayı:4
- Kökalan Çımrın, F. (2009) *Küreselleşme, Neo-liberalizm ve Refah Devleti İlişkisi Üzerine*, s:200, M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi İlke, sayı:23

- Köse, H.Ö. (2003) *Küreselleşme Sürecinde Devletin Yapısal ve İşlevsel Dönüşümü*, Sayıştay Dergisi, sayı:49
- Kuş, E. (2012) *Nicel-Nitel Araştırma Teknikleri*, Anı yayınları, 4.baskı, Ankara.
- Lazzarato, M. (2014) *Borçlandırılmış İnsanın İmali*, çev.Murat Erşen, Açılım Yayınları, İstanbul.
- Lefebvre, H. (2013) *Modern Dünyada Gündelik Hayat*, Metis Yayınları, İstanbul
- Lefebvre, H. (2013a) *Gündelik Hayatın Eleştirisi II Gündelik Hayat Sosyolojisinin Temelleri*, çeviren: Işık Ergüden, Sel Yayınları, Birinci baskı, İstanbul
- Lefebvre, H. (2014) *Mekânın Üretimi*, çev. Işık Ergüden, Sel yayınları, İstanbul
- Marks, K. (1978) *Kapital Ekonomi Politiğinin Eleştirisi*, Üçüncü Cilt, çev. Alaattin Bilgi, Eriş Yayınları, Ankara.
- Negri, A. (2006) *Avrupa ve İmparatorluk Kurucu Bir Süreç Üzerine Düşünceler*, çev. Kemal Atakay, Otonom yayıncılık, İstanbul.
- Neuman W. L. (2014) *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar I*, çev. Sedef Özge, Yayınodası Yayınları, 7.basım 1.cilt, Ankara
- Ozankaya, Ö. (1991) *Toplumbilim*, Cem Yayınevi, 7.basım, İstanbul.
- Özkazanç, A. (2011) *Neo-Liberal Tezahürler. Vatandaşlık-Suç-Eğitim*, Dipnot yayınları, Ankara.
- Özsöz, C. (2007) *Pierre Bourdieu'nün Temel Kavramlarına Giriş*, Sosyoloji Notları Dergisi, sayı:1
- Pirrenne, H. (2014) *Orta Çağ Kentleri*, çev. Şadan Karadeniz, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Polonyi, K. (2000) *Büyük Dönüşüm-Çağımızın Sosyal ve Ekonomik Kökenleri*, çev: Ayşe Buğra, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Robertson, R. (1998) *Toplum Kuramı, Kültürel Görecelik ve Küresellik Sorunu*, Der. Anthony D. King, Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi (çev. G. Seçkin – Ü. H. Yolsal) Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Roscoe, P. (2015) *Harcıyorum Öyleyse Varım*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Ross, A. (2015) *Krediokrasi*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Sancak, E. ve Demirbaş, E. (2011) *Küresel Ekonomik Kriz ve Türkiye Konut Sektörüne Etkileri*, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.16, S.3, s.171-190.
- Saraçoğlu, C. (2011) *Şehir, Orta Sınıf ve Kürtler*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Savran, S. (2008) *Kod Adı Küreselleşme 21. Yüzyılda Emperyalizm*, Yordam Yayınları, İstanbul.

- Sennett, R. (1999) *Gözün Vicdanı Kentin Tasarımı ve Toplumsal Yaşam*, çev. Mehmet Celep, 1. Basım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Sennett, R. (2009) *Yeni Kapitalizm Kültürü*, Ayrıntı yayınları, çev. Aylin Onacak, 1. Baskı, İstanbul.
- Simmel, G. (2006) *Modern Kültürde Çatışma*, İletişim Yayınları, çev. Tanıl Bora, Nazile Kalaycı, Elçin Gen. 4. Baskı, İstanbul.
- Slattery M. (2014) *Sosyolojide Temel Fikirler*, Yayına hazırlayan: Ümit Tatlıcan ve Gülhan Demiriz, Sentez Yayıncılık, İstanbul
- Soydan, A. (2013) *Finansallaşma Çağında Ekonomik Gelişme: Gelişme Politikalarının Sonu mu?*, Marmara Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi, cilt:35 sayı:2
- Sönmez, M. (2008) *2008 Dünya Krizi ve Türkiye*, Petrol-İş Yayınları, sayı:110
- Sönmez, M. (2012) *Kriz Karşı İnşaat: Nereye Kadar?*, Cumhuriyet Gazetesi, 19 Ekim 2012
- Suğur, N. Suğur, S. Şavran, T.G. (2008) *Türkiye’de Orta Sınıfın Mazbut Hizmetkârları: Kapıcılar, Gündelikçiler ve Çocuk Bakıcıları*, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi cilt:63 sayı:3
- Şaylan, G. (1995) *Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi*, İmge kitabevi, Ankara.
- Şengül, T (2001) *Sınıf Mücadelesi ve Kent Mekânı*, Praksis Dergisi, Erişim Tarihi: 27.07.2018 <http://www.praksis.org/wp-content/uploads/2011/07/002-Sengul.pdf>
- Şenses, F. (2004) *Neoliberal Küreselleşme Kalkınma İçin Bir Fırsat mı, Engel mi?*, Working Paper in Economic 04/09
- Tatlıcan, Ü. ve Çeğin, G. (2014) *Bourdieu ve Giddens: Habitus veya Yapının İkililiği*, Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi, Der. Güney Çeğin vd., İletişim Yayınları, İstanbul
- TBB (Türkiye Bankalar Birliği) (2016) *Bankacılık ve Banka Sektör Bilgileri*, İstanbul: TBB. <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59> Erişim tarihi:20.11.16
- TBB (Türkiye Bankalar Birliği) (2019) *Tüketici Kredileri ve Konut Kredileri Konsolide Raporu*, <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59> Erişim tarihi: 12.06.2019
- Tellalbaş, I. (2011) *Sermaye Birikimi ve Finansallaşma: Türkiye Örneği*, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Finans ve Bankacılık Doktora Programı, Doktora tezi.
- Uğurlu, Ö. (2013) *Neo-liberal Politikalar Ekseninde Türkiye’de Kentsel Mekânın Yeniden Üretimi*, Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, ocak şubat mart 2013

- Weber, M. (2014) *Toplumsal Ekonomik Örgütlenme Kuramı*, çev. Özer Ozankaya, Cem Yayınevi, İstanbul
- Wright, E. O. (2014) *Sınıf Analizine Yaklaşımlar*, çev. Vefa Saygın Öğütle, Notabene Yayınları, Ankara.
- Yeldan, E. (2002a) *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi:Bölüşüm, Birikim ve Büyüme*, İletişim yayınları, İstanbul.
- Yeldan, E. (2002b) *Neo-liberal Küreselleşme İdeolojisinin Kalkınma Söylemi Üzerine Değerlendirmeler*, s:2-3-6, Praksis yeldane.bilkent.edu.tr › Praksis-2002
- Yeldan, E. (2009) *Kapitalizmin Yeniden Finansallaşması ve 2007-2008 Krizi: Türkiye Krizin Neresinde?*, Çalışma ve Toplum, sayı:1
- Yeldan, E. (2010) *Büyük Durgunluğun Öğrettikleri*, İktisat ve Toplum Dergisi, sayı:1
- Yılmaz A. ve Uçak A. (2012) *Dünya Ekonomisinde Finansallaşma Sürecinin Eleştirel Bir Değerlendirilmesi*, Marmara Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi, sayı:2
- Yılmaz, C. (2013) *İstanbul: Müstesna Şehrin İstisna Hali*, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Yılmaz, H. (2007) *Türkiye’de Orta Sınıfı Tanımlamak: Ekonomik Düzeyler, Siyasal Tutumlar, Hayat Tarzları, Dinsel-Ahlaki Yönelimler*, Boğaziçi Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri ve Açık Toplum Enstitüsü. (Proje Süresi 1 Aralık 2006-31 Aralık 2007)

8. EKLER

Ek 1. Katılımcı Formu

A.: Merhaba nasılsınız? Ne iş ile meşgulsünüz? Yaşınızı, aile yaşamınızı, neler yapmakta olduğunuzu öğrenebilir miyim?

K8: Merhaba. Teşekkürler, siz nasılsınız? Sınıf öğretmeniyim. Aslen Uşaklıyız. 39 yaşındayım. Evliyim ve bir çocuğumuz var, orta okula gidiyor. 2013 yılından beri burada yaşıyoruz.

A. Neden Güzelyurt mahallesindeki bu sitede yaşamaya başladınız? Sizi güvenli siteye yönlendiren ne oldu?

K8: Çocuğum için güvenli bir sitede oturmam gerekiyordu. Üçüncü sınıfa giden bir çocuğum var. O dışarıdayken aklım kalmasın istedim. Yani hırsızlık korkusu falan değil, çocuğumun dışarıya çıkıp güvenle oynayabileceği bir alanın olmasıydı benim derdim. O zaman kafam rahat olacaktı.

A. Eşiniz de sizin gibi güvenli sitede yaşamayı mı tercih etti? Bu arada eşiniz ne iş yapıyor?

K8: Evet, eşimde çalışıyor öğretmen. Çocuğumuzun geleceği bizim önceliğimiz oldu. Aynı zamanda eşim boş zamanlarında kendimiz için de bir şeyler yapalım istiyordu. Mesela havuzu çok kullanıyoruz yazın. Eski evde böyle bir avantajımız yoktu.

A: Buraya taşınmadan önce nasıl bir evde oturuyordunuz?

K8: Buradan önce kirada dubleks bir evde oturuyorduk. Ama site içinde değildi. Evin karşısında da park vardı ama bu sitedeki güveni vermiyordu bana. Birde orada arkadaş sıkıntısı da yaşıyordu oğlum. Arkadaş bulamıyordu, çıkıp yalnız dolaşıyordu. Sitede ise benzer düzeylerde ailesi kendisi temiz arkadaşları var, burada avantajımız bu oldu. Benim de içim rahat oldu.

A. Anladım, peki evinizin özelliklerinden biraz bahsedebilir misiniz?

K8: Evimiz 3+1 havuz tarafında değil, yola doğru bakıyor. Bizim blokta esnafta var, memurda var. Ekonomik düzey olarak biraz yüksek apartmandakiler. Mesela bizim ödemekte zorlandığımız oluyor krediyi.

A. Kredi demişken, kredi çekerken zorlandınız mı? Kredi çekme süreci nasıl işledi, neler yaşadınız?

K8: Kredi çekme süreci çok basit ve çok kolay oldu. Biz karar verdik bir hafta içinde gidip almıştık ve hiçbir sıkıntı yaşamadık. Evin parasının çok büyük kısmını kredi çekerek ödedik. Fazla bir birikmiş paramız olmadığı için çok az nakit vardı elimizde. Tabii kaygılarımız da oldu ama git gide ödedikçe azalıyor o kaygı. Bir de etraftaki ev fiyatlarını duydukça iyi ki yapmışız kredi çekip almışız diyoruz. Bizim eski oturduğumuz evin kirası bin yedi yüz elli liraydı. Hani yıllarca onu ödeyeceğime şimdi kendi evimin parasını ödüyorum mantığıyla biraz daha içimize sindi kredi işi. Başlardaki kaygı ödeme yaptıkça azaldı sonradan. On yıl süreli kredi ödememiz var. Yarıyı geçtik zaten. Benim maaşım kredi ödemelerine gidiyor.

A. Ev kredisi dışında gündelik yaşamınızda tüketici kredisi vb. kullandığınız da oldu mu?

K8: Günlük yaşamda da çok fazla borçlanıyorum. Maaşı alıp karta yatırıyoruz, sonra kartı kullanıp tekrar maaşı ona veriyoruz. Yani tamamen borçluyuz aslında. Biz şimdi paramız olmasa da kart sayesinde harcıyoruz. Bu biraz dezavantaj aslında, çünkü bazen maaşı aşırıyorsun o zaman sıkıntı oluyor. Ama konut kredisini düşününce, bizim dört yüz bin lirayı bir araya toplamamız imkansızdı. Kredi sayesinde bu evi alabildik. Yoksa nasıl alalım. 2013 Temmuz'da aldık evi, sonra eylül gibi ev alınamaz hale gelmişti. Şu anda ev al deseler hayatta almam. Birçoğu da satıyor zaten.

A. Neden şimdi ev almazsınız? Yani neden şimdi daha önce yaptığımız gibi ev kredisi kullanmak istemezsiniz?

K8: Çünkü şu anda parayı bankaya nakite yatırdığında yüzde yirmi beş faiz geliyor. Evi satın faize yatırsak ayda on bin lira aylık gelir olacak. Parayla ilgili insanlar bunu biliyor. Biz evi yatırım amaçlı almadığımız için ödersek ne ala bir evimiz olacak diyerek aldık.

A: O halde konut kredisini bir kez kullandınız sanırım, kredi kullanarak başka ev almadınız mı?

K8: Almadık ama ilk evlendiğimiz yıllarda eşimin ailesi için ev alındı, onun kredisini eşim çekmişti öğretmen olduğu için. Sonra biz ve eşimin kardeşi birlikte ödeyerek krediyi kapattık.

A. Borçlandığınız için kötü hissettiğiniz, sonradan pişmanlık duyduğunuz oldu mu hiç?

K8: Biz mecburen borçlanmak zorundayız çünkü aldığımız yapmak istediklerimize hayatta yetmiyor. Yazın tatil yapmak istiyoruz, sinemaya gitmek istiyoruz, tiyatroya gitmek istiyoruz. Gezmek istiyorum ki gördüğüm yerleri çocuklara anlatmalıyım. Ama aldığımız para bunlara yetmiyor ve mecburen borçlanıyoruz. Yoksa yani ayağını yorganına göre uzatsan birçok şeyden mahrum kalırsın. Ne yapalım, borç yiğidin kamçısı diyoruz kamçılanıyoruz bol bol.

A: Sitedeki gündelik yaşamınızdan biraz bahseder misiniz? Site yaşamının sizin için artıları neler?

K8: Ben okuldan beşte çıkıyorum, eve gidiyorum yemek yapıyorum hiç görmediğim komşularım var. Ama güvenlik falan olması, insanların birbirlerine karşı saygılı olması çok önemli. Hiç görmediğim komşularım da olsa ev, apartman ile ilgi hiç problem yaşamıyoruz. Yani burada yaşamın artıları eksilerine göre bin kat daha fazladır. Ben siteye girdiğim an izole olmuş hissediyorum. Yoğunluktan, trafikten her şeyden izoleyim. Başka bir yere gelmiş gibi hissediyorum. Mesela merkeze bir gidiyorum deliriyorum. Çok kalabalık ve yoğun gürültülü. Ama siteye dönünce o huzuru hissediyorum. İzole bir yer, dediğim gibi çocuklar çok rahat. Oturabiliyorsun temiz temiz bahçede. Marketini ben kendi adıma çok kullanmıyorum, bazı şeyler de pahalı. Ama acil bir durumda marketten gidip bir şeyler alabiliyorum. Güvenlik açısından herkes giremiyor çok memnunum. Bir de hayvan besleme açısından çok iyi. Hayvanlar da besleyebiliyoruz ve sıkıntı olmuyor. Bahçeye herkes mama ve su koyuyor hatta. Ben genel olarak memnunum burada yaşamaktan. Otopark olması yaz içinde kış içinde çok büyük rahatlık. En azından düşünmüyorum arabamı nereye koyacağım diye. Böyle bir kaygım stresim olmuyor. Sadece biraz aidatı yüksek o bizi zorluyor ama nereye gittiğini bildiği için onu da çimiz rahat veriyoruz.

A: Son olarak sizin eklemek istediğiniz bir şey var mı?

K8: Biz eşimle iki devlet memuruyuz. Şu anda borçlanarak yaşamak zorundayız. Hayatı döndürebilmek için buna mecburuz birazda. Hayat gelip geçici, hem biz hem çocuğumuz daha güzel bir yaşamı hak ediyor. Zaten aldığımız maaşa karşılık böyle bir yerde oturma sebepimiz de bu. Ne olursa olsun bir şekilde borcumuzu ödüyörüz çünkü maaşlar her ay geliyor. Onunla da borçlar ödeniyor. Bu sayede istediğimiz yaşamı elde etmeye çalışıyoruz.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Elif ÖZGÜR

Doğum Yeri ve Tarihi : İzmir / 15.05.1991

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Adnan Menderes Üniversitesi / Fen-Edebiyat Fakültesi / Sosyoloji

Lisansüstü Öğrenimi : Adnan Menderes Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü /
Sosyoloji

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

Bilimsel Faaliyetler

“Toplumsal Yaşamın Simgesel Anlamı” Adlı Makale, Özne Sosyoloji Dergisi, Sayı:4, 2012

“İçselleştirilmiş Eğilimler ve Pierre Bourdieu” Adlı Makale, Özne Sosyoloji Dergisi, Sayı:5,
2013

“Toplumsal Cinsiyet Algısı”, Adlı Deneme, Radikal Genç Blog Sitesi

İş Deneyimi

Rehberlik Servisi (2012) Açık Dershanesi\ Aydın

Rehber Öğretmen (2015) Özel Yedi Eylül Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi\
Aydın

Kurum Müdürü (2019) Özel Artı Disleksi Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi\
Ankara

İletişim

e-posta Adresi: elifozguven@yahoo.com

Tarih: 22.11.2019